IVSTI LIPSI DISSERTATIVNCVLA APVD PRINCIPES:

item

C. PLINI PANEGYRICVS LIBER TRAIANO DICTVS,

Cum eiusdem LIPSI perpetuo COMMENTARIO.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
cIↄ. Iↄc.
Cum Priuilegiis Cæsareo ac Regio.

SER.MIS POTENTISSIMISQVE
PRINCIPIBVS

ALBERTO MAXIMILIANI II.
IMP. FILIO, FERDINANDI NEPOTI,
RVDOLFI II. FRATRI:

ET

ISABELLAE CLARÆ EVGENIÆ,
PHILIPPI II. CATHOLICI REGIS FILIÆ,
CAROLI V. IMP. ET REGIS NEPTI,
PHILIPPI III. REGIS SORORI, INFANTI
HISPANIARVM:

ARCHIDVCIBVS AVSTRIÆ,
DVCIBVS BVRGVNDIÆ, PRINCIPIBVS
DYNASTISQVE BELGARVM:

IVSTVS LIPSIVS
SESE ATQVE ISTA
CVM ÆTERNA FIDE, CVLTV, OBSEQVIO,
DEDICAT CONSECRATQVE.

AM venit ad vos, PRINCIPES, *Dissertatiuncula* mea, an & vestram dicam? Vos iussistis, vos iuuistis: nec nisi Genio illo Principum adspirante, vel tria verba hiscere potuissem, in tam clarâ luce subitò deprehensus. Et à me quidem, res parua est: splendorem tamen à vobis habet: & (fas sit dicere) vos ab eâ aliquem. vt dimanet ad exteros aut posteros singularis hic vester in optimas artes vel amor, vel honor: dimanet inquam, in laudem vestram, in aliorum exemplum. Quo solo fine & caussâ fateor me edidisse. Nam me & famam meam si spectem, quid accedit? imò decedat fortasse. sed vt miles, qui in acie pro Principe suo honesta vulnera accepit, adeò non celat ea, vt etiam reuelet

ac

ac iactet: sic mihi visum, gloriosam hanc ignominiam subire, quæ seruiat nomini vestro. Atquin aliud etiam visum addere, quod non excuso: *Plinij*, inquam, *Panegyricum*, quem Traiano optimo Principi optimum laudatissimúmq; scripsit. Nec id quidem magnum opus. tamen vt in exiguam sæpe tabulam orbis & regionum magnitudo aut varietas includitur: sic in hunc libellum, quidquid ad munus aut decus veri Principatus. Laudat suum Traianum, non monet, fateor: sed hoc quoque decorum apud Principes, vt sub blando eo titulo, & boni quæ faciunt, recognoscant; & alij, quæ facere deberent, cognoscant. Quid, quòd Traiano dictus dicatúsque est, Hispano Principi, & qui primus florentis imperij sceptrum transtulit ad externam & suam gentem? Et eius gentis tu maternâ ori-

gine, ALBERTE, & longâ etiam inhabitatione es: tu ISABELLA, ortu & ſtirpe. Accipite ergo, PRINCIPES, & munuſculum hoc, & munus: quorum illud felicium Auſpiciorum veſtrorum memoriæ aliquid faciat; iſtud, Principatus optimi (talem ab optimis ſperamus) exemplo. Louanij, prid. Idus Aprilis, anno Chriſtiano ∞. I Ɔ C.

AD

AD LECTOREM.

*A*BES *duplex hic ſcriptum, Lector: etſi, vt rem dicam, neutrum propriè tibi ſcriptum. Nam illud prius ſubita benignitas Principum elicuit: cùm Athenæum noſtrum inopinatò viſentes, me quoque dicere aliquid ſubitarium voluiſſent, ſiue iuſſiſſent. Factum, dixi, edo, leuia & breuia: id eſt, illa ipſa quæ dixi. Nam augere & polire, exemplo veterum, atque adeò Tullij & Plinij, poteram: ſed in re quæ ad Principes, veritatem amaui, & quidquid hoc fuit, damus ſine colore aut fuco. Nec tibi tamen, vt aiebam, propriè damus. ſed vt qui ſagittam mittit, ſcopum intuetur, non circumſtantes: ſic mihi nunc Principes in oculis, non ſi quis alius fortè leges. Lege tamen me optante, & hoc ſaltem diſce, magna quædam exempla cadere etiam in hoc æuum. An aliud illuſtrius, quàm fœminam (*ALBERTVM *enim nunc omitto) fœminam inquam, inter Principes principem, veniſſe vltrò ad has litterarias recitationes, ſediſſe, audiſſe? Fecit. quid niſi heroïnam illam* ISABELLAM, *atauiam ſuam, imitata? quæ adeò omnium rerum honeſtarum, tum etiam artium amore flagrauit, vt iam nupta & grandior Latinas litteras didicerit, cum intellegendi illo fine & fructu. O eat in ſæcula illud & hoc exemplum, & vnà cum bonâ famâ, Principes ament Famæ & Æternitatis iſtas artes! Sed alterum etiam ſcriptum non ex deſtinatione*

tibi

tibi damus. Priori illi in hac occasione subiunximus, & aptum putauimus Principibus in viâ regiâ & rectâ dirigendis. Vetus est, non nego. sed non vt aromata vim suam aut exspirant; sic monita ista salubria & doctrina. imò contrà, auctoritatem & fidem ab ætate sumunt. Ac meo voto, prisca illa, & vsu felicia ac gloriosa, reuocentur: præ nouitiis quibusdam, obliquis, callidis, & quæ speciem magis prudentiæ, quàm ipsam habent. Meliùs profectò æquabiliusq; regâtur res humanæ. Sed non huc eo. tibi si non laudatam, excusâtam operam meam, Lector, volui: quam nulla ambitio, sed sola pietas in Principes expressit. Louanij, prid. Idus Apriles anni ∞. I Ɔ C.

IVSTI

IVSTI LIPSI

DISSERTATIVNCVLA

apud

SERENISSIMOS

ALBERTVM

ET

ISABELLAM

BELGARVM PRINCIPES

extemporanea:

Poſtridie diei Auſpicalis, qui fuit ſeptimus Kal. Decembrium, anni CIↃ. IↃ. XCIX.

SERENISSIMI
ET
POTENTISSIMI

PRINCIPES,

Tsi fateor haud planè rudem & tironem me esse in dicendo; tamen hic splendor vester, qui oculis meis inopinatus apparuit, & hic insolens consessus, turbat me aliquid (non nego) sed & delectat. Sicut qui è tenebris & longo situ ad solem subitò educuntur, caligat ijs acies, & oculi præstringuntur: sic mihi euenit, & duo simul maxima sidera cùm video, hunc SOLEM, vt ita dicam, & hanc LVNAM, hebescit nonnihil ingenij acies, & linguæ hæc promptitudo retardatur. Quid tamen est? sicut idem ille sol excitat mox & recreat, & innatâ suâ vi dat vigorem: sic mihi sentio ab aspectu SERtis V. alacritatem infundi, & iisdem, quibus terrebar, excitari. Itaque parebo libens SERti V. quæ me voluit subitò & ex tempore pauca dicere: pauca certè erunt, & ideò excusata, quia subita & ex tempore. Non recedam autem longè (nam & sic iussistis) à more lectionis solitæ: *Annæum Senecam* (æternum Hispaniæ decus) in manus sumam, & pauca eius verba à consessu & tempore hoc non aliena,

cum bonâ veniâ veſtrâ PRINCIPES, cum bonâ gratiâ veſtrâ reliqui AVDITORES, explicabo. Ait I. De Clementiâ. cap. III.

" *Illius demum Principis magnitudo ſtabilis fundatáque eſt, quem omnes tam ſupra ſe eſſe, quàm pro ſe ſciunt: cuius curam excubare pro ſalute ſingulorum atque vniuerſorum cottidie experiuntur. Quo procedente, non tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili proſilierit, diffugiunt: ſed tanquam ad clarum & beneficum ſidus certatim aduolant, obijcere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſſimi, & ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam iter ad ſalutem ſternendum ſit.*

Pauca verba, vt ſolet ille ſcriptor: ſed magnæ rei incluſæ, & à me breuiter educendæ. Ait, *Illius demum Principis magnitudinem ſtabilem eſſe.*] Cuius? qui hæc faciet, quæ ſuggerit. Si quis ergo neglegit? negat, & parum firmæ altitudini inſiſtere eum putat. Sicut domus, cui fundamentum non ſubſternitur, caduca eſt: ſic Princeps, cui non iſta. quæ iam addit: *Quem omnes tam ſupra ſe eſſe.*] Dignitas Principis tangitur & eminentia. quis autem eam neſcit? Ille eſt imago & exemplar Dei in terris, rerum moderator & arbiter, in cuius manu poſitæ opes, dignitas, vita omnium noſtrûm. Sicut anima corpori præeſt, & animæ ratio: ſic Princeps hâc populum regit, & eadem illa ratio ipſum. Tolle, cadauer ac funus eſt hæc omnis multitudo: & vt Cyclops apud Homerum, amiſſo vnico oculo, huc illuc impingitur,

tur, & denique ruit: sic ista moles populi, sine lumine illo Principatus. Ergo *supra omnes* eum meritò esse sciunt, & fatentur. quid amplius? *Pro se esse.*] O monitum eximium! ô in duobus verbis inclusum finem, munusque Principatuum! Non præesse solùm Princeps, sed prodesse debet: nec sibi tantùm ciues datos, sed se etiam ciuibus arbitrari. Sicut sol ille (ne abeam ab hâc imagine) non lucet modò, sed fouet, vegetat, animat: sic verus ille populorum rector, in splendore suo commodat & iuuat. *Moderatori Reip.* (ait Cicero) *beata ciuium vita proposita est, vt ea sit opibus ampla, copijs locuples, virtute instructa.* Et Hadriani Principis laudata illa vox est: *Ita se remp: gesturum, vt sciret rem populi, non suam esse.* Sed quomodò hoc faciet, & eò veniet? addit noster: *Curam eius excubare pro salute etiam singulorum.*] Itane excubare? & nec noctes vacuæ exceptæque sint? nec noctes. *Magna fortuna, magna seruitus est*, ait quispiam: & maximo cuique imperio maximam curam, atque adeò assiduam inesse, vos & animos vestros SER^mi^ testor. Vt Palinurus ille in mari, non de die solùm gubernabat, sed ipsâ nocte

— clauumque affixus & hærens

Nusquam amittebat, oculosq; sub astra tenebat: tale in Principe, cuius *curam excubare* Seneca vult pro salute etiam *singulorum.*] Quid tu ais? nec satis *vniuersorum?* Aio, inquit. & vt pater aliquis in magnâ familiâ, ad singulos animum atque oculos adiicit; ita verus Princeps. Philippus Macedo, in-

ter laudatos olim reges, admonitus huius muneris ſui à fœminâ etiam fuit. quæ ipſum adiens, deſiderium aliquod expoſitura, cùm reiiceretur & *negaret ſibi vacare*: animosè ſubiecit, *Noli ergo imperare*. Animosè, inquam, ſed verè: & rex agnouit, ſed monitus à fœminâ: ab ipſo autem ſe Imp. RVDOLFVS. ille dico, primus auctor & fons magnitudinis veſtræ, à quo inclita gens AVSTRIACA per annos iam plus trecentos in hoc æuum floret, & in omne (ita voueo) florebit. Is cùm tenuiores aliquot homines aditum ad eum captarent, & ſatellites aſpernati hoc genus, reiicerent: animaduertit, &, *Per Deum*, inquit (ipſa Annalium verba ponam) *ſinite homines ad me venire. Non enim ideo Imperator ſum, vt in arculâ includar*. Vocem inclitam, vocem auream, vocem verè AVSTRIAM! & in quâ hoc de curâ (quid enim melius addam?) concludam. Pergit noſter: *Quo procedente*.] Fructus eſt, qui Principes manet, ex hoc munere ſuo & curâ. Quis ille? duplex, Beneuolentiæ & Fidei, quam vtramque ſubditi præſtant. De illâ; *Quo procedente*, inquit, ***non tanquam malum aut noxium animal*** (tigris, lupus, ſerpens) *è cubili proſilierit, diffugiunt*: quod in Caligulâ, Nerone, Domitiano aliquo obſeruare licuit, qui nunquam è cubiculo, & ex illâ ſolitudine ſuâ in publicum prodibant, niſi vt ſolicitudinem, imò & ſolitudinem, facerent: ſed *tanquam ad clarum & beneficum ſidus certatim aduolant*.] Ita ſanè, aduolant, non accurrunt; certatim, non lentè aut timidè; viæ, domus,

mus, opida ſunt anguſta. Videtiſne ô noſtri PRINCIPES? tanquam ad clara & benefica duo ſidera concurrimus: tanquam ad gemellos illos Caſtores reſpicimus, in diuturnâ hâc Belgicâ tẽpeſtate. Illi cõſpecti, nautas recreant; illi, cùm nauibus inſederũt,

—— tumida æquora placant,

Collectaſq; fugant nubes, Solemque reducunt:

ita vos, qui inſediſtis, & corpore preſſiſtis iam Belgicæ hanc nauim, è bellorum fluctibus, ex inſidiarum procellis, ſubducetis eam in portum. Atque hæc igitur Beneuolentia eſt. de Fide ſequitur: *Obiicere ſe pro illo mucronibus parati.*] Quidni faciant? in vobis, vt dixi, viuimus: animam & ſpiritum hunc in animâ Principum ducimus: & meritò ergo pro iis obiecturi ea, imò proiecturi. Ego SER^mi PRINCIPES, publicâ Belgarum voce & ſenſu, vtraque hæc offero: Beneuolentiam, inquam, & Fidem. & ſimul ſine iactantiâ addo, duas in nobis notas ſiue inſignia ab antiquo eſſe: Fortitudinem, ac Fidem. *Fortiſſimos Gallorum Belgas*, Iulius Cæſar iam olim dixit: de Fide, idem & Plutarchus, DEVOVERE Gallos (qui mos & Hiſpanis) corpora vitamque ſuam Principibus ſolere: id eſt, ita conſecrare, vt cum viuis viuerent, pro iis periclitarentur, morerentur, atque adeò cum iis. Nam ſupereſſe nefas erat. Magna fides, & neſcio an alibi gentium lecta vel audita. Sed iam deſino, memor apud quos dicam: & quàm breues ſermones non ſolùm apud Deum ſæpe, ſed apud Principes ſemper, grati decorique

coriq́ue ſint. Gratias tantùm ago, Athenæi huius & meo nomine, quos tam clarâ iſtâ luce perpetuùm illuſtraſtis. In eo quoque imitati magnos illos Principes: vt Cn. Pompeium, qui è bello Mithridatico victor, Rhodum veniens ſingillatim omnium Profeſſorum ædes circumiuit, iniuit, & faſces illos laureatos priuatorum ianuis ſubmiſit. Quid Tiberius Imp^or in eâdem vrbe? *circa ſcholas & auditoria Profeſſorum* (Suetonij verba ſunt) *aſſiduus fuit*. Quid Claudius Imp^or? ille verò inopinatus ſæpè recitantibus interueniebat: quod vos SER^mi nunc feciſtis. Gratias igitur agimus, & voto eas claudimus: vt felicibus auſpiciis cœptum hoc imperium diuturnum ac ſtabile vobis, & ſtirpi veſtræ (ô Deus eam donet!) ſit, cum Dei ipſius, cum veſtrâ gloriâ, & publicâ Belgarum ſalute. DIXI.

C. PLINI

C. PLINI SECVNDI
PANEGYRICVS
LIBER,

Quem

IMP. NERVAE TRAIANO
OPTIMO PRINCIPI
scripsit siue dixit:

Et ad eum IVSTI LIPSI
COMMENTARIVS P.P.

AD LECTOREM MEVM, CVI SALVS.

Abes *hîc perpetuum, sed breuem meum* Commentarium, *in* Plinij *scitam, & super Græcas Latináſque laudatam,* Laudationem. *Perpetuum ita, vt nec minora sæpe pigeat attingere, & discingere: quia memini quibus, & cui generi, præcipuè hæc scripserim. nempe Palatinis nostris: quós votum meum sit, præclara hæc legere, intelligere, atque vtinam, bis vtinam, obsequi & audire. Itaque nec tenuia interdum transeo: quia plerosque illos transisse per hæc studia scio, vel festinantes, vel occupatos. ideóque iuuandos à nobis, præsertim in argutiis, aut ritibus: & vtrorumque copia est in hoc scripto. Sed breuiter tamen hæc omnia. quod pro illorum gustu arbitror, fortasse & vsu: nec nimis nunc probo, qui in singulis insistunt, & vni alicui ritui explicando paginas donant. Modicè satis est, & quod in rem præsentem sufficiat: plura, pompam magis habeant, quàm fructum. Quid, quod nec Schemata, & ornatus illos floridæ orationis tango? nam visum mihi pertenuia hæc & Scholastica esse, quæ didicisse oporteat magis quàm discere: aut alio certè doctore discere, neque* Aquila, *vt in prouerbio est,* captat muscas. *Ergo Politica & grauiora illa dogmata explicares, dicet alius: & conueniebat Aulæ, cui*

 scribis.

scribis. Haud negauerim istud, illud non suscipio. quia etsi talium monitorum vberrima & pulcherrima hîc seges; tamen falcem meam nunc non sentiet, & satis atque abundè messuisse arbitror in POLITICORVM *libris, qui exstant. Singula in loco & tempore agere, mihi sententia & votum est: atque igitur hîc studui tantùm, Plinianum textum diducere & reuelare, & verbis sensibusque eius lucem dare, nec vltrà. Siquis plura atque alia volet, ibit ad alios: qui compositè & industriè struere moles operum solent. Casula hæc mea est, subitariâ & leui manu ad vsum, non decus aut speciem, structa. cui Aristophanaum illud inscribo:*

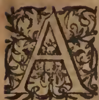
Ὅςις ἂν τοιοῦτοισι γελᾷ, τοῖς ἐμοῖς μὴ χαιρέτω.

Quisquis capitur illis talibus, his meis ne gaudeat.

Vale Lector, & Senecam *nostrum (si Deus pauxillum etiam vitæ dat) exspecta. Louanij,* XVI. *Kal. Martias* ∞. IↃC.

ARGV-

ARGVMENTVM, CAVSSA, TEMPVS HVIVS SCRIPTI.

RGVMENTVM & materies eſt, *Laudatio* Traiani. quam duplicem exſequitur, Publicæ vitæ & Priuatæ. Illam ordine quodam temporum peragit, orſus ab Adoptione ad tertium eius Conſulatum: in quo hæc dixit, & ibi ſiſtit. Quidquid igitur moderatè intereà, liberaliter, benignè, vtiliter in publicum feciſſet, recenſet, diducit, ornat; ſæpe floridè, & pœnè poëtarum in morem: quem ſtilum hoc Ornationum genus vſquequaque non ſpernit. Pleraque autem laudatio intra togam & pacem conſiſtit: quia bella nondum attigerat, & magni ducis ſigna magis, quàm res adhuc erat. In Priuatâ deinde vitâ, compoſitam domum eius, vxorem, & ſororem laudat: quòd amicos colat, libertos non colat, & quoſque habeat ſuo loco. Hæc breuiter & ſummatim *Laudatio* continet: quâ CAVSSA aut occaſione ſic inſtituta? Quia Plinius Conſul iam erat, & ex more veteri, imò ex Sc^{to} (vt ipſe loquitur) *Gratiæ agendæ* optimo Principi erant. An autem hoc eſt gratias agere, ſic laudare? Ita. nam duplex erat illa *Gratiarum actio*, quod ipſe ſub finem Panegyrici dicit: & Publica, & Priuata. Illa, reip. nomine ſuſcepta: & aptiſſimè in laudationem ibat, beneficia recenſendo, quæ contuliſſet. Imò quæ abſque eâ commemoratione gratiæ dici poterant? Altera, quam Conſules ſuo nomine dicebant. quæ prima

origo & caussa harum Orationum apud Romanos est, fateor: sed in leui tamen posteà habita, & hîc quoque à Plinio paucis lineis perstricta. En caussam igitur scripti: addo nunc TEMPVS. Aio Plinium Consulem, primo die cùm iam inisset (id est, Kalendis Septembribus) hæc dixisse: non autem antè, neque designatum, vt vir doctus censet. Induxit eum epistola XXVII. libri VI. in quâ cùm interrogasset quidam *designatus Consul, quid in honorem Principis censeret?* inter alia, respondet: *Designatus ego Consul, omni hâc etsi non adulatione, specie tamen adulationis abstinui.* Refert ad hunc Panegyricum, & errat: nec aliud ibi Plinius, quàm de sententiæ dictione, quam primi designati Consules rogabantur. Mos autem inualuerat, vt loco sententiæ, aliquid in honorem Principis censerent: quæ adulatio, etiam in hoc scripto, Plinio memoratur. Itaque nihil ea epistola ad rem præsentem: & ipse ostendit non semel, à *se Consule* hæc dici. Neque alius sanè mos erat. quem tangit lib. II. epist. I. de Verginio Rufo: *Acturus in Consulatu Principi gratias.* Nota, in Consulatu. Et Spartianus in Aelio Vero: *Cùm orationem pulcherrimam parasset, quâ Kal. Januariis Hadriano patri gratias ageret.* Ait *Kalendis*; ergo ipso primo die Consulatus. Sed iterum hîc dubitatio, quando igitur Plinius Consul? In quarto Consulatu Traiani, scripsit nouiter vir inter æui nostri summos: & ita censet, quia Proconsulatus Plinij incidit in annum, post illum Traiani dictum. At ego bonâ veniâ eius dissentio, & in *tertio* Principis, hunc Consulem fuisse, cum Onufrio adfirmo. Quo argumento? imò argumentis, satis certis. Primùm, ipse in hac Oratione, vbi acta Principis laudat: *Et nondum*

dum, inquit, *de biennio loquor*. Quomodò hoc verè, si in quarto eius Consulatu dicit? certè triennium imperij iam erat. At in *tertio*, verissimè: quia agebatur post mortem Neruæ extremus alter annus. Item: *Quò iustius Senatus vt susciperes quartum Consulatum, & rogauit, & iussit.* In futurum hæc dicuntur, neque adhuc gerebat. Iterùm apertiùs: *Atque ego video, proximo anno Consulatus recusandi hanc præcipuè fuisse rationem, quòd eum absens gerere non poteras.* Nota de anno *proximo*, & instanti: non ergo isto. Quid amplius? *absens*, inquit. Ita sanè, absens. nam ad bellum Dacicum iam se parabat: quod cum Decebalo fortiter & feliciter, ipso illo quarto Consulatu, gessit. Itaque ne adfuit quidem, cùm hæc à Plinio dicerentur. Quid etiam, si adfuisset? credétne aliquis omissam pulcherrimam illam laudum materiem, victos hostes, supplicem regem, & meritissimum triumphum? Quomodò ipsa Plinij oratio exsultasset in eo, ac pænè triumphasset? vt doleam Principis caussâ, non sub id tempus hanc recitationem interuenisse. At de tempore victi Decebali, ambigi non potest, vel ex lapide qui exstat: IMP. CÆSAR. DIVI. NERVÆ. F. NERVA. TRAIANVS. AVGVSTVS. GERMANICVS. DACICVS. PONT. MAX. TRIB. POT. IIII. COS. IV. VICTO. DECEBALO. Et nummi idem dicunt. Adde & hæc Plinij, si libet: *Nondum biennium compleramus in officio laboriosissimo, cùm tu nobis Consulatum obtulisti.* Quæ de Præfecturâ ærarij capienda, quam ab ipso Neruâ accepisse se fatetur. At si *nondum biennium* ab eâ, cùm Consul est factus: quid clarius, quàm Traiano *tertiùm* Consule hæc fuisse? Quod ad Proconsulatũ Plinij (quo argumento vir ille

ille nititur:) is verò tardior, & post victoriam demum Dacicam. Exstat epistola XIIII. Plinij, lib. x. ad Traianum, quâ gratulatur ei *maximam*, *pulcherrimam*, *antiquissimam victoriam*: neque aliam, quàm istam. Deinde autem, epistolâ XVII. in Bithyniam prouinciam suam, venisse se nunciat: certè post victoriam. Ergo in quinto eius, aut circa, Consulatu. Neque sanè moris, illo Principum æuo, statim & quasi ex lege, finito Consulatu in prouinciam ire. Imò contraria lex erat, iaminde à Iulio, non ire, nec imperia aut honores continuare: etsi tamen tota res in arbitrio Principum, & illi aut sorte, aut imperio, quando & quò visum esset, mittebant. Quæ in Dione variis locis, sed hoc postremum libro LIII. in actis anni DCCXXVI. habes.

ELO-

ELOGIA super hoc libro.

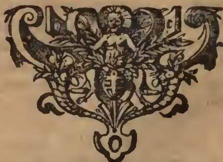
PSE *Plinius, libro III. epist.* XIII. Librum, quo nuper Optimo Principi gratias egi, misi exigenti tibi: missurus, etiamsi non exegisses. In hoc consideres velim vt PVLCHRITVDINEM materiæ, ita DIFFICVLTATEM. In ceteris enim nouitas ipsa Lectorem intentum habet: in hoc, nota, vulgata, dicta sunt omnia. Quò fit, vt quasi otiosus securúsque Lector, tantùm elocutioni vacet. in quâ satisfacere difficilius est, cùm sola æstimatur. Atque vtinam ORDO saltem, & TRANSITVS, & FIGVRAE simul spectarentur? Nam inuenire præclarè, enunciare magnificè, interdum etiam barbari solent: DISPONERE aptè, FIGVRARE variè, nisi eruditis negatum est.

Iterum epist. XVIII. *eiusdem libri.* Officium Consulatus iniunxit mihi, vt Reip. nomine Principi gratias agerem. quod ego in Senatu, cùm ad rationem & loci, & temporis, ex more fecissem; bono ciui conuenientissimum credidi, eadem illa * SPATIOSIVS & VBERIVS volumine complecti. Primùm, vt Imperatori nostro virtutes suæ veris Laudibus commendarentur: deinde, vt FVTVRI PRINCIPES, non quasi à magistro, sed tamen SVB EXEMPLO PRAEMONERENTVR, quâ potissimùm viâ possent ad eamdem gloriam niti. *Addit deinde*, per triduum se recitasse amicis hunc librum, & valdè probasse. *Vide pluscula.*

*Nota, non sic amplitur dixisse.

Sidonius Apollinaris, lib. VIII. *epist.* X. Caius Plinius pro Actiâ Variolâ plus gloriæ de Centumuirali suggestu domum

mum rettulit, quàm cùm M. Vlpio, incomparabili Principi, comparabilem Panegyricum dixit. *Quo tamen in loco semper mihi visum (neque nunc muto)* incomparabilem *legendum: nec tam aut malignè, aut imperitè, super eximio hoc scripto Sidonium censuisse. At enim præfert illam* pro Variolâ. *sicut &* Ciceronis pro Cluentio, *omnibus aliis: non eloquij flore, aut acrimoniâ; sed inuentionum difficultate, & quia in rebus arctis caussisque arduis, magis sagax ingenium elucet. Ipsum lege.*

C. PLI

C. PLINI SECVNDI

PANEGYRICVS TRAIANO AVG. DICTVS.

BENE ac ſapienter, Patres Conſcripti, maiores inſtituerunt, vt rerum agendarum, ita dicendi initium, à precationibus capere: quòd nihil ritè, nihilque prouidenter homines, ſine deorũ immortalium ope, cõſilio, honore, auſpicarentur. Qui mos cui potiùs, quàm Conſuli? aut quando magis vſurpandus colendusq; eſt, quàm cùm imperio Senatus, auctoritate Reip. ad agẽdas optimo Principi gratias excitamur? Quod enim præſtabilius eſt, aut pulchrius munus deorum, quàm caſtus & ſanctus, & dijs ſimillimus Princeps? Ac ſi adhuc dubium fuiſſet, forte caſuque rectores terris, an aliquo numine darentur: Principem tamen noſtrum liqueret diuinitus conſtitutum. Non enim occultâ poteſtate fatorum, ſed ab Ioue ipſo coràm ac palàm repertus, electus eſt. quippe inter aras & altaria, eodemque loci, quem Deus ille tam manifeſtus ac præſens, quàm cœlum ac ſidera inſedit.

COMMENTARIVS.

VT RERVM.] *Xenophontis præceptum.* πειρᾶσθαι σὺν θεοῖς ἄρχεσθαι παντὸς ἔργου. ὡς τῶν θεῶν κυρίων ὄντων οὐδὲν ἧττον τῶν εἰρηνικῶν, ἢ τῶν πολεμικῶν ἔργων: Conari omne opus cum diis aggredi. quia dij non ſequius rebus ciuilibus, quam & bellicis præſunt ac dominantur. DICENDI INITIVM.] *Vetus mos Romanus, à precatione orationes ordiri. Cicero, Liuius, auctor ad Herennium, oſtendunt.* AVCTORITATE

REIPVBLICAE.] *Plinius* III. *epist.* XVIII. Vt reip. nomine Principi gratias agerem. ALIQVO NVMINE.] *Homerus:* ἐκ δὲ Διὸς βασιλῆες: Ex Ioue sunt reges. *Plutarchus in Numâ:* μέγιστον ἐκ θεῶν δῶρον: Maximum & diuinum donum, *de regno.* ARAS ET ALTARIA.] *Distincta, &* Altare *augustius aliquid, & in quo victimæ adolentur: Ara etiam, in quá supplicatur, aut libatur tantùm. Illud item superorum Deorum; hæc etiam manium & inferorum. Glossæ:* Altare, ἐπιβώμιος: Ara, βωμός. *Vide Festum in* Altare, *&* Adolesco, *Seruium in illud:*

——en quattuor aras,
Ecce duas tibi Daphni, duoq́ue altaria Phœbo.

TAM MANIFESTVS.] *Ob loci templiq́; religionem, cum maiestate. Cicero:* In Capitolio, hoc est in terrestri domicilio Iouis.

QVO magis aptum piumque est te Iuppiter optime maxime, anteà conditorem, nunc conseruatorem imperij nostri precari, vt mihi digna Consule, digna Senatu, digna Principe contingat oratio: vtque omnibus quæ dicentur à me, libertas, fides, veritas constet: tantumque à specie adulationis absit gratiarum actio mea, quantum abest à necessitate. Equidem non Consuli modò, sed omnibus ciuibus enitendum reor, ne quid de Principe nostro ita dicant, vt idem illud de alio dici potuisse videatur. Quare abeant ac recedant voces illæ, quas metus exprimebat. nihil, quale antè dicamus, nihil enim quale antea patimur. nec eadem de Principe palàm, quæ priùs, prædicemus: neque enim eadem secretò loquimur, quæ priùs. Discernatur orationibus nostris diuersitas temporum, & ex ipso genere gratiarum agendarum intelligatur, cui quando sint. hactenus vt deo, nunc nusquam vt numini blandiamur. Non enim de tyranno, sed de ciue, non de domino, sed de parente loquimur. Vnum ille se ex nobis, & hoc magis excellit atque eminet, quòd vnum ex nobis putat; nec minùs hominem se, quàm hominibus præesse meminit. Intelligamus ergo bona nostra, dignos-

dignoſque nos illius vſu probemus: atque idemtidem cogitemus, ſi maius principibus præſtemus obſequium, qui ſeruitute ciuium, quàm qui libertate lætamur.

APTVM, PIVMQVE.] Aptum, *quia à te, & in tuo templo, ille Princeps:* pium, *quia agnoſcere beneficium, neque ingrati eſſe debemus.* CONSERVATOREM.] *In Traiano. Plinius ad eum, in epiſtolá:* Diem domine, quo ſeruaſti imperium, dum ſuſcipis, celebrauimus. DE ALIO DICI.] *E prioribus Principibus, apud quos blanda & humilis ſemper oratio. Martialis, lib.* X.

Hoc ſub Principe, ſi ſapis, caueto
Verbis Roma prioribus loquaris.

SECRETO LOQVIMVR.] *Seneca, de bono Principe:* Eadem de illo homines ſecretò loquuntur, quæ palàm. QVANDO SINT HACTENVS.] *Olim emendauimus:* cui, quando, ſint actæ. Nuſquam vt Deo nunc, nuſquam *vt. Iterum Martialis concurrit:*

Fruſtrà blanditiæ venitis ad me,
Attritis miſerabiles labellis.
Dicturus Dominum Deumque non ſum,
Iam non eſt locus hac in vrbe vobis.

ILLIVS VSV.] *Traiani. Sed melius, aut fallor, quod olim ego:* illis vſu. *Bonis illis dignos probemus, vtendo. Libertas & veritas redierunt? vſurpemus.* SI MAIVS.] Vult intellegi, quod minus.

ET populus quidem Romanus dilectum Principem ſeruat, quantoque paullò antè concentu formoſum alium, hunc fortiſſimum perſonat: quibuſque aliquando clamoribus geſtum alterius & vocem; huius pietatem, abſtinentiam, manſuetudinem laudat. Quid noſ ipſi? diuinitatem Principis noſtri, an humanitatem, temperantiam, facilitatem, vt amor & gaudium tulit, celebrare vniuerſi ſolemus? Iam quid tam ciuile, tam ſenatorium, quàm illud additum à nobis Optimi cognomen? quod peculiare huius & proprium, arrogantia priorum principum fecit. Enimuerò quàm commune, quàm ex æquo, quòd FELICES NOS, FELICEM ILLVM præ-

dicamus, alternisque votis, HAEC FACIAT, HAEC AVDIAT, quasi non dicturi, nisi fecerit, comprecamur. Ad quas ille voces lacrymis etiam ac multo pudore suffunditur. agnoscit enim sentitque sibi, non Principi dici. Igitur quod temperamentum omnes in illo subito pietatis calore seruauimus, hoc singuli quoque meditatique teneamus: sciamusque, nullum esse neque sincerius, neque acceptius genus gratiarum, quàm quod illas acclamationes æmuletur, quę fingendi non habent tempus. Quantum ad me pertinet laborabo, vt orationem meam ad modestiam Principis moderationemque submittam, nec minùs considerabo quid aures eius pati possint, quàm quid virtutibus debeatur.

DILECTVM PRINCIPEM.] *Lego*, Principum. *Ipse populus, cui minor sapientia, discrimen & dilectum habet in Principum laude: qui non magis nos?* CONCENTV.] *Proprio ad rem verbo. Nam acclamationes illæ theatricæ, cum modulis & quodam velut cantu erant. Tacitus* XVI. *Annalium*: Plebs personabat certis modis, plausuque composito. *Ibi ego.* FORMOSVM.] *Domitianum. qui* pulcher ac decens (*ait Suetonius*) maximè in iuuentâ. *Martialis*:

Purpureum fundens Cæsar ab ore iubar.

Et ipse de se illud Homericum vsurpat:

Οὐχ ὁράας, οἷος κἀγὼ καλός τε μέγας τε:

Nónne vides tu, qualis ego magnusq; decensq́ue?

GESTVM.] *Neronis, qui histrioniam exercebat. Ad eundem spectat, de* voce: *quam* cælestem & diuinam *dici viderique volebat.*

OPTIMI COGNOMEN.] *Quando additum? Dionis compendium ait*, Armeniâ subactâ: *& sanè lapides aut nummi (notabit mecum, qui volet) rarò præferunt hoc, velut cognomen, ante* VI. *eius consulatum. Exinde assiduè. vt* IMP. CAES. NERVAE. TRAIANO. OPTIMO. *Græcè etiam*: NEP. TPAIANOC. APICTOC. *Antè non memini sic obseruare; sic inquam positum, nomini ipsi subiectum: dumtaxat*, SENATVS. POPVLVSQVE. ROM. OPTIMO. PRINCIPI. *quasi in laudationis loco. Tamen iamnunc ei datum (præter Dionis mentem) ambigi ex Plinij his verbis nihil potest: etsi in titulis fortaßè nō sic vsurpauit.*

PECV-

PECVLIARE.] *Adeò, vt Eutropius ſcribat, ad ſuam vſque ætatem (Valentiniani Imp.)* non aliter in Senatu Principibus acclamari, niſi, Felicior Auguſto, MELIOR Traiano. ARROGANTIA PRIORVM.] *Qui id ſpreuerunt.* FELICES NOS.] *Infrà:* Eſtne verum, quod inter iſta clamauimus, O nos felices! LACRYMIS ETIAM.] *Gaudio expreſſis. Infrà:* Vidimus humeſcentes oculos tuos, demiſſumque gaudio vultum. SIBI, NON PRINCIPI.] *Galba, apud Tacitum:* Ceteri libentiùs cum fortunâ noſtrâ, quàm nobiſcum loquentur. ILLAS ACCLAMATIONES.] *Quæ in liberâ rep. non ſic fuêre, ſed ſub Auguſto cœperunt: niſi fallor, à theatris in Curiam inuectæ, imitando. Earum exempla in Cæſareis ſcriptoribus, & breuia & pleraque acuta.*

MAGNA & inuſitata Principis gloria, cui gratias acturus, nō tam vereor, ne me in laudibus ſuis parcum, quàm ne nimium putet. Hæc me cura, hæc difficultas ſola circumſtat: nam merēti gratias agere, facile eſt, Patres Conſcripti. Non enim periculum eſt, ne cùm loquar de humanitate, exprobrari ſibi ſuperbiam credat; cùm de frugalitate, luxuriam; cùm de clementiâ, crudelitatem; cùm de liberalitate, auaritiam; cùm de benignitate, liuorem; cùm de continentiâ, libidinem; cùm de labore, inertiam; cùm de fortitudine, timorem. Ac ne illud quidē vereor, ne gratus ingratúſve videar, prout ſatis, aut parum dixero. Animaduerto enim etiam Deos ipſos, non tam accuratis adorantium precibus, quàm innocentiâ & ſanctitate lætari: gratioremq; exiſtimari, qui delubris eorum puram caſtamque mentem, quàm qui meditatum carmen intulerit. Sed parendum eſt Senatuſconſulto, quo ex vtilitate publicâ placuit, vt Conſulis voce, ſub titulo gratiarum agendarum, boni Principes quæ facerent recognoſcerent; mali, quæ facere deberent. Id nunc eò magis ſolenne ac neceſſarium eſt, quòd parens noſter priuatas gratiarum actiones cohibet & comprimit: interceſſurus etiam publicis, ſi permitteret ſibi vetare, quod Senatus iuberet.

iuberet. Vtrumque Cæsar Auguste moderatè, & quòd alibi tibi gratias agi non finis: & quòd hîc finis. non enim à teipso tibi honor iste, sed ab agentibus habetur. cedis affectibus nostris, nec nobis munera tua prædicare, sed audire tibi necesse est.

ETIAM DEOS IPSOS.] *Seneca, De Beneficiis*: Sicut nec in victimis quidem, licet opimæ sint, auroque præfulgeant, Deorum est honos, sed piâ ac rectâ voluntate venerantium. *Plinius, Præfatione magni operis*: Verùm & diis lacte rustici, multæque gentes supplicant: & molâ tantum salsâ litant, qui thura non habent: nec vili fuit vitio, Deos colere, quoquomodo posset. *Vetus versus respondet*:

Καδ δύναμιν δ' ἔρδειν ἱερ' ἀθανάτοισι θεοῖσι:

Sacrificare diis, vt opes virésque tulerunt.

CASTAMQVE MENTEM.] *Seneca*: Optimus animus, pulcherrimus Dei cultus est. MEDITATVM CARMEN.] *Orationem compositam, & sollennem dictionem: etiamsi metrum numeriq; non sint. Tale enim priscis* Carmen: *vt infrà*, carmen comitiorum. PARENDVM EST SENATVSCONSVLTO.] *Quando factô? non repperi. puto ab Augusto esse, cum mutatâ rep. boc quoque mutauit. Nam ista Gratiarum actio, in concione, populo Rom. Quiritibus solet fieri, pro honore dato: at nunc cùm Princeps iura populi in se traxit, atque ipse magistratus fecit; Gratiæ illi in Curiâ, non in concione, dictæ. Hic fons Panegyricorum. qui etiam ad Præsides prouinciarum manarunt, atque ij electi, gratias agebant. quod Claudius vetuit, in Dione*: κατέδειξε τοὺς αἱρετοὺς (ἄρχοντας) μηδεμίαν οἱ χάριν ἐν τῷ συνεδρίῳ γιγνώσκειν, ὅπερ κατά τι ἔθος ἐποίουν: Instituit ne electi (*Præsides*) aliquas ei gratias in Senatu dicerent, quod ex more quodam faciebant. *Hoc inquam, ad solos prouinciales Præsides & imperia spectat (priora vide:) & errant, qui ad nostra hæc trahunt.*

BONI PRINCIPES.] *Caussa duplex huius instituti. vt & boni laude istâ firmarentur in bene agendo; & mali, eò blandè traherentur. O si nostri æui mos ferret, quid vtilius?*

SAEPE ego mecum. P. C. tacitus agitaui, qualem quantumque esse oporteret, cuius ditione nutuque maria, terræ, pax, bella regerentur: cùm interea fingenti formantique

mantiq; mihi Principem, quem æquata diis immortalibus potestas deceret, nunquam voto saltem concipere succurrit similem huic, quem videmus. Enituit aliquis in bello, sed obsoleuit in pace. alium toga, sed non & arma honestarunt. reuerentiam ille terrore, alius amorem humanitate captauit. ille quæsitam domi gloriam in publico, hic in publico partam domi perdidit: postremò adhuc nemo extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At Principi nostro quanta concordia, quantúsq; concentus, omnium laudum, omnisq; gloriæ contigit? vt nihil seueritati eius hilaritate, nihil grauitati simplicitate, nihil maiestati humanitate detrahitur? Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc ætatis, indeflexa maturitas, nec sine quodam munere deûm festinatis senectutis insignibus, ad augendam maiestatem, ornata cæsaries: nónne longè latéque Principem ostentant?

ÆQVATA DIIS.] *Poëta.* — cùm laudatur diis æqua potestas.
ALIQVIS IN BELLO.] *Ab Homero, iam olim:*

Ἄλλῳ μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμήϊα ἔργα,
Ἄλλῳ δ' ὀρχηστύν, ἑτέρῳ κίθαριν καὶ ἀοιδήν:
Namque alij bellare Deus concessit, at illi
Saltare, atque alij citharâ cantúque valere.

Claudianus, in Stiliconis laudibus, hausisse (vt alia) videtur à nostro:

—— Nunquam sincera bonorum
Sors vlli concessa viro. quem vultus honestat,
Dedecorant mores. animus quem pulchrior ornat,
Corpus destituit. bellis insignior ille,
Sed pacem fœdat vitiis, hic publica felix,
Sed priuata minùs. partitim singula quemque
Nobilitant.

DOMI PERDIDIT.] *Vt Augustus, in filiâ, nepte, nepotibus, & totâ familiâ infelix.* QVANTA CONCORDIA.] *Idem Claudianus:*

—— sparguntur in omnes,

In te mixta fluunt: & quæ diuisa beatos
Perficiunt, collecta tenes.

Victor de Traiano: Tantus erat in eo maximarum rerum modus, vt quasi temperamento quodam virtutes miscuisse videretur.

NIHIL SEVERITATI.] *Cicero, ad Brutum:* Quid tam distans, quàm à seueritate comitas? quis tamen vnquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? INDEFLEXA MATVRITAS.] *Nondum vergens, & adhuc in statu. Sumptum à Circo, vbi medio spatio flexus circum metam, & tum deflexus. Quæ igitur ætas nunc Traiani? ex Dione,* quadragesimusquartus *annus. Nam illo auctore, imperium* quadragesimosecundo *cepit: atque hæc biennio pòst circiter dicta. Errat aut dissentit Victor (& cum eo alij) qui* LXIIII. *annos vixisse prodit: quod non potest, Dionis isto calculo; quia omnium consensu, non nisi* nouemdecim annos, VI. menses, dies XV. *imperauit. Itaque Eutropius mihi verior, qui vitæ adsignat annos* LXII: *etsi vel sic menses aliquot desint.* SENECTVTIS INSIGNIBVS.] *Non enim ipsa, vt iam dixi. Acclamationes igitur illæ Senatoriæ, in Tacito Vopisci,* Et Traianus senex ad imperium venit; *pro re magis, quàm pro vero.* PRINCIPEM OSTENTANT.] *Atque ipsis etiam hostibus. qui (in Dione)* τῆς πολιᾶς αὐτοῦ τὸ γαῦρον, καὶ τὸ σεμνοπρεπὲς τοῦ προσώπου ἰδόντες, ὑπετόπησαν εἶναι ὃς ἦν: canitiei eius lætitiam conspicati, & vultus maiestatem, suspicati sunt esse, qui erat.

TALEM esse oportuit, quem non bella ciuilia, nec armis oppressa R.P, sed pax & adoptio, & tandem exorata terris numina, dedissent. An fas erat nihil differre inter imperatorem, quem homines, & quem dij fecissent? Quorum quidem in te, Cæsar Auguste, iudicium & fauor, tunc statim cùm ad exercitũ proficiscereris, & quidem inusitato indicio enituit. Nam cæteros Principes, aut largus cruor hostiarum, aut sinister volatus auium consulentibus nunciauit: tibi ascendenti de more Capitolium, quanquam non id agentium ciuium clamor, vt iam Principi, occurrit. Siquidem omnis turba quæ limen insederat, ad ingressum tuum foribus reclusis, illa quidem vt tunc arbitrabatur Deum, cæterũ vt docuit euentus,

tus, te conſalutauit Imperatorem. nec aliter à cunctis omen acceptum eſt: nam ipſe intelligere nolebas. recuſabas enim imperare, recuſabas quod benè erat imperaturo. Igitur cogendus fuiſti. cogi porrò non poteras, niſi periculo patriæ, & mutatione Reip. Obſtinatum enim tibi non ſuſcipere imperium, niſi ſeruandum fuiſſet. Quare ego illum ipſum furorem motumque caſtrenſem reor extitiſſe, quia magnâ vi magnoque terrore modeſtia tua vincenda erat. Ac ſicut maris cælique temperiem turbines tempeſtateſq; commendant; ita ad augendam pacis tuæ gratiam, illum tumultum præceſſiſſe crediderim. Habet has vices conditio mortalium, vt aduerſa ex ſecundis, ex aduerſis ſecunda naſcantur. Occultat vtrorumque ſemina Deus, & plerunq; bonorum malorumque cauſſæ ſub diuersâ ſpecie latent.

EXORATA TERRIS NVMINA.] *Oroſius*: Nerua Traianum adoptauit, per quem reuera afflictæ reip. diuina prouiſio conſuluit. AD EXERCITVM.] *A Domitiano, in Germaniam inferiorem miſſus, Legatus conſularis.* LARGVS CRVOR HOSTIARVM.] *Nam hoſtias cædebant, qui per haruſpicinam conſulebant de futuris. Aues inſpiciebant, qui per augurium. Puto autem his verbis Plinium adſpexiſſe ad omina Auguſto facta, futuri Principatus. quæ ſic in Suetonio*: Primo Conſulatu ei augurium capienti, duodecim ſe vultures, vt Romulo, oſtenderunt: & immolanti, omnium victimarum iocinera replicata intrinſecus ab imâ fibrâ paruerunt. DE MORE.] *Ad vota nuncupanda, quæ ſolent ituri in prouincias, aut bella.* TE CONSALVTAVIT IMPERATOREM.] *Explicari hæc video: Populus ſalutauit* Iouem optimum, maximum; *tu autem poſteà dictus* Optimus: *ita in illo cognomine te ſalutarunt. Frigidè, & nihil ad Plinium. Res ita eſt. Turba* Iouem *ſalutauit*, Imperatorem. *nam ita & infrà iterat*: *Qui te primi, eodem loco, ſalutauerant* Imperatorem. *Ergo in eâ voce alluſio tota & omen. Quomodo? ſciendum, præter Iouem illum Capitolinum, alium in eodem templo religioſè cultum, cognomine* Imperatoris. *Dicat hoc Liuius, libro* VI. Triumphans (*T. Quinctius*) ſignum, Præneſte deuectum, Iouis Imperatoris, in Capitolium tulit. Dedica-

tum est inter cellam Iouis ac Mineruæ. *En, locum etiam signatè habes, vbi fuit. De eodem Cicero, in Verrem:* Tria ferebantur in orbe terrarum signa Iouis Imperatoris. vnum illud Macedonicum, quod in Capitolio videmus; alterum in Ponti ore & angustiis; tertium quod Syracusis ante Verrem Prætorem fuit. Illud ita Flamininus ex æde suâ sustulit, vt in Capitolio, hoc est terrestri domicilio Iouis poneret. *Vbi tamen dissensum, in auctore, à Liuio notes. nam Cicero T. Quinctium Flamininum è Macedoniâ tulisse vult: Liuius T. Quinctium Cincinnatum, Præneste. Vter verior? nescio. dubitationem fuisse ex eo arbitror, quod* T. Quinctij *nomine inscriptum signum fuerit & dedicatum, haud alio cognomine: atque ita alius aliò traxit. Sed pro Liuio P. etiam Victor est, in descriptione vrbis, qui regione* VIII. *Capitolij signat:* Signum Iouis Imperatoris Præneste deuectum. *Atque illinc disce, post tot incendia, etiam infra Plinij æuum longè mansisse. Hæc historia sic posita, rem aperit. Ingressa turba,* Salue Imperator *clamauit: sed ad Iouem. Quia tamen ipso puncto ingressus Traianus, omen ad illu haud vanè tractum.* BENE ERAT IMPERATVRO.] *Nam si agnouisses, à tyrāno Principe discrimen aut mors tibi imminebat. Benè igitur eras futuro Imperatori. Sed libri alij,* imperaturi: *quod sequentia magis approbant. & est sensus, Recusare imperium, signū erat quod benè imperaturus esses. Nam qui ambitione affectant honores, rarò virtute gerūt: qui recusant & abnuunt, ij magis. Inde Imperatoris illa vox,* Inuitos ad remp. admouendos. FVROREM MOTVMQVE CASTRENSEM.] *Qui talis. Cæso Domitiano,* miles grauissimè tulit (*Suetonij verba*) paratus statim vlcisci, nisi duces defuissent. *Quieuit igitur, sed Neruâ iam electo, sene, molli, & parum ad suum nomen; animos iras que sumpserunt, incendente Casperio Æliano, Prætorij Præfecto: qui idem munus & sub Domitiano habuerat. Inde in eum occultus fauor, & miseratio: & impulsi milites, deposcere ad cædem, cædis auctores. Factum turbidè & acriter: Nerua resistit pariter, vsqueeò vt iugulum nudum potiùs iis offerret feriendum. Non demouit tamen, & cùm perseuerarent furere, traditi cæsique sunt ij, quos depoposcerunt. Hæc ex Dione: & adde Victorem diffusiùs, Suetonium breuiter tangentem, cap.* XXIII. *Domitiani.*

AC SICVT MARIS.] *Cassiodorus* VIII. *Variar.* Bonum insolitum plus amatur, & sequenti gaudio confert dulcedinem præmissa tristitia. HABET HAS VICES.] *Certè habet. & Pindarus aptè cecinit:* Ῥοαὶ δ' ἄλλοτ' ἄλλαι, Εὐθυμιᾶν τε μετὰ καὶ πόνων, ἐς ἄνδρας ἔβαν:

Fluctus

Fluctus alij aliâs, Gaudiorum atque laborum, In homines veniunt. *Caput ſapientiæ, id eſt Homerus:*

—— ἀτὰρ θεὸς ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλῳ
Ζεὺς ἀγαθόν τε κακόν τε διδοῖ·

——aliâs Deus, illi aliiq́ue,
Nunc bona, nunc mala dat.

NASCANTVR.] *Manilius:*

—— Tanta eſt rerum diſcordia in æuo,
Et ſubtexta bonis mala ſunt, lacrimæque ſequuntur
Vota, nec in cunctis ſeruat Fortuna tenorem.

Naſci igitur alia ex aliis videntur, quia ſic ſubtexta, vt ait, & inter ſe iuncta. Alij tamen libri, noſcantur: *nec malè. Id eſſet, diiudicentur melius & ſentiantur, ex contrariorum ſenſu.* OCCVLTAT VTRORVMQVE SEMINA.] *Dicit: Deus cauſſas rerum ſecundarum vel aduerſarum, ſub diuerſa facie promit: & ſæpe lætos effectus triſtia initiò, & contrà triſtes læta gignunt.*

MAGNVM quidem illud ſæculo dedecus, magnum Reipub. vulnus impreſſum eſt. Imperator, & parens generis humani, obſeſſus, captus, incluſus: ablata mitiſſimo ſeni ſeruandorum hominum poteſtas; ereptumq́ue Principi illud in principatu beatiſſimum, quòd nihil cogitur. Si tamen hæc ſola erat ratio, quæ te publicæ ſalutis gubernaculis admoueret; propè eſt vt exclamem, tanti fuiſſe. Corrupta eſt diſciplina caſtrorum, vt tu corrector emendatorque contingeres: inductum peſſimum exemplum, vt optimum opponeretur: poſtremò coactus Princeps quos nolebat occidere, vt daret Principem qui cogi non poſſet. Olim tu quidem adoptari merebare; ſed neſciſſemus, quantum tibi deberet imperium, ſi antè adoptatus eſſes. Exſpectatum eſt tempus, in quo liqueret, non tam accepiſſe te beneficium, quàm dediſſe. Confugit in ſinum tuum concuſſa Reſpub. ruensq́; imperium ſuper Imperatorem, Imperatoris tibi voce delatum eſt. Imploratus adoptione, & accitus es: vt olim duces magni,

 gni,

gni, à peregrinis externisque bellis, ad opem patriæ ferendam reuocari solebant. Ita filius ac parens, vno eodemq; momento, rem maximam inuicem præstitistis: ille tibi imperium dedit, tu illi reddidisti. Solus ergo ad hoc æui, pro munere tanto paria accipiendo fecisti, imò vltrà dantem obligasti: communicato enim imperio, solicitior tu, ille securior factus est. O nouum atque inauditum ad Principatum iter! non te propria cupiditas, proprius metus, sed aliena vtilitas, alienus timor, Principem fecit. Videaris licet, quod est amplissimum, consecutus, inter homines; felicius tamen erat illud, quod reliquisti. sub bono Principe, priuatus esse desiisti. Assumptus es in laborum curarumque consortium, nec te læta & prospera stationis istius, sed aspera & dura, ad capessendam eam compulerunt. Suscepisti imperium, postquam alium suscepti pœnitebat.

PARENS GENERIS.] *Ausonius de ipso:*

Nerua senex, Princeps nomine, mente parens.

MITISSIMO.] *Ideò cognomento* Tranquillus *dictus. Panegyricus Theodosio:* Quando me Nerua Tranquillus, amor generis humani Titus, pietate memorabilis Antoninus teneret. *Sidonius:*

Post quem Tranquillus vix me mihi reddere Nerua
Cœpit.

Claudianus: Tranquilliq́ue, Pij, bellatorisq; Seueri.

TANTI FVISSE.] *Vel cladium illarum pretio emendum, vt tu Princeps esses. Lucanus simili colore, pulcherrimè:*

Quòd si non aliam venturo fata Neroni
Inuenêre viam, magnóque æterna parantur
Regna deis, cælúmq; suo seruire Tonanti
Non nisi sæuorum potuit post bella gigantum:
Iam nihil ô superi querimur, scelus omne nefasq;.
Hac mercede placent.

Vtitur & Augustus apud Dionem, Oratione in Senatu, libro LIII. *cùm beneficia sua commemorasset, & bona præsentis status:* ὥστε, *addit,* εἰπεῖν

ποτε καὶ δεινῶς πολεμούμενοι εἴη τὴν πόλιν ἡμῶν νοσῆσαι, τοῦτον αὐτὴν τὸν τρόπον εὔξασθαι νοσῆσαι: adeò vt, si iterùm in fatis sit Remp. nostram affligi & ægrotare; optauerit aliquis hoc eam modo turbari ac collidi. *Sed & princeps iure suo oratorum, Demosthenes, pro Rhodiorum libertate, cùm mala recensuisset, quæ ij tulerant*: Ὀλίγου δὲ δέω λέγειν, ἂν ὑμεῖς αὐτοὺς ἐθελήσητε βοηθῆσαι, ὡς καὶ συνενήνοχε ταῦτ' αὐτοῖς: propè tamen abest quin dicam, si vos iis auxiliari decreueritis, ex vsu eorum fuisse hæc pati. *In diuersum sensum, ipsâ figurâ & phrasi, Martialis*:

> Flauia gens, quantum tibi tertius abstulit heres,
> Pæne fuit tanti, non habuisse duos.

CORRECTOR EMENDATORQVE.] *Fecit, in istâ etiam re. Nam* Ælianum, & Prætorianum præcipuos turbatores, ad se euocatos, quasi operâ eorum vsurus, alium alibi sustulit. *Dio.* EXSPECTATVM EST TEMPVS.] *Palàm igitur non initio statim imperij à Neruâ, sed eo inclinante, adoptatus est. At Onufrius (verus pater Principalis historiæ & Fastorum) asseuerat,* Diem adoptionis, & Tribuniciæ potestatis assumptæ, proculdubio fuisse XIIII. Kal. Octobris. *Quid? illum primum imperij? non potest. anno igitur post? hoc propius ad verum, sed quo tamen auctore, tam definitè eumdem statuat, requiro. Ego hoc saltem inuenio (in Aur. Victore)* tribus mensibus cum adoptato Neruam vixisse. *Atquin imperauit Nerua* annum vnum, menses quattuor, dies nouem: *cœpit imperare certò XIIII. Kal. Octobris, cùm Domitianus cæsus: ergo, hoc calculo, adoptio Traiani incidat in VI. Kal. Nouembris, aut circà.* IMPLORATVS ADOPTIONE.] *Cùm ad absentem Homerico versu Nerua scripsisset*:

> Τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσι:
> Has lacrymas, Traiane, tuis vlciscere telis.

PARIA ACCIPIENDO.] *Atqui reddendo paria fiunt, & nomen expungitur. Pulchrum acumen, vt centena in hoc scripto.* VLTRA.] *Volebam, & nunc velim, vltrò.* PROPRIVS METVS.] *Vt Tacitus, de Othone*: Fingebat & metum, quò magis concupisceret. PRIVATVS ESSE.] *Atqui Senator erat, & Consularis, & prouinciæ Præses. Nihil ad rem. more huius & superioris æui, omnes* Priuati, *qui non Principes: & solus ille ab hoc nomine exceptus. Tacitus de Galbâ*: Maior priuato visus, dum priuatus fuit: *& millies alibi.* STATIONIS HVIVS.] *Suetonius, Claudio*: Quòd aliter peruenturus ad susceptam stationem non fuerit. *Spartianus*: Qui Principum

2. locum

locum in hac statione retentarunt. *Lampridius:* Etiam in his artifex, quæ stationis Imperatoriæ non erant. *& sæpius alibi, pro summo, hoc loco & Principali. Quare? ab militaribus stationibus ductum puto: quia sicut illa in excubiis contra hostem, ita Imperator quasi in perpetuâ vigiliâ & Reip. curâ. An non Vespasianus eò alluserit, cùm extremum illud protulit?* Imperatorem stantem mori oportere. *Stabant enim in his Stationibus: etsi ad aciem potuit etiam esse respectus.*

NVLLA adoptati cum eo qui adoptabat cognatio, nulla necessitudo: nisi quòd vterque optimus erat, dignusque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus es, non vt priùs alius atque alius, in gratiam vxoris: adsciuit enim te filium non vitricus, sed Princeps, eodemque animo diuus Nerua pater tuus factus est, quo erat omnium. Nec decet aliter filium adsumi, si adsumatur à Principe. An Senatum P. Q. R. exercitus, prouincias, socios transmissurus vni: successorem è sinu vxoris accipias? summæque potestatis heredem, tantùm intra domum tuam quæras? non per totam ciuitatem circumferas oculos? & hunc tibi proximum, hunc coniunctissimũ existimes, quem optimum, quem diis simillimum inueneris? Imperaturus omnibus, eligi debet ex omnibus. non enim seruulis tuis dominum, vt possis esse contentus quasi necessario herede, sed Principem ciuibus daturus Imperator. Superbum istud & regium, nisi adoptes eum, quem constet imperaturum fuisse, etiam si non adoptasses.

ALIVS, ATQVE ALIVS.] *Tiberius & Nero intelliguntur: ille ab Augusto, matris Liuiæ ambitu; hic à Claudio, Agrippinæ, ad imperium adscitus.* TANTVM INTRA DOMVM.] *Galba apud Tacitum:* Sed Augustus in domo successorem quæsiuit, ego in republica. CIRCVMFERAS OCVLOS.] *Hæc omnia pro Electione, & Politicis notanda sunt. Senator quispiam, apud Vopiscum, senem iam Tacitum sic hortatur:* Quare circumspice, imitare Neruas, Traianos, Hadrianos. Ingens est gloria morientis Principis, rempub. magis amare, quam filios. QVEM DIIS SIMILLIMVM.] *A virtute, non à sanguine.*

Roma

Roma, de se, apud Claudianum:

Hic illi mansere viri, quos mutua virtus
Legit, & in nomen Romanis rebus adoptans,
Iudicio pulchram seriem, non sanguine, duxit.

SERVVLIS TVIS.] *Idem ille Senator, in Vopisco*: Ne sic remp. patresque conscriptos, & populum Romanum, vt villulam tuam, vt colonos tuos, vt seruos tuos, relinquas. NECESSARIO HEREDE.] *Statius*: — natos genuisse necesse est, At legisse iuuat. *Tacitus in oratione Galbæ*: Sub Tiberio, & Caio, & Claudio, vnius familiæ quasi hereditas fuimus. CONSTET IMPERATVRVM.] *Gloriosè hoc erga Traianum. quasi ille, virtutis merito, ad imperium venturus, etiam non electus.*

FECIT hoc Nerua. nihil interesse arbitratus, genueris an elegeris; si perinde sine iudicio adoptentur liberi, ac nascuntur. nisi tamen, quòd æquiore animo ferunt homines, quem Princeps parum feliciter genuit, quàm quem malè elegit. Sedulò ergo vitauit hunc casum, nec iudicium hominum, sed deorum etiam in consilium assumpsit. Itaque non tua in cubiculo, sed in templo, nec ante genialem torum, sed ante puluinar Iouis optimi maximi adoptio peracta est: quâ tandem non seruitus nostra, sed libertas, & salus, & securitas fundabatur. Sibi enim dij gloriam illam vindicauerunt: horum opus, horum illud imperium: Nerua tantùm minister fuit. Vterque, qui adoptaret tam paruit, quàm tu, qui adoptabaris. Allata erat ex Pannoniâ laurea, id agentibus diis, vt inuicti Imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret. hanc Imperator Nerua in gremio Iouis collocarat: cùm repentè solito maior & augustior, aduocatâ hominum concione deorumque, te filium sibi, hoc est vnicum auxilium fessis rebus assumpsit. Inde quasi deposito imperio, quâ securitate, quâ gloria lætus (nam quantulum refert deponas, an partiaris imperium: nisi quod difficilius hoc est?) non secus ac præsenti tibi innixus: tuis

humeris se patriamque sustentans, tuâ iuuentâ, tuo robore inualuit: statim consedit omnis tumultus. Non adoptionis opus istud fuit, sed adoptati: atque adeò temerè fecerat Nerua, si adoptasset alium. Obliti ne sumus, vt nuper post adoptionem non desierit seditio, sed cœperit? Irritamentum istud irarum, & fax tumultus fuisset, nisi incidisset in te. An dubium est, vt dare non posset imperium Imperator, qui reuerentiam amiserat? auctoritate eius effectum est, cui dabatur. Simul filius, simul Cæsar, mox Imperator, & consors Tribuniciæ potestatis, & omnia pariter & statim factus es: quæ proximè parens verus tantùm in alterum filium contulit.

SINE IVDICIO.] *Nam hoc est, quod discrimen facit inter Adoptionem & Genituram: & quo titulo huic vult præferri. Hadrianus moriturus, apud Dionem*: Mihi, ô amici, liberos gignere natura non dedit, sed lege & adoptione vos mihi dedistis. Differt autem hoc ab illo, quòd nati quidem liberi, quales deo cumque visum est, gignuntur & crescunt; at adoptione, quales quisque vult, pro arbitrio adsciscit. Ita à naturâ sæpe corpore aut mente imminutum habes; ab adoptione & iudicio, vtroque perfectum, si voles.

SED IN TEMPLO.] *In Capitolio. Dio Cassius*: Νερούας δ᾽ ὑπὸ τοῦ γήρως καταφρονούμενος, ἀνέβη τε ἐς τὸ καπιτώλιον, καὶ ἔφη γεγωνήσας, Ἀγαθῇ τύχῃ τῆς τε βουλῆς, καὶ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ, Μάρκον Οὔλπιον Τραϊανὸν εἰσποιοῦμαι. καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ συνεδρίῳ καίσαρα τε αὐτὸν ἀπέδειξε: Nerua ob senium iam contemptui, in Capitolium ascendit, & magnâ voce inclamans dixit, Quod felix faustumque Senatui, Populóque Romano, mihique sit, M. Vlpium Traianum adopto. Et post hoc eumdem Cæsarem in Senatu designauit. EX PANNONIA LAVRVS.] *Georgius Cedrenus*: Ἐκ Παιονίας δὲ ἀγγελία ἐπινικίων ἐλθοῦσα παρὰ Τραϊανοῦ: E Pannoniâ victoriæ nuncius à Traiano veniens *etsi fallitur de Traiano. nam ille nunc alibi, & in coloniâ Agrippinâ.* IN GREMIO IOVIS.] *Quod in triumphis factum, atque etiam vbi victoria non digna triumpho. Suetonius, Domitiano*: De Cattis triumphauit, de Sarmatis Lauream modò Ioui Capitolino rettulit. *Plura nos ad I I. Annalem Taciti.* HOMINVM CONCIONE.] *Itaque & tribu-*

tribunal ascendit, quod sic Cedrenus: Λιβανωτὸν ἐπιθύσας, ϛὰς ἐπὶ βήματος, μεγάλῃ φωνῇ ἔφη, Ἀγαθῇ τύχῃ, Νερούας Τραϊανὸν υἱοποιοῦμαι: Thure cùm supplicasset, stans in suggestu clamauit, Quod faustum felixque sit, Nerua Traianum adopto. DIFFICILIVS HOC EST.] *Nam vt ille ait*, Nec regna socium ferre, nec tædæ sciunt. TVA IVVENTA.] *Suprà de ætate dixi. At Romanis* Iuniores, *ex Seruij scito, ad annum* XLV. *vltrà* Seniores. *Martialis etiam* Iuuenem *dixit, his versibus*:

Et fortem, iuuenemque, Martiumque.
In tanto duce militem videret.

NVPER POST ADOPTIONEM.] *Pisonis à Galbâ factam: neque aliter acceperis. Qui volunt à Neruâ ipso alium aliquem adoptatum; vt verbo dicam, blatiunt nugas.* DARE NON POSSET.] *Haud improba sententia. Poßétne dari imperium alteri, qui ipse iam penè amiserat? non posset. At libris tamen aliis abest negatio: ac tunc legendum continuatione*, An dubium est, vt dare posset imperium Imperator, qui reuerentiam amiserat, auctoritate eius effectum esse, cui dabatur? *magisque hoc placet. Sed magis etiam*: An dubium est? vt dare posset imperium I. q. r. a. auctoritate eius effectum est, cui dabatur.

PARENS VERVS.] *Vespasianus, qui Titum consortem imperij accepit, seposito Domitiano, cuius superbia & propera ambitio timebatur. Suetonium vide.*

MAGNVM hoc tuæ moderationis indicium, quòd non solùm successor imperij, sed particeps etiam sociusq; placuisti. nam successor, etiam si nolis, habendus est; non est habendus socius, nisi velis. Credéntne posteri, patricio & Consulari & Triumphali patre genitum, cùm fortissimum, amplissimum, amantissimum sui exercitum regeret, Imperatorem non ab exercitu factum? eidem cùm Germaniæ præsideret, Germanici nomen hinc missum? nihil ipsum vt Imperator fieret agitasse, nihil fecisse? nisi quod meruit, & paruit. Paruisti enim Cæsar, & ad Principatum obsequio peruenisti: nihilque magis à te subiecti animo factum est, quàm quod imperare cœpisti. Iam Cæsar, iam Imperator, iam Germanicus, absens

& ignarus, & post tanta nomina, quantum ad te pertinet, priuatus. Magnum videretur si dicerem, nescisti te Imperatorem futurum: eras Imperator, & esse te nesciebas. Vt verò ad te fortunæ tuæ nuncius venit, malebas quidem hoc esse quod fueras, sed non erat liberum. An nō obsequereris Principi ciuis, Legatus Imperatori, filius patri? Vbi deinde disciplina, vbi mos à maioribus traditus, quodcunque Imperator munus iniungeret, æquo animo paratoq; subeundi? Quid enim si prouincias ex prouinciis, ex bellis bella mādaret? eodē illo vti iure posse putes, cùm ad Imperium reuocet, quo sit vsus cùm ad exercitum miserit: nihilque interesse, ire Legatum, an redire Principem iubeat. nisi quòd maior sit obsequij gloria in eo, quod quis minùs velit. Augebat auctoritatem iubentis, in summum discrimen auctoritas eius adducta: vtque magis parendum imperanti putares, efficiebatur eo, quòd ab aliis minùs parebatur. Ad hoc audiebas, Senatus populiq; consensum. non vnius Neruæ iudicium illud, illa electio fuit: nam qui vbique sunt homines, hoc idem votis expetebant; ille tantùm iure Principis occupauit, primusque fecit, quod omnes facturi erant. Nec hercule tantopere cunctis factum placeret, nisi placuisset antè quàm fieret.

NON SOLVM SVCCESSOR.] *Id est, non Cæsarem te tantùm designauit, & filium fecit; sed Imperatorem appellauit, & Tribuniciæ potestatis collegam. Adeò de modestiâ tuâ confisus est, nec timuit ne his elatus, aliquid super ipsum, aut contra ipsum, velles.*

ETIAMSI NOTIS.] Nemo enim (*aiebat ille*) successorem suum tollit. PATRICIO.] *Eutropius ait, Traianum* ex familiâ antiquâ magis, quàm clarâ natum. *Et sanè Patriciatus iste, in homine Hispano, non potuit nisi nouus esse: puto à Vespasiano, qui patricias gentes allegerit.* CONSVLARI.] *Ita infrà,* Consularis viri triumphalisq; filius. *Sed quando fuerit, haud liquet: & confusa res in consulibus tanto numero suffectis.* TRIVMPHALI.] *Vbi meritus? Infrà lege:* Cùm

puer

puer admodum Parthicâ lauro gloriam patris augens. *Itaque dicas in Parthis rem gessisse, comite filio puero, & illinc triumphalia retulisse. Enimuerò bella cum Parthis sub Nerone, duce Corbulone: ac pueritia Traiani incidit in illud tempus. Potest & in Iudæâ etiam meruisse, cum Tito, cui Legatus Prætorius fuit, legioni pugnacissimæ Decimæ præfectus. Iosephus lib III. Iaphan ab eo captam narrat, & disertè* Τραϊανὸν τὸν δεκάτου τάγματος ἡγεμόνα *appellat:* Decimæ legionis Præpositum, siue Legatum. FORTISSIMVM, AMPLISSIMVM.] *Nam, vt addit, Germaniæ inferiori præsidebat: in quâ legiones quattuor, cum auxiliis suis, alisque.* GERMANIAE.] *Nostræ huic, inferiori. Eutropius:* Imperator in Galliis, apud Agrippinam ciuitatem factus. *Orosius:* Apud Agrippinam, Galliæ vrbem, insignia sumpsit imperij. *Sidonius:* Vlpius inde venit, quo formidata Sicambris

Agrippina fuit.

Dio Cassius: ἦρχε δὲ τῆς γερμανίας: Præfuit Germaniæ. *Ac diutius hic præfuisse, Claudianus indicat:*

Cedant Drusę tui, cedant Traiane labores.
Vestra manus dubio quidquid certamine gessit,
Transcurrens egit Stilico: totidémque diebus
Edomuit Rhenum, quot vos potuistis in annis.

Monumenta eius sunt, Vlpia castra *haud longè à* Veteribus; *& ad Mœnum fluuium,* Munimentum Traiani, *quod commemorat Ammianus initio libri* XVII. GERMANICI NOMEN.] *Quod inter titulos imperij erat. eoque vsi omnes, qui Germanicum Cæsarem sanguine vel adoptione contingerent: vt Caius, Claudius, Nero. posteà & Vitellius, etsi aliâ caussa: item Domitianus, & nunc Traianus. Notaui aliquid ad locum Taciti I. Annalium:* In suum cognomentum adsciscí Imperatores. HVIC MISSVM.] *Nam ambitiosi Præsides, copiis subnixi, ipsi se Principes creabant. Ita Galba, Vitellius, cum successu: absque eo, Scribonius, & L. Antonius, conati.* SVBIECTI ANIMO.] *Quia in ipso animo tuo imperare spernebas: fecisti tamen, sed quia iussus.*

EODEM ILLO.] *Malim,* illum. POPVLIQVE CONSENSVM.] *Ita Galba magnificè, in Tacito:* Me deorum hominumque consensu ad imperium vocatum.

AT quo, dij boni, temperamento potestatem tuam fortunamque moderatus es? Imperator tu titulis, & ima-

ginibus, & signis: cæterùm modestiâ, labore, vigilantiâ, Dux, & Legatus, & miles, cùm iam tua vexilla, tuas aquilas magno gradu anteires: neque aliud tibi ex illâ adoptione, quàm filij pietatem, filij obsequium adsciceres, longamque huic nomini ætatem, longam gloriam precarere. Iam te prouidentia deorum primum in locum prouexerat, tu adhuc in secundo resistere atque etiam senescere optabas. priuatus tibi videbaris, quamdiu Imperator & alius esset: audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi & sanctissimo seni vtile fuit; quem dij cælo vindicauerunt, ne quid post illud diuinum & immortale factum mortale faceret. Deberi quippe maximo operi hanc venerationem, vt nouissimum esset, auctoremque eius statim consecrandum, vt quandoque inter posteros quæreretur, an illud iam deus fecisset. Ita ille nullo magis nomine publicus parens, quàm quia tuus, ingens gloriâ, ingensque famâ, cùm abundè expertus esset, quàm benè humeris tuis sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit; eo ipso carus omnibus ac desiderandus, quòd prospexerat ne desideraretur. Quem tu lacrymis primùm, ita vt filium decuit, mox templis honestasti, non imitatus illos qui hoc idem, sed aliâ mente fecerunt. Dicauit cælo Tiberius Augustum, sed vt maiestatis numen induceret: Claudium Nero, sed vt irrideret: Vespasianum Titus, Domitianus Titum, sed ille vt dei filius, hic vt frater videretur. Tu sideribus patrem intulisti, non ad metum ciuium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum; sed quia deum credis. Minus est hoc, cùm fit ab his, qui & sese deos putant. Sed licet illum aris, puluinaribus, flamine colas, non alio magis tamen deum & facis & probas, quàm quòd ipse talis es. In Principe enim qui electo successore fato concessit, vna itemque certissima diuinitatis fides est, bonus successor.

TITV-

TITVLIS, IMAGINIBVS, SIGNIS.] *Inſcriptionibus, tabulis aut clypeis, ſtatuis. Etſi verius fortaſſe*, Signa *referri ad militaria illa, quibus nomina inſcripta Imperatorum, & imagines ex auro argentoque innexæ. Docui in* Militiâ Romanâ. MODESTIA.] *Hyſterologiâ, ſingula ſingulis ſequentibus nectuntur. Modeſtiâ miles, labore Legatus, vigilantiâ Dux.* GRADV ANTEIRES.] *Pedibus, more Romano. Lucanus, de Catone:* — præcedit anheli Militis ora pedes. *Tacitus de Othone:* Nec illi ſegne, aut corruptum luxu iter, ſed loricâ ferreâ vſus, & ante ſigna pedeſter. *Spartianus, de Hadriano:* Vicena millia pedibus armatum ambulaſſe. CAELO VINDICAVERVNT.] *Splendidè loquitur, quia conſecratus. Conatus Hadrianus hunc nuncium perferre, de quo ita Spartianus:* Traiano a Neruâ adoptato, ad gratulationem exercitus miſſus, in Germaniam ſuperiorem tranſlatus eſt. ex quâ feſtinauit ad Traianum, vt primus exceſſum Neruæ nunciaret. *Quod libentiùs noto, vt ſciatur interuallum aliquod inter adoptionem & mortem fuiſſe (ſuprà à me notatum) neu quem fallant hæc Pliniana,* auctorémque eius ſtatim conſecrandum: *& plura, coloratè & oratoriè dicta.* ABVNDE EXPERTVS.] *Quomodo autem, niſi interuallum fuiſſet, vt dicimus?* SEDERET IMPERIVM.] *Firmiter innixum. Seſſio perpetuitatem notat.* MAIESTATIS NVMEN.] *An* nomen, *an magis* crimen? *nam & hoc vltimum in quibuſdam libris. Conſtat ſub Tiberio* publicam pœnè rabiem (*loquor cum priſco ſcriptore*) *fuiſſe accuſandi: & pleraque crimina omnia, inſcripta titulo Maieſtatis. Quidquid dictum, factúmve, Auguſtum aut eius ſtirpem vel leuiter tangeret, crimen* ἀσεβείας *erat*, Impietatis, *vt Græci, ſiue Maieſtatis, vt Latini.* VT IRRIDERET.] *Palàm quidem. cùm &* Boletos, deorum cibum diceret; *& plura huic rei in Suetonij Nerone. cap.* XXXIII. NON AD METVM.] *Vt Tiberius. ſicut de* Contumeliâ, *quod ſequitur, ad Neronem ſpectat: de* Honore, *ad Titum & Domitianum.* QVIA DEVM CREDIS.] *Et virtutibus cælum meruiſſe. Seneca, de Clem.* Deum eſſe, non tanquam iuſſi credimus, bonum Principem Auguſtum. FLAMINE COLAS.] *Proprio ſacerdote. Vide notata nobis ad* I. *Annalem Taciti.*

NVM ergo tibi ex immortalitate patris aliquid arrogantiæ acceſſit? num hos proximos, diuinitate parentum deſides ac ſuperbos, potiùs, quàm illos veteres & antiquos

quos æmularis? qui hoc ipsum imperium peperere, quod modò hostes inuaserant contempserantque. *cuius pulsi fugatique, non aliud magis habebatur indicium, quàm si triumpharetur. Ergo sustulerant animos & iugum excusserant, nec iam nobiscum de suâ libertate, sed de nostrâ seruitute certabant: ac ne inducias quidẽ, nisi æquis conditionibus, inibant, legesque vt acciperent, dabant. At nunc rediit omnibus terror & metus, & votum imperata faciendi. Vident enim Romanum ducem, vnum ex illis veteribus & priscis; quibus imperatorium nomen addebant contecti cædibus campi, & infecta victoriis maria. Accipimus obsides ergo, non emimus, nec ingentibus damnis immensisque muneribus paciscimur, vt vicerimus. rogant, supplicãt, largimur, negamus, vtrumque ex imperij maiestate: agunt gratias qui impetrauerunt, non audẽt queri quibus negatum est. An audeant? qui sciãt te adsedisse ferocissimis populis, eo ipso tempore, quod amicissimum illis, difficillimum nobis: cùm Danubius ripas gelû iungit, duratusque glacie ingentia tergo bella transportat: cùm feræ gentes, nôn telis magis, quàm suo cælo, suo sidere armantur. Sed vbi in proximo tu, non secus ac si mutatę temporum vices essent, illi quidem latibulis suis clausi tenebantur; nostra agmina percursare ripas, & alienâ occasione si permitteres vti, vltroque hiemem suam barbaris inferre gaudebant.

HOSTES INVASERANT.] *Daci, Sarmatæ, Sueui, Catti, sub Domitiano.* *CVIVS PVLSI.] *Ego verò hiatum esse video, & firmat etiam vetus codex (Io. Liuineio visus) qui lacunam præfert. Ille tamen mederi se putat, rescribendo:* quod modo hostis innaserat contempseratque. cuius pulsi: *nempe, inquit, hostis. Parcite manes, alia mens longè Secundi. Tangit palàm Domitianum, cuius hæc demens vanitas, vt cùm malè pugnasset ipse aut Legati, tunc denique Romæ triumphum instrueret, quasi victor. De Cattis, Tacitus:* Proximisque temporibus (*Domitiani*) triumphati magis, quàm victi sunt. *Idem, in Agricolâ:*

Derisui

Derisui fuisse falsum eius (*Domitiani*) è Germaniâ triumphum. *At de Dacis, Orosius*: Prauissimâ iactantiâ elatus, sub nomine superatorum hostium, de exstinctis legionibus triumphauit. *Dio similia habet, & nos aliquid infrà. Hac igitur sententia, & pro eâ reformari possit*: cuius non pulsi. *Sed non placet, atque aliquid omnino delinquit.*

SI TRIVMPHARETVR.] *Nempe Romæ, à Domitiano. At alij libri,* si ab illis triumpharetur: *falsò, magisque tunc,* de illis. NISI AEQVIS CONDITIONIBVS.] *Hócne ergo adeò iniquum, si* æquis? *Ita, quia dignatio Romana & potentia maior, quàm vt barbari æquarentur. Neq; malè tamen alterutrâ voculâ reiectâ legeris*: ac ne inducias quidem æquis conditionibus; *vel,* inducias quidem, nisi conditionibus. *Dispice. & fateberis fortiùs sic efferri, magisque indignanter. Atque adeò sequentia dicunt, nec æquas conditiones fuisse, sed quas iis lubitum imponere.* TERROR ET METVS.] *Quid? vtne hostes nos terreant? minimè. sed terror à nobis ad ipsos venit, habentque & vnà metum. Sic infrà iungit*: Neque enim adhuc ignauiâ cessauimus: terror & metus monebant à rep. animos auerteremus. *Alioquin labebar legere*, omnibus terris & metus &: *sed puto, labebar.* VIDENT ROMANVM DVCEM.] *Ista & Martialis versibus amplexus, in Traiani popularis sui laudem*:

Terrarum dea gentiumque Roma,
Dixit Præside gloriosa tali:
Parthorum proceres, ducésque Serum,
Thraces, Sauromatæ, Gotæ, Britanni,
Possum ostendere Cæsarem, venite.

NON EMIMVS.] *Factum Domitiano, qui & falsos captiuos emit, ad instrumentum triumphi. Tacitus Agricolâ*: Emptis per commercia, quorum habitus & crines in captiuorum speciem formarentur.

INGENTIBVS DAMNIS.] *Pecuniariis. Sed hæc, priora, & subiuncta lucem accipiant à Dionis loco, qui in Fuluianis Fragmentis publicatus. Ait, me vertente*: Domitianus victus à Marcomannis & fugatus, misit illicò ad Decebalum Dacorum regem, eúmque ad pacem inuitauit. Quam ille suscepit, nec sic tamen vt ipse ad Domitianum veniret: sed Diegem quendam misit, qui arma pauca & viros, quasi captiuos, traderet. Eóque facto, Domitianus, vt verè victor, diadema Diegi imposuit (*nempe illi, sed in vicem nomenque absentis Decebali*) tanquam & ipse regem Dacis dare posset: & mi-

litibus coronas, & dona pecuniaria, diuisit. Romam etiam quasi victor, cum alia misit, tum & Legatos, vt à Decebalo, & epistolam ab eodem (quam ipse tamen ferebatur confinxisse:) & pompam triumphalem splendidè adornauit. non ex iis sanè, quæ ipse ab hostibus cepisset: nam omnia aliter erant. atque adeò multam pecuniam ad pacem hanc emendam & statim effudit, & in posterum etiam daturum se promisit; præterea artifices & operarios omne genus, vel paci vel bello vtiles Decebalo donauit:) non, inquam, ex hostium spoliis, sed ex Principalibus tributis instruxit. *En pacem à Domitiano emptam, en inimicos triumphos! Atque ab his principiis (ô Romani, quò iuistis?) passim posteà Barbari auro redempti & adstricti. Attila rex facetè id obiecit & sugillauit, narratiuncula veteris scriptoris, apud Suidam:* Cùm Mediolanum, *inquit*, cepisset, vidissétque ibi in picturâ, Romanos Principes solio aureo insidentes, Scythas autem iis ad pedes iacentes; ipse contrà, sese iussit pingi, solio sublimem, Romanos autem Imperatores sacculos humeris baiulare, & aurum effundere ad eius pedes. *Hæc Suidas, in κώρυκος.*

ROGANT, SVPPLICANT.] *Dio in Fragmentis:* ὅτι πλεῖσται ὅσαι πρεσβεῖαι πρὸς Τραϊανὸν παρὰ βαρβάρων ἄλλων τε καὶ ἰνδῶν ἀφίκοντο. Quod varij multique Legati, cùm ab aliis Barbaris, tum & ab Indis ad Traianum venerint. *Etsi hæc magis posteà gesta: sicut & illud, quod in Dionis compendio est*, Traianum grauatum dare pecuniam, quam Daci annuam capiebant, ad bellum se parasse, timente Decebalo: qui rem sibi fore, non cum Domitiano, sed cum populo Romano, & Principe iustitiâ, robore, & militiâ claro. *Nam id bellum, anno post hæc Pliniana, cœpit. Porrò similia istis, sed in viro dissimili, Stilicone suo, iactat Claudianus:*

Illi terribiles, quibus otia vendere semper
Mos erat, & fœdâ requiem mercede pacisci,
Natis obsidibus pacem, tam supplice vultu
Captiuoque rogant, quàm si post terga reuincti
Tarpeias pressis subeant ceruicibus arces.

TE ADSEDISSE.] *Castra & prætenturas habuisse, in fluminum ripâ. Quia enim ibi quies, ipsa castra etiam* Sedes *posteriore istô æuo dicta.*

QVOD AMICISSIMVM ILLIS.] *Claudianus, diligens Plinij lector, & imitator:* —quòd gentibus illis
Frigore consuetis fauet inclementia cæli.

RIPAS GELV IVNGIT.] *Sic & pontibus iungi dicuntur, cùm scilicet commeare licet & adire, vt iunctas. De re ipsâ, & inmani hoc frigore, copiosè Herodianus libro VI. quem vide. Ait, inter alia,* vtrumque fluuium, & Rhenum & Danubium, per hiemem sic gelascere, vt camporum in morem perequitentur. Esse autem adeò solidam firmamque glaciem, vt non pedibus modo vngulísque hominum & equorum subsistat; sed qui hausturi aquam sunt, non tam vrnas aut vasa secum afferant, quàm secures & dolabras, vt excisam aquam, quasi lapidem, sine vllo vase, asportent. *Quæ postrema tangere Catonem in fragmento Originum, quod apud Nonium est, scio:* Qui aquatum, vt lignatum, videntur ire. securim atque lorum ferunt, gelum crassum excidunt, eùm loro colligatum auferunt. *De Rheno, opinor, dixit.* SVO CAELO.] *In Taciti Germania:* Mattiaci, ipso adhuc terræ suæ solo & cælo acriùs animantur. *Sidus autem, Arctöum certum est capi.* LATIBVLIS.] *Subterraneis suis specubus, quos contra hiemem aperiunt: Tacitus.* HIEMEM SVAM INFERRE.] *Poëticôtera sunt hæc omnia, & floridè tumentia. Dicit, milites paratos vti occasione hiemis & glaciei, ac transire fluuium: quod anteà illi in nos solent.*

HAEC tibi apud hostes veneratio, quid apud milites? quam admirationem, quemadmodum comparasti? cùm tecum inediam, tecum ferrent sitim; cùm in illâ meditatione campestri militaribus turmis imperatorium puluerem sudorémque misceres, nihil à cæteris nisi robore ac præstantiâ differens; cùm libero Marte nunc cominus tela librares, nunc vibrata susciperes. alacer virtute militum & lætus, quoties aut cassidi tuæ aut clypeo grauior ictus incideret. (laudabas quippe ferientes, hortabarisq; vt auderent, & audebant iam;) cùm spectator moderatorque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares, ac si quod durius accipienti videretur, ipse vibrares. Quid cùm solatium fessis, ægris opem ferres? Non tibi moris tua inire tentoria, nisi commilitonum antè lustrasses, neç requiem corpori, nisi post omnes, dare. Hac mihi admiratione dignus Imperator non

videretur, si inter Fabricios, & Scipiones, & Camillos talis esset. tunc enim illum imitationis ardor, semperq; melior aliquis, accenderet. Postquam verò studium armorum à manibus ad oculos, ad voluptatem à labore translatum est; postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus, muralis aut ciuica, sed Græculus magister assistit; quàm magnum est vnum ex omnibus patrio more patriâ virtute lætari, & sine æmulo ac sine exemplo secum certare, secum contendere; ac sicut imperat solus, solum ita esse qui debeat imperare?

TECVM INEDIAM.] *Præcipit Honorio ita pater Theodosius, apud Claudianum:*

> Inuentis vtare cibis. solabere partes
> Æquali sudore tuas.

MEDITATIONE CAMPESTRI.] *Exercitio in campo, μελέτη. De istâ, eiusque modis, scripsi affatim lib.* v. De militiâ. LIBERO MARTE.] *Sine tui reuerentiâ. cùm quasi miles in militem esses compositus.*

NVNC VIBRATA.] *Imò librata.* AEGRIS OPEM.] *Ars Imperatoria, valdè ad beniuolentiam parandam. Velleius, de Tiberio:* Per omne belli Pannonici tempus, nemo è militibus, cuiuscumque gradus, imbecillus fuit; cuius salus & valetudo non ita sustentaretur Cæsaris curâ, tanquam distractissimus ille tantorum operum mole, huic vni negotio vacaret animus. Erat desiderantibus paratum iunctum vehiculum, lectica eius publicata: cuius vsum cùm alij, tùm ego sensi. Iam medici, iam apparatus cibi, iam in hoc solum importatum instrumentum balnei, nullius non succurrit valetudini. *At de nostro Traiano, Dio in compendio: cuius tamen verba pluria & meliora leguntur in Suidâ, istæc:* Τραϊανὸς ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐν πολέμῳ τετρωμένους ἐθεράπευσε. ἐπιλειπόντων δὲ σφᾶς τῶν ἐπιδέσμων, οὐδὲ τῆς ἑαυτοῦ ἐσθῆτος ἐφείσατο, ἀλλ' εἰς τὰ λαμπάδια αὐτὴν κατέτεμε πᾶσαν: Traianus Princeps milites in prælio vulneratos curabat. cùm autem fasciæ & volumina deficerent, nec suæ quidem vesti pepercit, sed eam totam in ligamenta & fomenta discidit. *O factum (quid enim altius possim?) verè Traiani! quod tamen & fæmina simile, ante eum, vsurparat Agrippina, Germanici vxor. in Tacito:* Sed fæmina ingens animi munia

munia ducis per eos dies induit, militibúsque, vt quis inops aut saucius, vestem & fomenta dilargita est. *Macte & tu, alio patre & patruo, quàm Tiberio digna.* INIRE TENTORIA.] *Ausonius, de Gratiano:* Vidi te circumire tentoria; Satin' saluæ? quærere; tractare vulnera sauciorum, & vt salutiferæ apponerentur medelæ instare. A MANIBVS AD OCVLOS.] *Quas manus non in pugnâ, sed in theatris Circisque mouemus. Ibi gladiatores, ibi bestiarios depugnantes oculis vsurpamus: & in Stadiis, athletas.* AD VOLVPTATEM.] *Siue ob caussam iam dictam: siue quia tangit gymnasia, Græcorum ritu vsurpata.* GRAECVLVS MAGISTER.] *Progymnastes, vel aliptes, Græcis item vocibus. Nam* proh facinus (*ait Seneca in istâ re*) ne Romanis quidem vitiis laboramus: *nempe in ceromate dediti & baphe. Enimuerò Plutarchus, etsi Græcus, fatetur* Palæstram effœminasse corpora, & ad mollitiem deduxisse specie exercendi.

PATRIO MORE.] *Quid ergo? quid à te disco Plini? Traianum è Romanis aut Italis esse? Victoris epitoma hoc etiam dicat, in quâ scribitur;* Vlpius Traianus, ex vrbe Tudertinâ. *Atqui* Tuder *in Italiæ Vmbriâ est. Si tamen hoc, quid fiet Dioni, qui disertè scribit,* ὅτι Ἴβηρ ὁ Τραϊανὸς, οὔτε ἰταλὸς, οὔτε ἰταλιώτης ἦν: quòd Hispanus esset Traianus, & nec Italus, nec quidem Italicus. *Potéstne clariùs Hispanum asserere, & nec Italum, nec Italo patre natum? Et addit:* μηδεὶς πρόσθεν ἀλλοεθνὴς τὸ τῶν ῥωμαίων κράτος ἐσχήκει: Nemo anteà alienigena & exterus Romanum imperium est adeptus. *Et pondus lapidis accedit, quod non amoliare, sic insculpti:*

IMP. CAES. NERVAE. TRAIANO. AVG. GERMANIC.
DACIC. PARTHIC. PONT. MAX. TR. POT. XV. COS. VI. P. P.
DE. ROMANO. IMPERIO. DE. PATERNA. ET. AVITA
HISP. PATRIA. ET. DE. OMNI. HOMINVM. GENERE. MERITISS.
POPVLARES. PROVINC. AREVATVM. OPTIMO. PRINCIPI.

Et verò origine Hispanâ fuisse, patremque talem, nihil ambigo: de ipso, suspendit me ipse lapis, dum scrutor. Nam nominat Hispaniam, paternam & auitam *eius patriam: cur non* eius *simpliciter, si ibi natus? Considera, & momentum hoc est ad inclinandum: sicut & Victor alter* ortum *dicit* Italicâ, *non etiam natum. Sed nec Panegyricus satis apertè, qui Theodosio dictus:* Hæc (*Hispania*) Traianum illum, hæc Hadrianum dedit imperio. *Imò si ita intellegit datum, vt Hadrianum: profectò origine tantùm Hispanus sit, non etiam natiuitate. Nam ille (in Spartiano)*

tiano) parentes quidem ab Italicâ Hispaniæ habuit, natus tamen Romæ. *Hoc iterum si verum: quid Dionis superior assertio, nónne concutitur ab ipso Dione qui in Hadriano scribit,* πολίτην Τραϊανοῦ, *id est*, ciuem & ex eâdem vrbe, *fuisse? Ergo vterque Romanus. Contrà tamen, liquidò Eutropius, & ex eo Eusebius vt solet*, natum Italicæ in Hispaniâ, *adfirmât. Distrahi me fateor. & quod ad Victorem, parata correctiuncula erat*, ex vrbe Turderanâ: *etsi lapis tum etiam turbat, qui* Areuates (*Ptolomæo* Areuacas) populares *Traiani facit, aut certè videtur: illi autem in diuerso Hispaniæ tractu, & prope* Cluniam, *in eius meditullio, ponuntur. O in viro tam illustri pudendas tenebras! Vbi estis Græci Latinique, qui vitam & res huius Principis scripsistis? supra decem fuisse scio, sed (ô dolor) fuisse. Pergamus in Plinio: qui aut verè Romanum eum habet, aut callidè vbique dissimulat Hispanum fuisse.*

Nonne incunabula hæc tibi, Cæsar, & rudimenta, cùm puer admodum Parthicâ lauro gloriam patris augens, nomenque Germanici iam tum mererere? cùm ferociam superbiamque Parthorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes, Rhenumque & Euphratem admirationis tuæ famâ coniungeres? cùm orbem terrarũ non pedibus magis, quàm laudibus peragrares, apud eos semper maior & clarior, quibus posteà contigisses? & necdum Imperator, necdũ dei filius eras. * Germaniamque cùm plurimæ gentes, ac propè infinita vastitas interiacentis soli, tum Pyrenęus, Alpes, immensique alij montes nisi his compararentur, muniunt dirimuntque. Per hoc omne spatium cùm legiones duceres, seu potiùs (tanta velocitas erat) raperes: non vehiculum vnquam, non equum respexisti. leuis hic, non subsidium itineris, sed decus, & cum cæteris subsequebatur: vt cuius nullus tibi vsus, nisi cùm die statiuorum proximum campũ alacritate, discursu, puluere attolleres. Initium laboris mirer, an finem? multum est quòd perseuerasti, plus tamen quòd non timuisti, ne perseuerare non posses. Nec dubito, quin ille qui te inter illa Germaniæ bella ab Hispaniâ vsque

vſque, vt validiſſimum præſidium, exciuerat, iners ipſe alieniſque virtutibus tunc quoque inuidus imperator cùm ope earum indigeret, tãtam admirationem tui non ſine quodam timore conceperit: quantam ille genitus Ioue, poſt labores duraque imperia, regi ſuo indomitus ſemper indefeſſusque referebat, cùm aliis ſuper alias expeditionibus itinere illo dignus inuenireris.

PARTHICA LAVRO.] *Nihil hac de re légi: comitem patri fuiſſe, id appáret. Mox velim ſcribi*, augeres. GERMANIAMQVE] *Defectum aliquem video, ſed leuem.* TVM PYRENAEVS.] *Itáne Pyrenaeus inter Germaniæ terminos? ita, ſed latè illius ſumptæ, vt Gallias etiam comprehendat. Nec id nouum eſt: & ſicut* Celtas *eos priſci Græci communiter vocarunt, ſic Latini modò* Germanos, *modò* Gallos *alternant. Plura exempla ſunt: ſed hoc Senecæ huc aptiſſimum, Conſolat. ad Heluiam:* Pyrenæus Germanorum tranſitus non inhibuit: *vbi de gentium migratione agit. Ergo Germani in Hiſpaniam? non, quod ſciam: ſed Galli, id eſt Celtæ, à quibus & Celtiberia nomen habet.* NON VEHICVLVM.] *Nota duritiem & perpeſſionem laboris in Principe de quâ etiam Dio:* Ἐβάδιζεν ἀεὶ μετὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ πεζῇ, τούς τε ποταμούς, ὅσους γε ἐκεῖνοι, πεζῇ διέβαινε: Pedibus ibat, iuxtà ac totus exercitus: & quoſcumque fluuios illi, etiam ipſe pedeſter tranſibat. *At Velleius in Tiberij laudibus ponit, quòd* ſolus ſemper equo vectus ſit, *in bello Germanico: quo colore aut cauſſa? Quòd molliores Principes vehiculo ſemper aut lecticâ, & durior eſt equus. Suetonius de Domitiano:* In expeditione & agmine, equo rariùs, lecticâ aſſiduè vectus eſt. *Neq; omnes ſanè Traiani fuerunt. cuius factum ore qui ſubſannat, animo miretur.*

ILLE QVI TE.] *Domitianus, dum bella parum proſpera cum variis Germaniæ gentibus habet. Sed accitum ait*, ab Hiſpaniâ. *Vnde nunc ergo, aut quare illic? Exiſtimo poſt Conſulatum (quem geſſit ſub Domitiano, anno* DCCCXLIII.) *miſſum in Hiſpaniæ aliquam partem, vt præſideret. Illinc nunc cum legionibus excitum.* REGI SVO.] *Euryſtheo, qui talia imperabat.* ITINERE ILLO.] *Tam longo, difficili. Sed magis arridet, quod libri alij,* munere alio *habent. Per munera & Præfecturas, quas ſuſtinebas, gerendo probabas te aliis maioribusque ſuffecturum.*

TRIBV-

TRIBVNVS verò, disiunctissimas terras, teneris adhuc annis, viri firmitate lustrasti: iamtunc præmonente fortunâ, vt diu penitùs perdisceres, quæ mox præcipere deberes. Neque enim prospexisse castra, breuémque militiam quasi transisse contentus: ita egisti tribunum, vt esse statim dux posses, nihilque discendum haberes tempore docendi. Cognouisti per stipendia decem mores gentium, regionum situs, opportunitates locorum, & diuersam aquarum cælique temperiem, vt patrios fontes patriumque sidus, ferre consueuisti. Quoties equos, quoties emerita arma mutasti? Veniet ergo tempus quo posteri visere, visendum tradere minoribus suis gestient, quis sudores tuos hauserit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ somnum saxa prætexerint, quod denique tectum magnus hospes impleueris: vt tunc ipsi tibi ingentium ducum sacra vestigia, iisdem in locis, monstrabantur. Verùm hæc olim. in præsentia quidem, quisquis paulò vetustior miles, hic te commilitone censetur. quotus enim quisque, cuius tu non antè commilito, quàm Imperator? Inde est, quòd propè omnes nomine appellas; quòd singulorum fortia facta commemoras: nec habent adnumeranda tibi pro rep. vulnera, quibus statim laudator & testis contigisti.

TENERIS ADHVC ANNIS.] *Nam Tribuni, illo æuo, adolescentes fiebant. Hadrianus demùm instituit*, neminem Tribunum, nisi plenâ barbâ, fieri. *Spartianus.* PRAEMONENTE FORTVNA.] *Lego*, præmuniente, *vel* præmoliente. *Nam Deus, inquit, iamtunc disposuit & præstruxit, vt adolescens disceres, quæ exercenda aut iubenda Princeps haberes.* PER STIPENDIA DECEM.] *Totius militiæ? non puto, sed Tribunatus. Nam si* puer admodum (*ita Plinius*) *militiæ Parthicæ interfuit*, *si* à teneris annis Tribunus militum; *si denique anno* XLII. *ad imperium venit: quomodo probabile, decem tantùm annos militasse? At Polybius ita de Equitibus. Scimus: sed hoc quoque, licuisse & receptum fuisse, vt vltrà; & denique hoc æuo, illa Polybiana in obliuionem

nem & situm abisse. MORES GENTIVM.] *Cum illo Vlysse,*

— ὃς μάλα πολλὰ πλάγχθη: &, Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω: — qui per sola multa Iactatus ——

Multorúmque hominum mores atque opida nouit. *Cassiodorus*: Interdum expedit patriam negligere, vt sapientiam quis possit acquirere. Vlysses Ithacus nisi hoc fecisset, in laboribus (*scribe*, laribus) propriis forsitan latuisset. REGIONVM SITVS.] *Quod vtilissimum futuro Duci. Plutarchum in Philopœmene vide.*

AQVARVM CAELIQVE.] *Cur de aquis? quia Romani milites aquam aceto mixto, vulgò bibebant.* CAMPVS.] *In quo te exercuisti.*

REFECTIONES TVAS ARBORES.] *Pro rustico & militari item ritu, qui cibos capiebant,*

Propter aquæ riuos, sub ramis arboris altæ.

SOMNVM SAXA.] *Credamúsne? credamus, & res est: duces militesque olim, non in culcitis, sed in terrâ aut gramine, & (vt magnum) in antro aut specu, saxo impendente ac tegente, dormisse. Marius in Sallustio*: At illa multo optima edoctus sum, hiemem & æstatem iuxtà pati, humi requiescere. MAGNVS HOSPES.] *Claudianus*:

—— stat pallidus hospite magno Pastor. IMPLEVERIS.] *Aut magnitudine (nam & corpore talis) aut certè maiestate.*

PROPE OMNES NOMINE APPELLAS.] *Mirum, tam hercules quàm in Cyro, qui milites in numeroso exercitu omnes nomine compellasse dicitur. Sed hoc studium in togâ & militiâ Romanis, hac comitate erga inferiores vti, & sic deuincire. Mox infrà.* ADNVMERANDA TIBI.] *Non opus recenseant aut suggerant: cùm tu plerisque factis præclaris interfueris. His rebus effectum, vt milites vnicè amarent Traianum,* neque vnquam (*Dioni scriptum*) contemptus aut seditio eum militaris exceperit: *quæ laus & Annibali tributa.*

SED tanto magis prædicanda moderatio tua, quòd innutritus bellicis laudibus pacem amas: nec quia vel pater tibi triumphalis, vel adoptionis tuæ die dicata Capitolino Ioui laurus, idcirco ex occasione omni quæris triumphos. Non times bella, nec prouocas. Magnum est, Imperator Auguste, magnum est, stare in Danubij ripâ, si transeas, certum triumphi, nec decertare cupere

F cum

cum recusantibus: quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. Nam vt ipse nolis pugnare, moderatio; fortitudo tua præstat, vt neque hostes tui velint: Accipiet ergo aliquando Capitolium, non inaneis currus, nec falsæ simulacra victoriæ, sed Imperatore veram, ac solidam gloriam reportante, pacem, tranquillitatem, & tam confessa hostium obsequia, vt vincendus nemo fuerit. Pulchrius hoc omnibus triumphis. neque enim vnquam, nisi ex contemptu imperij nostri factum est, vt vinceremus. Quòd si quis barbarus rex eò insolentiæ furorisque processerit, vt iram tuam indignationemq; mereatur; nę ille, siue interfuso mari, seu fluminibus immensis, seu præcipiti monte defenditur, omnia hæc tam prona tamque cedentia virtutibus tuis sentiet, vt subsedisse montes, flumina exaruisse, interceptum mare, illatasque sibi non classes nostras, sed terras ipsas arbitretur. Videor iam cernere non spoliis prouinciarum, & extorto sociis auro, sed hostilibus armis, captorumque regum catenis, triumphum grauem. Videor ingentia ducum nomina, nec indecora nominibus corpora noscitare. Videor intueri immanibus ausis barbarorum onusta fercula, & sua quemque facta vinctis manibus sequentem; mox ipsum te sublimem, instantemque curru domitarum gentium tergo; ante currum autem clypeos, quos ipse perfoderis. Nec tibi opima defuerint, si quis regum venire in manus audeat, nec modò telorum tuorum, sed etiam oculorum, minarumque coniectum toto campo, totoq; exercitu opposito, perhorrescat. Meruisti proximâ moderatione, vt quandocunque te vel inferre, vel propulsare bellum coëgerit imperij dignitas, non ideò vicisse videaris, vt triumphares, sed triumphare, quia viceris.

MODERATIO TVA.] *Item Dioni laudata* Εἰ δὲ καὶ φιλοπόλεμος ὢν, ἀλλὰ τῇ τε κατορθώσει, καὶ τοῦ ἐχθίστου μὲν καθαιρέσει, τοῦ οἰκείου δὲ αὐξήσει ἠρκεῖτο:

Etsi

Etsi autem militaris gloriæ cupidus erat, tamen victoriâ contentus, & hostes depressisse, socios subleuasse, satis habebat. NON INANES CVRRVS.] *Iterum hæc in Domitianum.* Inanes *autem, spoliis vacuos. Propertius:*

Quî videam spoliis oneratos Cæsaris axe,
Ad vulgi plausus sæpe resistere equos.

Possis & vniuersè referre ad currus, qui cum spoliis solent praire, grandi numero. Vide Plutarchum in Æmilio. SIMVLACRA VICTORIAE.] *Imagines & iconismi pugnarum, quæ in ferculis.* SED IMPERATORE.] *Malim,* Imperatorem; *& mox,* reportantem, *distinctiunculis mutatis leuiter.* BARBARVS REX.] *Decebalus, cum quo bellum iam in opinione, & anno sequenti incohatum.* PRAECIPITI MONTE.] *Hoc quoque ad ipsum. Nam Dacia montana; & ibi in prærupto arces. Dio Cassius:* ὁ δὲ Τραϊανὸς ὄρη τετειχισμένα ἔλαβε: Traianus montes (*Dacorum*) emunitos cepit. *Et Statius:*

Quæque suum Dacis donat clementia montem.

EXTORTO SOCIIS AVRO.] *Omnia in Domitianum. Aurum porrò* Coronarium *intellegit, quod præsentiâ victoriis acerbe exigebant, nec vt collationem (ita olim) sed vt tributum. Vide me in* Admirandis, *lib.* II.
REGVM CATENIS.] *Sollenne, ad pompam & speciem. Ouidius:*

Vinclaque captiua reges ceruice gerentes,
Ante coronatos ire videbis equos.

Albinouanus Pedo:

Aspiciam regum liuentia colla catenis,
Duraque per sæuas vincula nexa manus.

Vopiscus Aureliano: Incedebat etiam Zenobia gemmis ornata, catenis aureis, quas alij sustentabant. *Adeò graues, scilicet catenæ istæ, vt supportandæ essent. Vetus planè mos, & Dionysius in triumpho T. Quinctij Cincinnati:* τόν τε ἡγεμόνα τοῦ πολέμου, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπιφανεῖς ἄνδρας, ἁλύσεσι δεδεμένους ἦγε: Ducem hostium, aliósque illustrium, catenis vinctos ante se egit. NEC INDECORA CORPORA.] *Nomina magna, & in famâ omnium, & corpora item magna respondebant. At* nomina magna, *longa & polysyllaba? vt* Decebalus, *& talia Barbarorum.* ONVSTA FERCVLA.] *Id est, in ipsis ferculis expressa facinora audacia Barbarorum. Nam ibi flumina, vrbes, pugnæ, quidquid singulare, populo ostendebatur. Tacitus* II. *Annal. de Germanici triumpho:* Vecta spolia, captiui, simulacra montium, fluminum, præ-

 liorum.

liorum. *Propertius*: —& titulis opida capta legam. *Claudianus*:

Hi famulos traherent reges, hi facta metallis
Opida, vel montes, captiuáq; flumina ferrent.

Metallis *ait facta, id est auro vel argento, sed & ebore, citro, aut siquid aliud carum vel rarũ. Vide Suetonium Iulij cap.* XXXVII. *Dionem* XLIII. *qui hæc* Fercula, πομπεῖα *vertit, iisque imponit* ἔργων εἰκόνας, factorum imagines: *sed ante omnes Iosephum, in Iudaico triumpho, qui* Pegmata *ea dicit.* VINCTIS MANIBVS SEQVENTEM.] *Nota morem triumphalem. Facta ipsa in ferculis, auctores præcipui eorum iuxta ea sequebantur. Aut etiam in ipso ferculo impositi, sublimes ita monstrabãtur. Iosephus clarè*: τέτακτο δ' ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πηγμάτων ὁ τῆς ἁλισκομένης πόλεως στρατηγὸς: Impositus erat in vnoquoque pegmatum dux vrbis captæ. *Seneca, De vitá beata*: In alienum imponar ferculum, exornaturus victoris feri pompam. *Propertius*: Et subter captos arma sedere duces. *Nam habitu ita mæsto & supplice repræsentabantur.* PROXIMA MODERATIONE.] *Cùm ad Danubium sederes, certus victoriæ, si transisses.*

ALIVD ex alio mihi occurrit. quàm speciosum est enim, quòd disciplinam castrorum lapsam extinctamque refouisti, depulso prioris seculi malo, inertiâ & contumaciâ, & dedignatione parendi? Tutum est reuerentiam, tutum caritatem mereri: nec ducum quisquam, aut non amari à militibus, aut amari timet. & inde offensæ gratiæque pariter securi, instant operibus, adsunt exercitationibus, arma, mœnia, viros aptant. Quippe non is Princeps, qui sibi imminere, sibi intendi putet, quod in hostes paretur: quæ persuasio fuit illorum, qui hostilia cùm facerent, timebant. Eodem ergo tempore militaria studia, nec animos modò, sed & corpora ipsa languescere, gladios etiam incuriâ hebetari retundiq; gaudebant. Duces porrò nostri, non tam regum exterorum, quàm suorũ Principum insidias, nec tam hostium, quàm commilitonum manus ferrumque metuebant. Est hæc natura sideribus, vt parua & exilia validiorum exortus obscuret: similiter Imperatoris aduentu legatorum dignitas inumbra-

umbratur. Tu tamen maior omnibus quidem eras, ſed ſine vllius diminutione maior. eandem auctoritatẽ præſente te quiſque, quam abſente retinebat: quin etiam pleriſque ex eo reuerentia acceſſerat, quòd tu quoque illos reuerebare. Itaque perinde ſummis atque infimis carus, ſic Imperatorem commilitonemque miſcueras, vt ſtudium omnium laborémque, & tanquam exactor intenderes, & tanquam particeps ſociuſque releuares. Felices illos, quorum fides & induſtria, non per internuncios & interpretes, ſed ab ipſo te, nec auribus tuis, ſed oculis probabantur. Conſecuti ſunt, vt abſens quoque de abſentibus, nemini magis, quàm tibi crederes.

DEDIGNATIONE PARENDI.] *Quod malum ipſi Principes augebant, quibus nec gratum, nimis audientes Ducibus milites eſſe. Imò nec tutum erat, vt addit, reuerentiam mereri.* AVT NON AMARI.] *Acutè. Securi duces nunc, inquit, vel in odio militum, vel in amore. Cur in odio? quia delationibus non apud te locus. In amore? quia nec tuæ virtuti ab alienâ times.* INSTANT OPERIBVS.] *Quæ res odia gignere ſolet, ſi duces nimis operum & munium exactores; præſertim æuo & militiâ iam molliore. At ſub Traiano faciebant, diſciplinam & morem veterem inſtaurantes.* ADSVNT EXERCITATIONIBVS.] *Nam & ea ſub Tyrannis omiſſæ, aut remiſſæ, cùm ſegnitia pro ſapientiâ eſſet.*

MOENIA.] *Caſtrorum, aut vrbium in limitibus. An* munia *placet legi? Inde* Munifices *milites, qui facere ea cogebantur*; Immunes, *qui exempti. Nam quòd vir doctus* armamenta *iunctim hîc legit, cui docto probabit?* PRINCIPVM INSIDIAS.] *Qui vel per calumnias in Senatu, vel per ſubmiſſos percuſſores in caſtris tollebant. Ideò ſubiungit,* commilitonum manus timuiſſe*: & eſt in Tacito, de ſublato Ciuicâ, ſtruente Domitiano, exemplum. Quid, quòd ipſe Agricola veneno ſublatus à ſuſpicioſo atque inuido Principe putabatur? At Traianus noſter liber puruſque horum ſcelerum: qui, vt Dio ait,* οὔτε ἐφθόνει, οὔτε καθῄρει τινὰ, ἀλλὰ καὶ πάνυ πάντας τοὺς ἀγαθοὺς ἐτίμα καὶ ἐμεγάλυνε: neque inuidit cuiquam, neque occidit, ſed planè omnes bonos & honeſtabat, & dignitate augebat. LEGATORVM.] *Hic* Conſulares *intellegit, & prouinciis copiisque præfectos. Nam* Legati *iſto æuo duplices*: Conſu-

 lares,

lares, *iam dicti, loco Præsidum*; *&* Prætorij, *minores, qui sub illis, singulis legionibus Præfecti. Sunt ista ab ordinatione Augusti, quæ Dioni optimè expressa in Oratione Mæcenatis, libro* LII. MISCVERAS.] *Auctoritate, & comitate. tum etiam, quòd exigebas opera siue exercitia, & idem obibas.*

IAM te ciuium desideria reuocabant, amoremque castrorum superabat caritas patriæ. Iter inde placidum ac modestum, vt planè à pace redeuntis. Nec verò ego in laudibus tuis ponam, quòd aduentum tuum non pater quisquam, non maritus expauit. affectata aliis castitas, tibi ingenita & innata, interque ea quæ imputare non possis. Nullus in exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hospitia fastidium, annona, quæ ceteris. Ad hoc comitatus, accinctus, & parens. diceres magnum aliquem ducem, ac te potissimùm, ad exercitus ire: adeò nihil aut certè parum intererat, inter Imperatorem factum, & futurum. Quàm dissimilis nuper alterius Principis transitus, si tamen transitus ille, non populatio fuit, cùm abactus hospitum exerceret, omniaque dextrâ læuaque perusta & attrita, vt si vis aliqua, vel ipsi illi Barbari, quos fugiebat, inciderent. persuadendum prouinciis erat illud iter Domitiani fuisse, non Principis. Itaque non tam pro tuâ gloriâ, quàm pro vtilitate communi, edicto subiecisti, quid in vtrumq; vestrûm esset impensum. Adsuescat Imperator cum imperio calculum ponere; sic exeat, sic redeat, tanquam rationem redditurus; edicat quid absumpserit. ita fiet vt non absumat, quod pudeat edicere. Præterea futuri Principes velint nolint, sciant tanti tuum constat: propositisque duobus exemplis, meminerint perinde coniecturam de moribus suis homines esse facturos, prout hoc vel illud elegerint. Nónne his tot tantisque meritis, nouos aliquos honores, nouos titulos, merebare? At tu etiã nomen Patris patriæ recusabas. Quàm

longâ

longa nobis cum modestiâ tuâ pugna? quam tardè vicimus? Nomen illud quod alij primo statim principatus die vt Imperatoris & Cæsaris receperunt, tu vsque eò distulisti, donec tu quoque beneficiorum tuorum parcissimus æstimator, iam te mereri fatereris. Itaq; soli omnium contigit tibi, vt Pater patriæ esses, antè quam fieres. eras enim in animis, in iudicijs nostris, nec publicæ pietatis intererat quid vocarere; nisi quòd ingrata sibi videbatur, si te Imperatorem potiùs vocaret & Cæsarem, cùm patrē experiretur. Quod quidem nomen quâ benignitate, quâ indulgentiâ exerces? vt cum ciuibus tuis, quasi cum liberis parens, viuis? Vt reuersus Imperator, qui priuatus exieras, agnoscis, agnosceris? eosdem nos, eundē te putas, par omnibus, & hoc tantum cæteris maior, quò melior.

NON PATER.] *Qui filiæ suæ timeret:* NON MARITVS, *qui vxori.* CASTITAS TIBI INGENITA.] *Excipe, quòd* περὶ μειράκια ἐσπουδάκει, *vt ait ille:* circa puerorum amores hæsit. QVAE IMPVTARE NON POSSIS.] *Ut benè facta, aut virtutes. Vix enim iudicio vsurpas, sed naturæ instinctu.* EXIGENDIS VEHICVLIS.] *Quæ etsi publica vbique per vias disposita: non tamen comitatui Principis sufficiebant. Erat itaque Palatinum munus in hanc rem, vt in lapide:* M. VLPIVS. AVG. L. CRESCENS. AB. VEHICVLIS: *fueritque profectò huius Vlpij Traiani. Est & in Neruæ nummis inscriptio:* VEHICVLATIONE. ITALIAE. REMISSA: *sed ea ad publicum cursum spectat, cuius onus in se transtulit (quod ad Italiam attinet) Princeps.*

ANNONA, QVAE CETERIS.] *Spartianus in Hadriano:* Libenter cibis castrensibus in propatulo vtebatur, hoc est, larido, caseo, poscâ, exemplo Scipionis Æmiliani, & Metelli, & auctoris sui Traiani. *Auctorem vocat, quia Hadrianum Principem fecit, & quasi condidit: ipse eius (vt hodie loquimur) creatura.* ACCINCTVS.] *Metaphorâ. non fluens aut solutus, verè adstrictus, & vt milites tuos decebat.* ABACTVS HOSPITVM.] *Quomodo? hospites abegit, an res atque animantes eorum? Istud potest, sed & illud: vt velit tam violentum & fastidiosum in hospitiis fuisse, vt solus ea occuparet, abactis dominis pulsisque.* VIS ALIQVA.] *Hostilis, an & cælestis?*

QVOS

QVOS FVGIEBAT.] *Adde quæ suprà, de falsis eius victoriis. Acerbè enim & hæc in Domitianum, totâ hac oratione materiem ictibus Plinianis, & sagittis scopum.* EDICTO SVBIECISTI.] *Quod edictum reuersus proposuit in publico, de hostibus pacatis, limite defenso: & denique in imo (hoc est,* subiecisti*) de impendiis viæ.* TANTI TVVM.] *Rectum est, nec patienter audio qui conantur,* tanti itum. *Quis finis Criticæ pruriginis? Rectum & clarum est, vt dixi. sciant, inquit, posteri, tanti tuum iter constitisse; tanti, alterius.* ALII PRIMO STATIM.] *Non omnes, ne hoc persuaserim te puta, Plini. Nam nec Augustus quidem, nisi serò recepit; & Tiberius oblatum, per modestiam distulit; Nero, per ætatem. quæ singula in Suetonio ita leges. Quin tamen plerique alij statim, non imus negatum, aut Plinio hoc ereptum. An non tamen Capitolinus, qui sic in Pertinace?* Primus sanè omnium, eâ die quâ Augustus est appellatus, etiam Patris patriæ nomen recepit. *Apertè, vt videtur, & nostri* * φιλαρχαῖοι *hic obhærent. Expediam, fauete. Aio totum locum & concipiendum aliter, & ordinandum, hoc modo:* Eâdem die quâ Augustus est appellatus, & Flauia Titiana eius vxor Augusta est appellata, eis horis quibus ille in Capitolio vota soluebat: prima sanè omnium eâ die, quâ Augustus est appellatus. Etiam Patris patriæ nomen recepit. *Quàm leui aut nullâ mutatiunculâ, sententiam totam mutamus? & verè, quamuis audacter dico. Non de Augusto, sed Augustâ hoc adfirmat, primam eodem die hoc nomen sumpsisse, quo & maritus. Examina priorem historiam, ita reperies. Liuia illa, post mortem denique mariti,* testamento in nomen Augustæ adsumpta: *quod Tacitus & Dio adfirmant. Agrippina Claudij, longulè post nuptias* augetur cognomento Augustæ: *Tacitus. & Domitianus ille superbus, tamen suam* altero denique anno consalutauit Augustam: *Suetonius. Antoninus Pius, aliquamdiu post imperium,* Faustinam Augustam appellari à Senatu permisit. *Notes igitur hoc posteà, & ferè à Senatu factum. neque aliud Spartianus voluit, quàm hunc gratificandi studio properum, dum Pertinax in Capitolio est, eum titulum accensuisse vxori.* QVI DIES ILLE.] *Quem votis aduocat Martialis, lib. x. epigr. VI. & VII.* AGNOSCIS, AGNOSCERIS.] *Nihil in factum mutatus, comiter appellas, salutas ciues; & ab iis vicissim idem ille agnosceris, quod ad mores. Imperium accessit, modestia non abscessit.*

* *Amatores antiquitatum.*

Ac pri-

Ac primùm, qui dies ille, quo exſpectatus deſideratuſque vrbem tuam ingreſſus es? Iam hoc ipſum, quòd ingreſſus es, quàm mirum lætumque? nam priores inuehi, & importari ſolebant, non dico quadriiugo curru, & albentibus equis, ſed humeris hominum, quod arrogantius erat. Tu ſolâ corporis proceritate elatior aliis & excelſior, non de patientiâ noſtrâ quendam triumphum, ſed de ſuperbiâ Principum egiſti. Ergo non ætas quenquam, non valetudo, non ſexus retardauit, quò minus oculos inſolito ſpectaculo impleret. Te paruuli noſcere, oſtentare iuuenes, mirari ſenes. ægri quoque neglecto medentium imperio, ad conſpectum tui, quaſi ad ſalutem ſanitatemque prorepere. Inde alij ſe ſatis vixiſſe te viſo, te recepto; alij, nunc magis eſſe viuendum, prædicabant. Feminas etiam tunc fecunditatis ſuæ maxima voluptas ſubiit, cùm cernerēt cui Principi ciues, cui Imperatori milites peperiſſent. Videres referta tecta, ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locum, qui non niſi ſuſpenſum & inſtabilē veſtigium caperet; oppletas vndique vias, anguſtumque tramitem relictum tibi; alacrem hinc atque inde populum, vbique par gaudium paremque clamorem. Tam æqualis ab omnibus ex aduentu tuo lætitia percepta eſt, quàm omnibus veniſti: quæ tamen ipſa cum ingreſſu tuo creuit, ac prope in ſingulos gradus adaucta eſt. Gratum erat cunctis, quòd Senatum oſculo exciperes, vt dimiſſus oſculo fueras. Gratū, quòd equeſtris ordinis decora honore nominatim, ſine monitore, ſignares. Gratum, quòd tantumnon vltro clientibus ſalutatis, quaſdam familiaritatis notas adderes. Gratius tamen, quòd ſenſim & placidè, & quantum reſpectantium turba pateretur, incederes: quòd occurſantium populus te quoque, te imò maximè aſtaret; quòd primo ſtatim die latus tuum crederes omnibus. Neque enim ſti-

patus satellitum manu, sed circumfusus vndique nunc Senatus, nunc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequentiæ genus inualuisset, silentes quietosque lictores tuos subsequebare. nam milites nihil à plebe habitu, tranquillitate, modestiâ differebant.

HVMERIS HOMINVM.] *Succollati in lecticis. Imitatur Pacatus, in Theodosianâ laude, vt plerosque eminentiores (semel monitum esto) locos*: Quin siquando in lucem venire, & diem ferre potuissent, lecticis thensisque subuecti, & densissimâ suprà circumque coöpertu virorum armorumque testudine, sensim atque ad numerum mouebantur: *& plura, sodes, adde vel cum Plinianis argutiis & Venere certantia. Porrò à nostro Domitianum præcipuè tangi, certum est.*

FECVNDITATIS SVAE.] *Seneca, de felicitate sub bono Principe*: Tollere filios cupiunt, & publicis malis indicta sterilitas recluditur. REFERTA TECTA.] *Claudianus, Stiliconis ingressu*:

Nónne vides, & plebe vias, & tecta latêre
Matribus?

Iterùm, in Honorij:

— quantum licuit consurgere tectis
Vna replet turbæ facies, vndare videres
Ima viris, altas effulgere matribus ædes.

Itaque altiora ædium feminis, in spectaculis, dicata: vt & in theatris

SVSPENSVM ET INSTABILE.] *Vt in suggrundiis aut proiecturis parietum.* OMNIBVS VENISTI.] *Nempe, æqualiter venisti. cuique ordini bonus, & benignus.* IN SINGVLIS GRADVS.] *Tuos, nec aliter acceperis. Te procedente, magis magisque ipse placuisti, & spectantium lætitia auxit. Nam semper aliqui radij virtutis sparsi.* SENATVM OSCVLO.] *Pacatus, de Theodosio*: Ille cohonestatus [illegible], Ille mensâ beatus, ille osculo cõsecratus est. *Et digniores igitur oscula sunt excipere: etsi praui aut superbi Principes fastidierunt. De Caligulâ Dio*: Paucissimos osculatus est, plerisq; autẽ, etiam Senatorum, vel manum vel pedem præbuit osculandum. *De Nerone, Tranquillus*: Neque aduenicns, neque proficiscens, quemquam osculo impertiuit. *Quid Domitianus? ille, necdum Princeps*, Cæsennij patris concubinæ, osculum, vt solet, offerenti, manum præbuit. *Cogita, quid in Principatu. Nempe his talibus illud, apud Arrianum (lib. III [illegible] rum*

Alexan-

Alexandri) inserat: Τοὺς μὲν ἀνθρώπους φιλοῦσι πρὸς τῶν ἀσπαζομένων· τὸ θεῖον δὲ ἄνω που ἱδρύμενον, καὶ οὐδὲ ψαῦσαι αὐτοῦ θέμις, ... τῇ προσκυνήσει γεραίρει): Hominibus osculum à salutantibus dari; at numina in alto posita, quia contingere non licet, adoratione coli. *Et isti profectò inter numina se censebant. De toto ritu pluscula cap.11. Electorum, suo capite.* DIMISSVS OSCVLO.] *Adhuc illis par, & pro communi more.* EQVESTRIS ORDINIS DECORA.] *Nota. non verò totum ordinem (multa in eo millia) sed decora & apices. Et satis mirum de Nerone ferri, à Tranquillo:* Omnes ordines subinde, ac memoriter salutauit. *Trésne omnes ordines? populum, equitem, Senatum? infinitum id, & nulla memoria fecerit. Sine cauillo igitur aut calumnia acceperis,* Omnes, *quasi esset, singulos ordines, cùm res ferret, salutauit: aut vt expressius dicam, omnes quidem ordines, sed non qui in ordinibus. Mens est, vel plebem quidem in salutationibus omissam. Sed vel sic magna & rara memoria. quæ in Augusto etiam laudabilis, quòd* patres in curiâ salutauerit, sedentes, & quidem nominatim singulos, nullo submonente. *Ita Suetonius de illo: sed* Patres *tantùm, qui ad* sexcentos tunc, *aut circà. Lusi igitur aliquando in priore loco, & tentaui:* Omnes S. ordines subinde, *quod esset, omnes Senatores, & ordine vti sedebant, Augusti exemplo.* SINE MONITORE.] *Nomenclatore. qui inter necessaria officia vulgaris olim viris apparebat.* GRATIVS QVOD SENSIM.] *Similes affectus aperit Panegyristes Constantini:* Felices, qui te propius aspicerent, longius positi nominabát; quos præterieras, locum quem occupauerant, pœnitebat. *Et statim:* Ausi etiam quidam v[illegible] sistere te poscere, & pueri tam citò accessisse palatium: *& plura.* RESPECTANTIVM TVRBA.] *Qui te antecedebant, per officij speciem. sed & ij cupidi videndi, identidem respectabant, &, vt solet, gradum suum, tuumque vnà, tardabant.* MAXIME ADSTARET] *Adsisteret in propinquo. Nam describit cupidè & improbè occursantes, qui propinqui gradum tunc firmabant, & vtrimq; Principi imminebant.* SILENTES QVIETOSQVE] *Duo lictorum officia: Clamore & Virgá mouebát, aut submouebant. De illo, infrà etiá:* Sollennis ille lictorú & prænuncius clamor. *Quid prænunciant? Consulem aut magistratum venire, sollenni verbo,* Animaduertite. *De virgâ, quá pellebant aut pulsabant, Panegyristes Theodosio:* Tum longè populus abigebatur, nec otiosa viatorum manus plebem verbere abigebat. *Plura in 1. Electorum, Capite* De Lictoribus. NAM MILITES.] *Ij quoque stipabant Principem,*

& ferociter solent submouere. Non fecit Traianus: nec Pertinax quidem, de quo Herodianus: Ἐκέλευσε τοὺς στρατιώτας παύσασθαι τῆς πρὸς τοὺς δήμους ὕβρεως, καὶ μήτε παίειν τινὰ τῶν παριόντων: Milites iussit abstinere ab omni contumeliâ in populum, & nec pulsare aliquem adeuntium.

VBI verò cœpisti Capitolium ascendere, quàm læta omnibus adoptionis tuæ recordatio? quàm peculiare gaudium eorum, qui te primi eodem loco salutauerant Imperatorem? quin etiam deum ipsum tunc præcipuam voluptatem operis sui percepisse crediderim. Vt quidem iisdem vestigiis institisti, quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum, quæ circumstantium gaudia? quàm recens clamor? quàm similis illi dies, qui hunc genuit diem? vt plena altaribus, augusta victimis cuncta? vt in vnius salutem collata omnium vota? cùm sibi se ac liberis suis intelligerent precari, quæ pro te precarentur. Inde tu in Palatium quidem, sed eo vultu, sed eâ moderatione, vt si priuatam domum peteres: ceteri ad penates suos quisque, iteraturus gaudij fidem, vbi nulla necessitas gaudendi est. Onerasset alium huiusmodi introitus, tu quotidie ad mirabilior & melior: talis denique, quales alij Principes futuros se tantùm pollicentur. Solum ergo te commendat augetq; temporis spatium. iunxisti enim ac miscuisti res diuersissimas, securitatem olim imperantis, & incipientis pudorem. Non tu ciuium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis. manet Imperatori quæ prior humanitas, dexterę verecundia. Incedebas pedibus? incedis. lætabaris labore? lætaris eadémq; omnia illa circa te, nihil ipso te fortuna mutauit. Liberum est ingrediente per publicum Principe subsistere, occurrere, comitari, præterire. Ambulas inter nos non quasi contingas: & copiam tui, non vt imputes, facis. Hæret lateri tuo quisquis accessit: finemque sermoni suus cuique pudor, non tua superbia facit. Regimur quidem

dem à te, & ſubiecti tibi, ſed quemadmodum legibus ſumus. nam & illæ cupiditates noſtras, libidineſque moderantur; nobiſcum tamen, & inter nos, verſantur. Emines, excellis, vt honor, vt poteſtas, quæ ſuper homines quidem, hominum ſunt tamen. Ante te Principes, faſtidio noſtri & quodam æqualitatis metu, vſum pedum amiſerant. illos ergo humeri, ceruiceſque ſeruorum ſuper ora noſtra; te fama, te gloria, te ciuium pietas, te libertas ſuper ipſos Principes vehunt: te ad ſidera tollit humus, ita communia & confuſa Principis veſtigia.

NIHIL A PLEBE HABITV.] *Quiáne togati erant? Capitolinus, in M. Antonino*: In Italiam veniens togam & ipſe ſumpſit, & togatos iuſſit eſſe milites: nec vnquam ſagati fuerunt ſub eo. *Quod honori Italiæ & vrbis datum. in quá ipſa cuſtodia Principis togata. Tacitus*: Nec vna cohors togata defendit nunc Galbam, ſed detinet.

CAPITOLIVM ASCENDERE.] *Priſcá pietate & ritu; Diis in abitu vota nuncupare, in reditu ſoluere.* IISDEM VESTIGIIS.] *In ſuggeſtu aut editiore loco, vt ex Cedreno dixi in adoptione à Nerua factum. Sed cur ille, hoc clarum: cur nunc Traianus? neque enim ibi concio. Puto alterutrum. ſiue vt Iouem eminentior & conſpicuus omnibus, ſalutaret ſiue vt populum ipſum. Nam & hunc venerari in publico Principes ſolent.* QVAM RECENS CLAMOR.] *An repens & ſubitus? Sed nil muto. totá nempe viá clamauerant ſaucrantque, tamen nunc alacriter & fortiter iterùm, quaſi recentes.* AVGVSTA VICTIMIS.] *Vt moris in aduentu & auſpiciis noui Principis, quem Dis commendabant. Tacitus* II. *Hiſtor.* Exſtructis altaribus, cæſiſque victimis, regium in morem: *Vitellio ſcilicet aduentante. Quid, quod in Caligulæ, optatiſſimi (heu vanæ ſpei!) Principis initiis*, ſupra centum ſexaginta millia victimarum cæſa? *Suetonius tradit: ergo plura, ad Taciti dictum locum.* IN VNIVS SALVTEM.] *Infrà*: Non diſtringimus te (*Iupiter*) votis. ſimplex, cunctaque iſta complexum, vnum omnium votum eſt, Salus Principis. RES OLIM DIVERSISSIMAS.] *Phraſi pari & acumine, Tacitus*: Res olim diſſociabiles miſcuerit, Principatum & Libertatem: *de Nerua Pacatus*: Res diuerſiſſimas iunxi, metum & temeritatem. SECVRITATEM.] *Qui*

diu imperarunt, fidunt iam sibi, ac potentiæ suæ sunt securi: qui incipiunt, metum aliquem & pudorem, ut in re noua & ardua, habent. At tu, inquit, vtrumque iungis & tam es securus, vt vetus imperandi, verecundus modestusque, vt tiro. AD PEDES.] *Vt Caligula, & eiusmodi monstra.* MANV REDDIS.] *Infrà:* Cùm velut affixi curulibus suis, manum tantum, & hanc cunctanter, & imputantibus similes, promerent. QVAE PRIOR.] *Aliquid hic alterius vulneris aut defectus, sed ex Cuspiniani libro suppleui. In illo est:* quæ prioris humanitas dexteræ verecundia. Infra dabas. *Planè legendum atque*

* Sine etiā. prius. * prior oris humanitas, dexteræ verecundia. *Ad antecedentia hoc refer. Ore osculum reddis; humanitas est. dexteram osculandam non offers; verecundia est.* EADEMQVE OMNIA ILLA.] *Vide ne argutius vtrumque:* eademque omnia. Ita enim te, nihil in ipso mutauit. NON QVASI CONTINGAS.] *Interim* inter nos, nos quasi contingas. *quasi vnus sis è nobis.* NON VT IMPVTES.] *Vt quasi beneficium inscribas, in rationibus nostris ponas. Itaque, ita hoc facis, tamquam faciendum sit: non quasi nouum aliquid aut magnum.* HAERET LATERI TVO.] *Quo nomine laudatur & Marcus Imp. ab Herodiano:* Παρεῖχε δὲ ἑαυτὸν τοῖς ἐρχομένοις ἑαυτῷ ὁμιλεῖν προσιτὸν βασιλέα, τούς τε προσιόντας δεξιούμενος, καὶ κωλύων τοὺς περὶ αὐτὸν δορυφόρους ἀπελαύνειν τοὺς ἐντυγχάνοντας: Exhibuit se subditis, comem & commodum Principem, cum quotquot accedentes exciperet, & vetaret stipatores quemquam adeuntem à se repellere. SVVS CVIQVE PVDOR.] *Qui sermonem magnum breuemque faciat, vt ipse talis.*

HVMERI CERVICESQVE.] *Nempe in lecticis. Sed quid? nónne vulgò ea in vsu? nónne non dicam Senatores, sed equites, & omnes paulo honestiores iis vtebantur? Factum, & docui in Electorum. Quæ igitur hic superbia culpata? Quod vbi Princeps, & maior illa persona; itemque in publicis conuentibus, aut pompis, alij abstinerent à lecticis, & pedibus graderentur. At illi, vt eminerent, assumebant, & quod hic addit, super ora & capita aliorum ferebantur.* SVPER ORA NOSTRA.] *Iuuenalis:* —turba cedente vehetur

Diues, & ingenti curret super ora Liburno. *Seneca:* Quos supra capita hominum lectica suspendit. ITA COMMVNIA.] *Iamolim emendauimus:* ita communis: *de humo scilicet, quam tu Traiane nobiscum calcas, & vestigia cum nostris misces.*

NEC

Nec vereor P. C. ne longior videar, cùm sit maximè optandum, vt ea pro quibus aguntur Principi gratiæ, multa sint: quæ quidem reuerentius fuerit integra illibataque cogitationibus vestris reseruari, quàm carptim, breuiterque perstringi. quia ferè sequitur vt illa quidem, de quibus taceas, tanta quanta sunt, esse videantur. Nisi verò leuiter attingi placet, locupletatas tribus, datumque congiarium populo, & datum totum, cùm donatiui partem milites accepissent. An mediocris animi est his potiùs repræsentare, quibus magis negari potest? Quanquam in hac quoque diuersitate æqualitatis ratio seruata est. æquati sunt enim populo milites, eò quòd partem, sed priores: populus militibus, quòd posterior, sed totum statim accepit. Enimuerò quâ benignitate diuisum est? quantæ curæ tibi fuit, ne quis expers liberalitatis tuæ fieret? Datum est his qui post edictum tuum, in locum erasorum, subditi fuerant: æquatique sunt ceteris illi etiam, quibus non erat promissum. Negotiis aliquis, valetudine alius, hic mari, ille fluminibus distinebatur; exspectatum est, prouisumque ne quis æger, ne quis occupatus, ne quis denique longè fuisset. veniret quisque cùm vellet, veniret quisque cùm posset. Magnificum Cæsar, & tuum, disiunctissimas terras munificentiæ ingenio velut admouere, immensaque spatia liberalitate contrahere, intercedere casibus, occursare fortunæ, atque omni ope adniti, ne quis è plebe Romana dante congiarium te, hominem magis sentiret fuisse, quàm ciuem. Aduentante congiarij die, obseruare Principis egressum in publicum, insidere vias examina infantium, futurusque populus solebat: labor parentibus erat ostentare paruulos, impositosque ceruicibus adulantia verba blandasque voces edocere: reddebant illi quæ monebantur. ac plerique irritis precibus surdas Principis aures adstrepebant; ignarique

riq́ue quid rogaſſent, quid non impetraſſent, donec planè ſcirent, differebantur. Tu ne rogari quidem ſuſtinuiſti. & quanquam lætiſſimum oculis tuis eſſet, conſpectu Romanæ ſobolis impleri, omnes tamen antequam te viderent, adiréntve, recipi, incidi iuſſiſti: vt iam inde ab infantiâ parentem publicum munere educationis experirentur. creſcerent de tuo, qui creſcerent tibi; alimentisq́; tuis ad ſtipendia tua peruenirent; tantumq́ue omnes vni tibi, quantum parentibus ſuis quiſque, deberent.

CONGIARIVM POPVLO.] *Id eſt plebi, nec niſi illi parti ferè (ita obſerues) quæ frumentum è publico capiebat. Martialis:*

Dat populus, dat gratus eques, dat thura Senatus.

Ita Popularia *in theatris, plebis loca: &* Populares, *homines è plebe. Suetonius voce* Populi *crebrò ſic vtitur, vel a plebe.* CVM DONATIVI PARTEM.] *Hæc res ita fuit. Promiſerat congiarium plebi, donatiuū militi, eodem tempore (nam ſic fere ſolet) Traianus. At cum ærarium vtrique largitioni ſimul non ſufficeret, dimidium promiſſi militibus ſtatim dedit: populo, totum. ſed paullò ſeriùs. Ita illi in tempore prælati, hi in ſummâ.* REPRAESENTARE.] *Totum in præſenti ſoluere.* MAGIS NEGARI POTEST.] *Quid enim? aut quid à populo, præter voculas & querelas timeas? Sed miles & facta addere poteſt. tamen illi totū datum, huic negatum aut dilatum: quod magnitudinem animi iure interpretatur.* EDICTVM TVVM.] *Quo proſcripſiſti, & pronunciaſti publicè, te daturum.* IN LOCVM ERASORVM.] *In tabulis ciuium nomina, qui frumentum capiebant. Si qui morerentur, vel migrarent, eraſis nominibus alij ſubſtituebantur, vel per Annonæ Præfectum vel per eius diuidendæ Curatores. Nunc igitur dicit, Si qui ſubſtituti poſteà & ſubſcripti, iure non iis debebatur. neque enim promiſſum erat, niſi qui tunc eſſent. at Traianus tamen benignè, etiam hos admiſit. Aliter atque Auguſtus. qui,* cùm congiario propoſito multos manumiſſos inſertosq́ue ciuium numero comperiſſet, negauit accepturos, quibus promiſſum non eſſet. VELVT ADMOVERE.] *Quia abſentes habiti pro præſentibus. & mox* intercedentibus caſibus, *ad ægros ſpectat vel abſentes.* DONEC PLANE SCIRENT.] *[illegible] igitur ad vndecimum annum, ex his Suetonij, in Auguſto:* Congiaria populo frequenter

ter dedit, ac ne minores quidem pueros præteriit, quamuis antè non nisi ab vndecimo ætatis anno accipere consuessent. *Maiores igitur pueri, sed tamen adhuc pueri capiebant.* INCIDI.] *In tabulas. Seneca IIII. De Benefic.* Frumentum publicum tam fur quàm periurus accipiunt, & sine discrimine morum, quisquis ciuis est. *Aliquot ibi scripti libri,* quisquis incisus est.

RECTE Cæsar, quòd spem Romani nominis sumptibus tuis suscipis. nullum est enim magno Principe, immortalitatemq; merituro, impendij genus dignius, quàm quod erogatur in posteros. Locupletes ad tollendos liberos ingentia præmia, & pares pœnæ, cohortantur; pauperibus educandis vna ratio est, bonus Princeps. Hic fiduciâ sui procreatos, nisi largâ manu fouet, auget, amplectitur; occasum imperij, occasum Reipublicæ accelerat. frustraque proceres Princeps, plebe neglectâ, vt defectum corpore caput, nutaturumque instabili pondere, tuetur. Facile est coniectare, quod perceperis gaudium, cùm te parentum, liberorum, senum, infantium, puerorum clamor exciperet. Hæc prima paruulorum ciuium vox aures tuas imbuit, quibus tu daturus alimenta, hoc maximum præstitisti, ne rogarent. Super omnia est tamen, quòd talis es, vt sub te liberos tollere libeat, expediat. Nemo iam parens filio, nisi fragilitatis humanæ vices horret, nec inter insanabiles morbos Principis ira numeratur. Magnum quidem est educandi incitamentum, tollere liberos in spem alimentorum, in spem congiariorum; maius tamen in spem libertatis, in spem securitatis. Atque adeò nihil largiatur Princeps, dum nihil auferat, non alat dum non occidat: nec deerunt qui filios concupiscant. Contrà, largiatur & auferat, alat & occidat; næ ille in tam breui tempore effecerit, vt omnes non posterorum modò, sed sui parentumque pœniteat. Quocircà nihil magis in tua tota liberalitate laudauerim, quàm

quòd congiarium das de tuo, alimenta de tuo: neque à te liberi ciuium, vt ferarum catuli, sanguine & cædibus nutriuntur: quódque gratissimum est accipientibus, sciunt dari sibi, quod nemini est ereptum; locupletatisque tam multis, pauperiorem esse factum Principem tantùm. quanquam nec hunc quidem: nam cuius est quidquid est omnium, tantum ipse, quantum omnes habet.

INGENTIA PRAEMIA.] *Ex lege Iuliâ & Papiâ: de quibus affatim III. Annalium Taciti.* DATVRVS ALIMENTA.] *Atqui de Congiario dixit tantùm, quod sanè diuersum ab istis: & infrà bis terque distingit:* In spem congiariorum, in spem alimentorum. *Iterum:* Congiarium das de tuo, alimenta de tuo. *Diuersa hæc igitur. sed opinari licet, quòd qui ad congiaria admissi, iidem ad frumenta. Nam sic* Alimẽta *interpretari Capitolinus videtur in Antonino:* Pueros & puellas nouorum hominum frumentariæ perceptioni adscripsit: *vt puto, exemplo isto Traiani, sed & Hadriani, de quo Spartianus:* Pueris ac puellis, quibus etiam Traianus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis adiecit. *Atque hæc nunc à Traiano Romæ: posteà per Italiam hanc liberalitatem sparsit. Quæ in eo tam benigna (verba Dionis)* ὡς καὶ ταῖς πόλεσι ταῖς ἐν Ἰταλίᾳ πρὸς τὴν τῶν παίδων τροφὴν πολλὰ χαρίσασθαι: vt etiam opidis Italiæ multa, ad puerorum alimenta, contulerit. *Hoc nummi ita edunt:* IMP. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. PP. S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI: *parte versâ,* ALIM. ITAL. *cum figurâ viri alimenta in pueros distribuentis. Mansit institutum; &* Cura alimentorum in Italiâ, *inter honestissima munera fuit, atque adeò post regimen Prouinciarum suscepta. Vide in vitâ Pertinacis, & Iuliani.*

ALIO me vocat numerosa gloria tua. alio autem? quasi vero iam satis veneratus, miratusque sim, quod tantam pecuniam profudisti, non vt flagitij tibi conscius ab insectatione eius auerteres famam, nec vt tristes hominum mœstosque sermones lætiore materiâ detineres: nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemisti, nec tibi bene faciendi fuit caussa, vt quæ male feceras,

ras,

ras, impunè fecisses: amor impendio isto, non venia quæsita est, populusque Rom. obligatus à tribunali tuo, non exoratus recessit. Obtulisti enim congiarium gaudentibus gaudens, securusque securis: quodque anteà Principes ad odium sui leniendum tumentibus plebis animis obiectabant, id tu tam innocens populo dedisti, quam populus accepit. Paullò minus P. C. quinque millia ingenuorũ fuerunt, quę liberalitas Principis nostri conquisiuit, inuenit, adsciuit. hi subsidium bellorum, ornamentum pacis, publicis sumptibus aluntur; patriamque non vt patriam tantùm, verùm vt altricem amare condiscũt. Ex his castra, ex his tribus replebuntur, ex his quandoque nascentur, quibus alimentis opus non sit. Dent tibi Cæsar ætatem dij, quam mereris, seruentque animum quem dederunt; & quanto maiorem infantium turbam iterum atque iterum iubebis incidi. augetur enim quotidie & crescit, non quia cariores parentibus liberi, sed quia Principi ciues. dabis congiaria si voles, illi tamen propter te nascuntur.

AVERTERES FAMAM.] *Vt Nero, qui sublato Britannico,* potissimos amicorum largitione auxit, *ait Tacitus; & post cædem matris, donatiua, congiaria, ludos dedit, frigerando rumori.* QVAM POPVLVS ACCEPIT.] *Nam vt Claudianus cecinit:*

Non tibi vænales captant ætaria plausus
Corruptura fidem, meritis offertur inemptus,
Purâ mente, fauor.

At in noxá populus videtur, cùm noxiosè, lucelli causâ, blanditur & fauet. QVINQVE MILLIA INGENVORVM.] *Numerus haud grandis (pro opibus Romanis, aut copiâ aliâ frumentantium:) sed notandum, quòd* ingenuorum *dicit. Non passim conquisiuit liberos aut libertos; sed ingenuos dumtaxat, & sanguinis purioris. ex quibus miles, & alibi vtiles ciues, legerentur.* PROPTER TE NASCVNTVR.] *Inuitauit fecunditatem virtute tuá, & felici hoc imperij statu.*

* INSTAR ego perpetui congiarij reor affluentiam annonæ. Huius aliquando cura Pompeio non minùs addidit gloriæ, quàm pulsus ambitus campo, exactus hostis mari, Oriens triumphis, Occidensq; lustratus. Nec verò ille ciuiliùs, quàm parens noster, auctoritate, consilio, fide, reclusit vias, portus patefecit, itinera terris, litoribus mare, litora mari reddidit, diuersasque gentes ita commercio miscuit, vt quod genitum esset vsquam, id apud omnes natum esse videretur. Nónne cernere datur, vt sine vllius iniuriâ omnis vsibus nostris annus exuberet? quippe non vt ex hostico raptæ, perituræque in horreis messes, nequidquam quiritantibus sociis auferuntur. Deuehunt ipsi quod terra genuit, quod sidus aluit, quod annus tulit; nec nouis indictionibus pressi, ad vetera tributa deficiunt. Emit fiscus, quidquid videtur emere. inde copiæ, inde annona, de quâ inter licentem, vendentemq; conueniat: inde hîc satietas, nec fames vsquam.

* INSTAR EGO.] *Suspicor de hiatu aliquo, nec satis hærent. etsi fateor tamen appositè Congiariis Annonam subtexi, vt quæ pariter liberalitatem tangit: sed verba tamen aliqua absunt, quibus decorè eò transierit.* HVIVS CVRA POMPEIO.] *Cn. Pompeius, anno vrbis* DCXCVI. *Præfecturam annonæ in quinquennium accepit, cum* XV. *Legatis attributis, & imperio in maria, portus, insulas, vt bello Piratico habuerat. Id* SC. *factum in sententiam Ciceronis, recenter ab exsilio reducti, cùm plebem timerent, annonæ prætextu, motus turbasque daturam.* PVLSVS AMBITVS.] *In tertio eius Consulatu, cùm legem de Ambitu pertulit, & iudicia ea seueriter exercuit.* ILLE CIVILIVS.] *Diligentia enim & auctoritate, non armis, copia annonæ parta. Factum eius, quod laudem plausumque meruit, scriptores ita narrant. Missis Legatorum aliis aliò, ipse in Siciliam, Sardiniam, Africam iuit. ac magnâ iam vi frumenti, naues conscendit, soluique iussit. Timentibus & cunctantibus gubernatoribus, ob vim venti (turbido ita atque infesto mari:) ipse primus oram soluit, & animosè exclamauit,* Nauigare necesse est, viuere necesse non est. *Nauigauit, appulit, horrea frumento, omnes gaudio impleuit.* LITORIBVS MARE.] *Quia terræ videbantur sine mari iam esse, cuius vsum*

vſum fructúmque non habebant. Nihil enim inſerebatur. IN HORREIS.] *Quæ Romani in prouinciis paſſim habebant, vbi frumenta conderent, & militares annonas.* NOVIS INDICTIONIBVS.] *Propriè. Aſconius:* Omne genus penſitationum in hoc capite poſitum eſt, Canonis, Oblationis, Indictionis. *Et Canon, eſt ordinarium tributum; Oblatio, voluntarium; Indictio, nouum & ſuperadditum.*

VIDETVR EMERE.] *Vera, & non imaginaria emptio eſt fiſci. Quomodo imaginaria? Apronius ille Tullianus docuerit, Frumentaria in Verrem. Cogebant ſocios alteras Decumas addere, ſed emendas ex S C^to. Ipſis pecunia cedebat, ſociis ludibrium, & titulo emendi rapiebant. Vide, ſodes, Oratorem dictum. Nihil hic tale, ait noſter: fides vbique & veritas. Aberrant mente (Plinij, dico) qui* iubetur *hic emendant.*

ÆGYPTVS, alendis augendiſque ſeminibus, ita gloriata eſt, vt nihil imbribus cæloque deberet. ſiquidem proprio ſemper amne perfuſa, nec alio genere aquarum ſolita pingueſcere, quàm quas ipſa deuexerat, tantis ſegetibus induebatur, vt cum feraciſſimis terris quaſi nunquam ceſſura certaret. hæc inopinâ ſiccitate vſque in iniuriam ſterilitatis exaruit: quia piger Nilus cunctanter alueo ſeſe ac languidè extulerat, ingentibus quoque tunc quidem ille fluminibus, fluminibus tamen, cōferendus. Hinc pars magna terrarum mergi palanti amne conſueta, alto puluere incanduit. Fruſtra tunc Ægyptus nubila optauit, cælumque reſpexit, cùm ipſe fecunditatis parens contractior & exilior, iiſdem vbertatem eius anni anguſtiis, quibus abundantiam ſuam cohibuiſſet. Neque enim ſolùm vagus ille expanditor amnis intra vſurpata ſemper collium ſubſtiterat atque hęſerat, ſed ſupino etiam ac detinenti ſolo non placido ſe mollique lapſu refugum abſtulerat, & needum ſatis humentes terras addiderat arentibus. Igitur inundatione, id eſt, vbertate, regio fraudata, ſic opem Cæſaris inuocauit, vt ſolet amnem ſuum: nec longius illi aduerſorum fuit ſpatium, quàm dum nunciat. Tam velox Cæſar potentia tua eſt, tamque

H 3 in

in omnia pariter intenta bonitas & accincta: vt tristius aliquid sęculo tuo passis, ad remedium salutemque suff-ciat, vt scias. Omnibus equidem gentibus fertiles annos, gratasque terras precor: crediderim tamen, per hunc Ægypti statum, tuas fortunam vires experiri, tuamque vigilantiam exspectare voluisse. Nam cùm omnia vbique sęcunda merearis, nónne manifestum est, si quid aduersi cadat, tuis laudibus, tuísque virtutibus, materiem campumque præsterni? cùm secunda felices, aduersa magnos probent.

ALENDIS AVGENDISQVE.] *Duo in Ægypto laudat, quòd benè alat & producat semina; alterum; quòd augeat, & cum* centesimo *sæpe (ita alter Plinius) fructu reddat.* NIHIL IMBRIBVS.] *Notum, hodieque certum, in eá regione non pluere, stillare interdum roris instar; cetera flumio irriganti deberi. Claudianus in Epigrammatis:*

Ægyptus sine nube ferax, imbrésque serenos
Sola tenet, secura poli, non indiga venti,
Gaudet aquis quas ipsa vehit, Nilóque redundat.

Vbi imbres serenos *dicit ipsam irrigationem fluuialem, quæ sereno, & in æstate.* CAELOQVE.] *Neque enim hîc, vt ille canit,* pluuio supplicat herba Ioui. *& vt alter:*

Terra suis contenta bonis, nihil indiga mercis
Aut Iouis. in solo tanta est fiducia Nilo.

INDVEBATVR.] *Audacter satis & poëtice. terra segetibus tegi, & quasi vestiri videtur.* PIGER NILVS.] *Non assurgens & exspatians, vt solet. cuius* iustum incrementum *Plinius esse scribit,* cubitorum XVI. Minores aquas, non omnia rigare, ampliores, detineri tardiùs recedendo. *Diodorus, atque alij videndi.* CAELVMQVE RESPEXIT.] In Ægypto (*ait Seneca*) nemo aratorum aspicit cælum. EXPANDITOR AMNIS.] *Vim verbi capio, ipsum vix admitto. Nouum durúmque est: & an non magis,* exspatiator? *aut siquis Vulcanus magis affabrè aliquid effingit.* SVPINO ETIAM AC DETINENTI.] *Supinum solum dicit, molliter altum pendulumque. & fortasse aptius cum eâ voce,* detinenti *his iungas. Etsi* detinenti *capere licet, solum iacens aut planum, quod solet aquas diutius tenere.*

EXSPE-

EXSPECTARE VOLVISSE.] *Vide an*, ſpectari. ADVERSA MAGNOS.] *Seneca De Prouidentiâ*: Magnus es vir. ſed vnde ſcio, ſi tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ virtutis? *& toto eo libello (certè aureo) argumentum hoc pertractat.*

PERCREBVERAT antiquitus, vrbem noſtram, niſi opibus Ægypti ali ſuſtentaríque non poſſe. Superbiebat ventoſa & inſolens natio, quòd victorem quidem populum, paſceret tamen; quódque in ſuo flumine, in ſuis manibus, vel abundantia noſtra, vel fames eſſet. Refudimus Nilo ſuas copias, recepit frumenta quæ miſerat, deportatáſque meſſes reuexit. Diſcat igitur Ægyptus, credatque experimento, non alimenta ſe nobis, ſed tributa præſtare: ſciat ſe non eſſe populo R. neceſſariam, & tamen ſeruiat. Poſt hæc, ſi volet, Nilus amet alueum ſuum, & fluminis modum ſeruet. Nihil hoc ad vrbem, ac ne ad Ægyptum quidem, niſi vt inde nauigia inania & vacua, & ſimilia redeuntibus, hinc plena & onuſta, & qualia ſolent venire, mittantur: conuerſoque munere maris, hinc potiùs venti ferentes, & breuis curſus optentur. Mirum Cæſar, videretur, ſi deſidem Ægyptum, ceſſantemque Nilum, non ſenſiſſet vrbis annona. quæ tuis opibus, tuâ curâ vſque illuc redundauit, vt ſimul probaretur, & nos Ægypto poſſe, & nobis Ægyptum carere non poſſe. Actum erat de fecundiſſimâ gente, ſi libera fuiſſet. pudebat ſterilitatis inſolitæ, nec minùs erubeſcebat fame, quàm torquebatur; cùm pariter à te neceſſitatibus eius pudorique ſubuentum eſt. Stupebant agricolæ plena horrea, quæ non ipſi referſiſſent; quibusque de campis illa ſubuecta meſſis, quáve in Ægypti parte alius amnis. Ita beneficio tuo nec maligna tellus, & obſequens Nilus, Ægypto quidem ſæpe, ſed gloriæ noſtræ nunquam largior fluxit. Quàm nunc iuuat prouincias omnes in fidem noſtram ditionemque veniſſe, poſtquam contigit

Prin-

Princeps terrarum, qui fecunditatem nunc huc, nunc illuc, vt tempus & necessitas posceret, transferret referretque? qui diremptam mari gentem, vt partem aliquam populi plebisque Romanæ, aleret ac tueretur? Et cælo quidem nunquam benignitas tanta, vt omnes simul terras vberet, foueatque: hic omnibus pariter, si non sterilitatem, at mala sterilitatis exturbat. hic si non fecunditatem, at bona fecunditatis importat. hic æternis commeatibus Orientem Occidentémque connectit: vt quæ vbique feruntur, quæque expetuntur, omnes gentes inuicem capiant, & discant, quantò libertate discordi seruientibus sit vtilius, vnum esse, cui seruiant. Quippe discretis quidem bonis omnium, sua cuiusque ad singulos mala: sociatis autem atque permixtis, singulorum mala ad neminem, ad omnes omnia bona pertinent. Sed siue terris diuinitas quædam, siue aliquis amnibus genius; & solum illud & flumen ipsum precor, vt hac Principis benignitate contentũ, molli gremio semina recondat, multiplicata restituat. Non equidem reposcimus fœnus, putet tamen esse soluendum: fallacémq; vnius anni fidem, omnibus annis, omnibusque posteà sęculis, tanto magis, quia non exigimus, excuset.

5 PERCREBVERAT ANTIQVITVS.] *Et sanè benè antiquitus, opem illinc à Romanis reperio petitam. In Polybianis fragmentis:* Οἱ Ῥωμαῖοι πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλαν πρὸς Πτολεμαῖον, βουλόμενοι σίτῳ χορηγηθῆναι, διὰ τὸ μεγάλην εἶναι παρ' αὐτοῖς σπάνιν: Romani legatos ad Ptolomæum miserunt, petentes frumenti sibi copiam fieri, cuius inopiâ premebantur. *Hoc factum bello Punico secundo, cùm Italia tota vasta ab Annibale fuit. Factum & aliàs: sed Plinij tamen hic dictio, spectat Augusti tempora maximè, & deinceps, cùm publica instituta frumentatio fundum & fundamentum haberet in Africâ & Ægypto.* VENTOSA NATIO.] *Ipso illo verbo Vopiscus, in Saturnino:* Aegyptij, viri ventosi, furibundi, iactantes, iniuriosi, vani. *Atq; alij passim, haud splendidè super ipsâ gente loquuntur, etsi de terrâ.* ET TAMEN SERVIAT.] *Inge-*

Ingeniosè Lumneius, tantùm seruiat. CONVERSOQVE MVNERE.] *Quia mare iam non adfert plenas illinc naues, sed nos illuc mittimus.* VENTI FERENTES.] *A puppe, & qui impellunt prouehuntque. Seneca*: Sic illum afficiunt diuitiæ, vt nauigantem secundus ac ferens ventus. *Virgilius:*

Exspectet facilemque fugam, ventósque ferentes.

NON SENSISSET VRBIS ANNONA.] *Quia, vt Iosephus lib. 11. Excidij notat*, Aegyptus quattuor mensium annonam vrbi suppeditabat, Africa autem octo. ALIVS AMNIS.] *Nilus, fecunditatis auctor. Sed verior lectio*, annus: *alius alibi prouentus, & messis.*

NEC MALIGNA TELLVS.] *Tu fecisti videri terram fertilem, & Nilum euagantem. nam habuerunt quæ illa & ille dare solent. sed beneficio tuo.* GLORIAE NOSTRAE.] *Traianus sanè hoc in suâ posuit, & nummos cudit, qui exstant*: IMP. CAES. NERVA. TRAIANVS. AVG. *parte in alterâ*: S.P.Q.R. OPTIMO. PRINCIPI. NILVS. *Picta effigies Nili recubantis, cum crocodilo suo & hippopotamo.* AETERNIS COMMEATIBVS.] *An*, alternis *etiam. & deinde*, feruntur *malim.* LIBERTATE DISCORDI SERVIENTIBVS.] *Pugna in verbis videtur. si enim in libertate, quomodo seruiunt? Sed nempe vel sic regimen aliquod & imperium paucorum, vel plurium: & semper subiectio ac parentia. Libertas dumtaxat respectu magis arctæ seruitutis dicitur. Non tamen displicuit aliquando*, sæuientibus legi: *quod ferè assiduum in libertate, vt pars partē premat, & pellant inter se aut sæuiant.*

MALA AD NEMINEM.] *Intellige, neminem alium: manent apud eum, quem primò premunt & tangunt. Totius periodi acumen hoc est: in magno & communi imperio bona fiunt communia, & quidquid vsquam est, vbique est, translatione & commercio; non ita in malis, quæ manent apud possessorem.* TERRIS DIVINITAS.] *A quâ opinione* Terra mater, *siue* Ops, & Rhea, *inter deas: sed & singulas regiones, vt Galliam, Ægyptum, Italiam, pingebant habebantque deas.* AMNIBVS GENIVS.] *Item opinio prisca, fluuios & fontes minores Deos, id est Genios, censentium.*

SATIS factum, quà ciuium, quà sociorum vtilitatibus. visum est spectaculum inde nō eneruе, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret & frāgeret, sed quod ad pulchra vulnera contemptumq́ue mortis accenderet;

cùm in seruorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis, & cupido victoriæ cerneretur. Quam deinde in edendo liberalitatem, quam iustitiam exhibuit? omni affectione, aut intactus, aut maior. Impetratum est quod postulabatur, oblatum quod non postulabatur: institit vltro, & vt concupisceremus, admonuit. Ac sic quoque plura inopinata, plura subita. Iam quàm libera spectantium studia, quàm securus fauor? Nemini impietas, vt solebat, obiecta, quòd odisset gladiatorem. nemo spectator spectaculum factus, miseras voluptates vnco & ignibus expiauit. Demens ille, veríque honoris ignarus, qui crimina maiestatis in arenâ colligebat, ac se despici & contemni, nisi etiam gladiatores eius veneraremur; sibi maledici, in illis suam diuinitatem, suum numen violari interpretabatur: cùm se idem quod deos, idem gladiatores quod se putabat.

PVLCHRA VVLNERA.] *Gladiatores intellegit*, quibus delectatum Traianum fuisse, *Dio scribit. Hic autem color, quo tuebātur Gladiatores: quasi ea spectatio ad militiam ac robur faceret, & vulnera assiduè visa ac mortes, contemptum inducerent vtriusque. Cicero ita dixit*, fortissimam hanc esse contra dolorem & mortem disciplinam.

SERVORVM ETIAM NOXIORVMQVE.] *Duo genera hominum ad hos ludos, Serui aut Noxij. Illi, vel bello capti, vel pretio à lanistis empti: isti, qui ob facinus aut scelus damnati in hos ludos. Ego fusiùs de vtrisque, II. Saturn. cap. III.* IN EDENDO LIBERALITATEM.] *Refersne ad copiam & numerum largiter præbitum? an ad missilia & dona interiecta? Vtrumque potest. Traianus quidem ita largus in istis, vt aliquando* ad decem millia(*Dionis assertio est*) gladiatorum dederit, in vnis ludis. *etsi hoc post victorias de Barbaris partas, & ex iis plerosque fuisse opinamur. De missilibus autem, nimis etiam res nota: quæ in cuneos spectatorum spargebant, ingenti pecuniarum iacturâ.* IVSTITIAM.] *Vt leges Arenæ seruaret: itemque præmia promissa fideliter præstaret: sed nec in hos aut illos (ita subdit) affectum inclinaret.* OMNI AFFECTIONE.] *Vide. rarum est, vbi certamen & commissio, vt editor aut spectator non det se in partes. Hæc est inclinatio humani ingenij, pugnare,*

gnare, aut pugnantibus fauere. Itaque non dicam vulgus, sed Principes ipsi huic aut illi generi (puta Threcibus, aut Myrmillonibus) fauebant, & vincere illos iure vel iniuriâ volebant: atque fraude adeò, vel imperio, rem eò trahebant. Suetonius in Tito, cap. VIII. *ostendit, & in Domitiano, vt dicam.* QVOD POSTVLABATVR.] *Liberalitas laudata est, & iustitia, addit comitatem. Quidquid turba petebat, fiebat, & eorum voluntati sese aptabat. Volebant hos & illos notos, vel Aulicos, gladiatores? veniebant. Illos dimitti, hunc iugulari? impetrabant. Adi me, de* Postulaticiis gladiatoribus, *lib.* II. *cap.* XVI. *& de Populi petitionibus, cap.* XXII. INSTITVIT VLTRO.] *Planè, vt olim Titus. de quo Tranquillus:* Populum tantâ comitate tractauit, vt proposito gladiatorio munere, non ad suum, sed ad spectantium arbitrium, se editurum professus sit. Et planè ita fecit. nam neque negauit quidquam petentibus; & vt quæ vellent peterent, vltrò adhortatus est. *Sunt non gemina, sed eadem, bis nostris.* SPECTANTIVM STVDIA.] *Quæ metu, clamore, sponsione indicabant. Vide me,* II. *Satur. cap.* XXIIII.

NEMINI IMPIETAS.] *Quod sub Caio, & Domitiano factum ibidem notaui. Quare autem* impietas? *quia contra studium Principis fauebant: atque ita læsa maiestas. quod* Impietatem *appellant (& Græci passim ἀσεβεῖν) quia publicus ille parens violatus; vel quia & diuinitas, quam sibi duo iam dicti vindicabant.* GLADIATOREM ODISSET.] *Tale genus, Principi carum.* SPECTACVLVM FACTVS.] *Qui spectabat, spectandus datus, & in Arenam productus. Id quoque duo dicti: ego, loco dicto.* VNCO ET IGNIBVS.] *Nam occisi aut læsi grauiter gladiatores, vnco impacto in Spoliarium trahebantur. In acclamationibus Senatoriis, post Commodi mortem:* Gladiatoris cadauer vnco trahatur. Gladiatoris cadauer in spoliario ponatur: *vbi vulgus & pueri illudebant. De* Ignibus *autem ita habuit. adhibebant eos, vel in principio pugnæ, cùm timidius in ferrum irent, & à tergo flagellis aut facibus exstimulabant: vel in fine, cùm mortui iam, aut iacentes in mortuum, ignibus & ferro explorabantur. Simulabant enim quidam mortem, vt sic efferrentur, & subducerentur morti. Tertullianus:* Risimus inter meridianorum crudelitates, Mercurium mortuos cauterio examinantem. *Quod scilicet aptatum ad poëticam etiam fabulam fuit. Subit & de* Ignibus *posse accipi, vt ipsi ad stipitem affixi arserint in arenâ: quod item scimus factum.* IDEM QVOD DEOS.] *Palàm de Domitiano, qui Deus censeri & audire voluit.*

At tu Cæsar, quàm pulchrum spectaculum pro illo nobis execrabili reddidisti? vidimus delatorum agmen inductum, quasi grassatorum, quasi latronum. non solitudinem illi, non iter, sed templum, sed forum insederat. nulla iam testamenta secura, nullius status certus, non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum Principum auaritia. Aduertisti oculos, atque vt antè castris, ita posteà pacem foro reddidisti: excidisti intestinum malum, & prouidâ seueritate cauisti, ne fundata legibus ciuitas, euersa legibus videretur. Licet ergo cùm fortuna, tum liberalitas tua visenda nobis præbuerit, vt præbuit, nunc ingentia robora virorum, & pares animos; nunc immanitatem ferarum, nunc mansuetudinem incognitam; nūc secretas illas & arcanas, ac sub te primùm communes opes; nihil tamen gratius, nihil sæculo dignius, quàm quod contigit desuper intueri delatorum supina ora, retortásque ceruices. Agnoscebamus & fruebamur, cùm velut piaculares publicæ solicitudinis victimæ, supra sanguinem noxiorum, ad lenta supplicia grauioresq; pœnas ducerentur. Congesti sunt in nauigia raptim conquisita, ac tempestatibus dediti. abirent, fugerentque vastatas delationibus terras: ac si quem fluctus ac procellæ scopulis reseruassent, hic nuda saxa & inhospitale litus incoleret: ageret duram & anxiam vitam, relictaque post tergum totius generis humani securitate, mœreret.

Agmen inductum.] *In Amphitheatrum, & per arenam mediam traductum: exemplo Titi de quo Suetonius:* Delatores mandatoresque in foro fustibus & flagellis cæsos, nouissimè traductos per Arenam, partim subiici ac venire imperauit, partim in asperrimas insularum auehi. Sed templum.] *Quod illud? Curiam? an ararium: De isto magis placeat, quod in æde Saturni; & circa pecuniā grandis vel præcipua materia calumniarum.* Nulla iam testamenta.] *Dixine de pecuniis? en exempla Delationes aut calumniæ circa testamenta primùm: & audi Suetonium, in Domitiano.* Confiscabantur

bantur alienissimæ hereditates, vel exsistente vno qui diceret, audisse ex defuncto cùm viueret, heredē sibi Cæsarem esse. NVLLIVS STATVS CERTVS.] *Et hic calumniæ, cum lucro. nam liberi in seruitutem, ingenui in libertinitatem trahebantur, bono fisci.* NON LIBERI] *Ex legibus Papijs, orbitas damnosa: at liberi prodesse debebant, præsertim terni. Omnia autem nunc sub vnam, quod dicitur, Myconum: & crimen, vbi opes.* ANTE CASTRIS.] *Disciplinâ correctâ.* EVERSA LEGIBVS.] *Tacitus, de Papiâ hac ipsâ, semper calumniarum segete:* Omnes domus delatorum interpretationibus subuertebantur; vtque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur.

FERARVM.] *Venationes. quas ipsas ita largiter præbuit, vt aliquando (in Dione) mille feræ cæsæ, interdum ad decem millia fuerint. Ego, cùm talia ista, & sæpius sub vno Principe, assiduè sub variis lego: admiratione cunctor & hæreo, vnde hæc copia ferarum parari potuerit? nec videtur vna aut triplex Africa, cum Asiâ & Europâ, suffecisse.* NVNC MANSVETVDINEM.] *Nam & ea spectaculo. atque assuefaciebant feras, præter ingenium, vel parcere paratæ prædæ, vel iugum ferre, ac talia, quæ per naturam vetabantur. Ita in Martiali pluscula epigrammata de Leone in Arenâ, qui lepusculos ferebat, non dicam prætercurrentes, sed insultantes, sed in apertum os, vt in caueam, se condentes. Sic & vno epigrammate feras aliquot domitas, ac verè subiuges, comprehendit, lib. I.*

Picto quòd iuga delicata collo
Pardus sustinet, improbæque tigres
Indulgent patientiam flagello:

& adiungit Ceruos, Leones, Apros, Bisontes: *quid nisi, vt ipse dicit,* spectacula deorum? *Ac plura eiusmodi nouitia assiduè in Arenam producta.* COMMVNES OPES.] *Opes Palatinas quas theatris vulgauit, & templis dedicauit Traianus. Idem Martialis lib. XII.*

Quidquid Parrhasiâ nitebat aulâ,
Donatum est oculis deisque nostris.
Miratur Scythicas virentis auri
Flammas Iupiter, & stupet superbas
Regis delicias grauesque luxus.
Omnes cum Ioue nunc sumus beati,
At nuper, pudet ac piget fateri,
Omnes cum Ioue pauperes eramus.

Est ipsum hoc, quod tangit Plinius. sed primò scilicet in ludis hæc ostensa, tum denique consecrata. DESVPER INTVERI.] *E spectaculorum gradibus, cùm ij per arenam ducerentur.* SVPINA ORA.] *Vt conspici ab omnibus, & agnosci possent. Sic milites* Vitellium erigere os, & præbere contumeliis coëgerunt, *vt breuiter Tacitus: vt Suetonius quasi interpretans*, reducto comâ capite, ceu noxij solent, atque etiam mento mucrone gladij subrecto, vt visendam præberet faciem. *Nam in ignominiâ & supplicio, naturâ os oculosque submittimus: erigebant igitur*, reducto comâ capite (*vt Suetonius*) *id est, capillo manu arrepto, & retrorsum cum capite tracto.* PIACVLARES.] *Victimæ sic dicuntur, quæ ob culpam, & ad piandum purgandúmque dantur. Noster lib.* III. *epist.* IX. Ne potentissimi, vilissimo quoque quasi piaculari dato, elaberentur. *Plautus*: Men' piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam? *Victimæ igitur tales aliena mala excipiebant, & in pœnam succedebant. Ita isti, ad expianda scelera præterita, & detergendam solicitudinem omnium, in mare mittebantur.* NOXIORVM.] *Super cadauera aut vestigia gladiatorum.* GRAVIORESQVE POENAS.] *Nam gladiatores breui morte defuncti; ipsi in tabescere pœnis suis destinati.* RAPTIM CONQVISITA.] *Ergo parua aut praua.*

SECVRITATE.] *Quæ sub bonis Principibus. & ideò nummi plures inscripti*, SECVRITAS. PVBLICA. *Abeant igitur, & ceteris securis (quos inquietabant) soli mæreant.*

MEMORANDA facies, delatorum classis permissa omnibus ventis, coactaque vela tempestatibus pandere, iratosque fluctus sequi, quoscunque in scopulos detulissent. Iuuabat prospectare statim à portu sparsa nauigia, & apud illud ipsum mare agere Principi gratias, qui clementiâ suâ saluâ, vltionem hominum terrarumque diis maris commendasset. Quantum diuersitas temporum posset, tum maximè cognitum est: cùm iisdem quibus antea cautibus innocentissimus quisque, tunc nocentissimus adfigeretur; cumque insulas omnes, quas modò Senatorum, iam delatorum turba compleret. quos quidem non in præsens tantùm, sed in æternum repressisti mille pœnarum indagine inclusos. Ereptum alienas pecunias

cunias eunt? perdant quas habent. expellere penatibus gestiunt? suis exturbentur. neque, vt anteà, exsanguem illam & ferream frontem, nequidquam conuulnerandam præbeant punctis, & notas suas rideant: sed spectent paria præmio damna, nec maiores spes quàm metus habeant, timeantque quantum timebantur. Ingenti quidem animo diuus Titus securitati nostrę vltioniq́ue prospexerat, ideoq́ue numinibus æquatus est: sed quanto tu quandoq; dignior cælo, qui tot res illi adiecisti, propter quas illum deum fecimus? Id hoc magis arduum fuit, quòd Imperator Nerua te filio, te successore dignissimus, perquàm magna quædã edicto Titi adstruxerat, nihilq́; reliquisse tibi videbatur: qui tam multa excogitasti, vt si ante te nihil esset inuentum. Quæ singula quantum tibi gratiæ dispensata adiecissent? at tu simul omnia profudisti, vt sol & dies non parte aliquâ, sed statim totus, nec vni aut alteri, sed omnibus in commune profertur.

CAVTIBVS.] *Scopulis, siue insulis saxosis. vt Gyarus, Seriphus, similes: quibus exsules solent includere.* INDAGINE INCLVSOS.] *Variarum legum laqueis retibusq́ue cinctos, vt feras, ne possint perrumpere.*

EXTVRBENTVR.] *In exsilium pellantur. Martialis:* Et delator habet, quod dabat, exsilium. *Appâret ex istis, parem pœnam delatoribus positam, quam ibant irrogatum. Quod Theodosius & Honorius statuerunt, vel restituerunt, lege latá:* Quisquis crimen intendit, non impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, cùm calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicij. *Origo autem ab Augusto videtur. qui* diuturnorum reorum nomina aboleuit, conditione propositâ, vt siquis quem repetere vellet, par periculũ pœnæ subiret: *Suetonius, cap.* XXXII. EXSANGVEM.] *Sine rubore, cuius caussa sanguis.* PVNCTIS.] *Litteris stigmate inustis. Nam vetus pœna calumniatorum à lege Rhemniâ fuit, frõtem inuri* K. *litterâ, quæ* Kalumniam (*ita olim scribebant*) *notat. Cicero pro Roscio Amerino apertè: & Papiniano,* homo integræ frontis, *opponitur* calumniæ damnato.

NOTAS SVAS.] *Stigmata, vt dixi. An eadem nota intellecta Capitolino, cùm scribit in M. Antonino:* Calumniis quadruplatorum intercessit,

cerceſſit, appoſitâ falſis delatoribus notâ? *an infamiæ notam magis eſt accipi? Nam & ea delatores ſequebatur, vt Valens ac Valentinianus Impp. reſcribunt.* TITVS.] *Tangit Suetonius in Tito, cap. VIII.*

DEVM FECIMVS.] *Atqui antè dixit, à Domitiano Deum factum, vt ipſe* Dei frater videretur: *hîc à Senatu. Pro inſigni pugnâ hæc habet vir doctus: quam ego nullam video, aut ſtili huius breui motu componam. Domitianus Deum dici voluit & curauit, ſed ob ſuum finem: Senatus cenſuit & libens paruit, quia meritus erat, & maximè ob ſecuritatem hanc Senatui boniſque partam.* EDICTO.] *De calumniatoribus. Apud Dionem aliquid in Neruâ:* Seruos eum & libertos puniſſe, qui dominis aut patronis periculum feciſſent; néve in poſterum liceret. Item nequis impietatis aut ritus Iudaici (*Chriſtianiſmi etiam, opinor*) accuſaretur. VT SOL.] *Apta imago, & ſimilis in Symmachi epiſt. l. x. libri* IX. Sicut omnibus in hac vitâ poſitis ac locatis communis eſt cæli ſpiritus, lux diei: ita clementiam maximi Principis ſentiant vota & facta cunctorum.

QVAM iuuat cernere ærarium ſilens & quietum, & quale ante delatores erat? nunc templum illud, nunc verè deus, non ſpoliarium ciuium, cruentarumque prædarum ſæuum receptaculum, ac toto in orbe terrarum adhuc locus vnus, in quo, optimo Principe, boni malis impares eſſent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publicâ vtilitate conuulſum: nec pœna cuiquam remiſſa, ſed addita eſt vltio, ſolumque mutatum quòd iam non delatores, ſed leges timentur. At fortaſſe non eâdem ſeueritate fiſcum, quâ ærarium cohibes. imò tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo, quàm de publico credis. Dicitur actori atque etiam Procuratori tuo, in ius veni, ſequere ad tribunal. nam tribunal quoque excogitatum cruciatu eſt par ceteris, niſi illud litigatoris amplitudine metiaris Sors & vrna fiſco iudicem aſſignat. Licet reiicere, licet exclamare, hunc nolo, timidus eſt, & boni ſæculi parum intelligit: illum volo, quia Cæſarem fortiter amat. Eodem foro vtuntur, Principatus & libertas, Quæ præcipua

cipua tua gloria est, sæpius vincitur fiscus, cuius mala caussa nunquam est, nisi sub bono Principe. Ingens hoc meritum, maius illud, quòd eos Procuratores habes, vt plerumque ciues tui non alios iudices malint: liberum est autem disceptanti dicere, nolo eum eligere: neque enim vllam necessitatem muneribus tuis addis, vt qui scias hanc esse beneficiorum Principalium summam gratiam, si illis & non vti licet.

SILENS.] *Sine strepitu, sine litibus. Nam & apud Præfectos ærarij querelæ, & caussæ.* TEMPLVM.] *Ergo suprà benè interpretatus sum,* Templum insedisse *delatores: nempe hoc ipsum.* DEVS.] *Saturnus, in cuius tutelâ ærarium.* SPOLIARIVM.] *Locus in Amphitheatri parte, vbi vestes occisorum & arma deponebantur, atque alia ornamenta. Vide Saturnalia nostra, lib. I. cap* XVIII. PRAEDARVM.] *Quæ ex iis occisis partæ. Claudianus similia in Honorij laudibus:*

Nullæ nobilium cædes, non crimina vulgò
Texuntur, patriâ mæstus non truditur exsul.
Non infelices tabulæ, non hasta refixas
Vendit opes, auidusque emptor non voce citatur,
Nec tua priuatis crescunt æraria damnis.

LOCVS VNVS.] *Mirifica laudatio, & arguta. In toto orbe vnum hoc ærarium est, sub bono Principe, in quo boni à malis vincuntur. Quid hoc est? istud. qui boni & iusti sunt, voluntque patrocinari ærario, impares sunt malis & fraudatoribus, aut etiam triconibus: quia, vt mox addit:* sæpius vincitur fiscus. *Sanè salubris imperij signum, lienem hunc in corpore non crescere. Nisi hæc sententia loci, alius me aliosque doceat.*

ADDITA EST.] *Pœna manet, si quis in leges fiscales peccat; sed additum hoc, ne temerè exigatur, vt vlcisci liceat delatores. Quomodo? talione, vt opinor.* Ereptum meas pecunias eunt? perdent, quas habent: *suprà. Itaque vltio addita in calumniantes, pœna tamen manente in sontes.* ACTORI.] *Actor in familiis, qui res rationesque heri administrat: idem in republicâ, qui &* Actor publicus *Tacito dicitur* II. *Annalium, atque ibi explicaui.* Actor Cæsaris, *de quo hîc, differt ab illo, & in lapidibus etiam nominatur.* PROCVRATORI.] *Nondum autem* Aduocatus fisci, *quem primus instituit Hadrianus.* EXCOGITATVM.] *Ab ipso te. nouitatem ostendit.* CRVCIATV.] *Obiter olim*

dixeram, curâ tuâ : *sed neque tunc perplacuit, & nunc sperno In m lioribus libris*, cruciatui: *puto verum*, Principatui. *Ita statim*: Eodem foro vtuntur Principatus & libertas. PAR CETERIS.] *In quo eadem omnia aliis iudiciis. Ammianus lib. XXV. Iulianum sic laudat, quòd sub eo æquata fisci iurgia cum priuatis.* LITIGATORIS.] *Cæsaris. nam eius ibi res, sed & nomen, versatur.* SORS ET VRNA.] *Quod iam vel in iis omnibus fere iudiciis. Itaque nemo subornatus, & fautor Cæsaris. Quid si tamen? licet inquit* REIICERE.] *Nam & id moris prisci, vt sortitione facta, & cùm iudices iam sedissent; accusator & reus, quisque sibi suspectos, possent reiicere, & iubere surgere. In eorum locum alios subsortiebantur. Lex Pompeia huic rei modum & numerum dedit.*

BONA SAECVLI.] *Quanta libertas sit sub optimo Principe.*

FORTITER.] *Non tenerè aut timidè, vt adulantes, aut metuentes offendere. Senecá De Prouidentia*: Patrium habet Deus erga bonos viros animum, & illos fortiter amat. QVAE PRAECIPVA.] *Maxim*, quæque præcipua. MALA NVNQVAM.] *Transscripsit Cassiodorus, lib. I. epist. XXII. ad Fisci aduocatum*: Tunc fama nostra proficit, quando se commoditas iniusta subducit. Quapropter fit interdum caussa mala fisci, vt bonus Princeps esse videatur. MVNERIBVS.] *Inter quæ, & boni Administri.* NON VTI.] *Quod haud ita sub Tyranno: qui munus suum fastidire te (ait Seneca)* iniuriam iudicaturus est.

ONERA imperij pleraque vectigalia instituit, vt pro vtilitate communi, ita singulorum iniuriis coëgerunt. His Vigesima reperta est, tributũ tolerabile & facile heredibus dumtaxat extraneis, domesticis graue. Itaque illis irrogatum est, his remissum. videlicet quòd manifestum erat, quanto cum dolore laturi seu potiùs non laturi homines essent, destringi aliquid & abradi bonis, quæ sanguine, gentilitate, sacrorum denique societate meruissent; quæque nunquam vt aliena & speranda, sed vt sua semperque possessa, ac deinceps proximo cuique transmittenda cepissent. Hæc mansuetudo legis veteribus ciuibus seruabatur: noui, seu per Latium in ciuitatem, seu beneficio Principis venissent, nisi simul cognationis iura impe-

impetrassent, alienissimi habebantur quibus coniunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in grauissimam iniuriam, ciuitasque Romana instar erat odij, & discordiæ, & orbitatis, cùm carissima pignora, saluâ ipsorum pietate, distraheret. Inueniebantur tamen, quibus tantus amor nominis nostri inesset, vt Romanam ciuitatem non Vigesimæ modò, verùm etiam affinitatum damno bene compensari putarent: sed his maximè debebat gratuita contingere, à quibus tam magno æstimabatur. Igitur pater tuus sanxit, vt quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis peruenisset ad matrẽ, etiam si cognationum iura non recepissent, cùm ciuitatem adipiscerentur, eius Vigesimam ne darent. Eamdem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, si modò reductus esset in patris potestatem: ratus improbè & insolenter, ac pœnè impiè, his nominibus inseri publicanum, nec sine piaculo quodam sanctissimas necessitudines velut intercedente Vigesimâ scindi: nullum esse tanti vectigal, quod liberos ac parentes faceret extraneos.

SINGVLORVM INIVRIIS.] *Id est, in commune bonum, sed cum noxâ & detrimento priuatorum. Aufertur enim iis aliquid & abraditur: quæ iniuria aut eius species, vtilitate publica rependitur.* Dissolutio enim imperij sequitur (*verba Taciti*) si fructus quibus respublica sustinetur, diminuantur: *quid, si tollantur?* HIS.] *Oneribus.*

VIGESIMA.] *Vulgò & plene dicta,* Vigesima hereditatium: *cui Augustus inuentor ad Ærarium militare. De quâ ego in* Admirandis *nuper, lib.* II. *cap.* IIII. *& olim ad* XIII. *Annalem Taciti.* TOLERABILE.] *Quí ni? cum gaudio enim semper fructuque iunctum. Et vbi largiter, sæpe inopinatò, acquirebas; quid acerbi aliquid detrahi? Mihi sæpe mirum hodie, cùm tam multa queruntur, odiosa magis, fructuosa minùs; hoc tam promptum & obuium vsqueadhuc neglectum.* EXTRANEIS.] *Nam Augustus ipse etiã exceperat* τοὺς πάνυ συγγενεῖς, ἢ καὶ πένητας, planè cõiunctos sanguine, aut pauperes. SACRORVM SOCIETATE.] *Nam & sacra priuata sua familiis erãt, atq; ea pro notâ, & vinculo*

Inde Transire in gentem & sacra: *itemque*, Hereditas cum sacris, *aut* sine sacris *in Plauto.* Sine *inquam, cùm in gentem adoptione non transitur.* VETERIBVS.] *Qui, tempore eius tributi inuecti fuissent.* NOVI.] *Deinceps facti.* PER LATIVM.] *Quibus Latinitas data, vt plerisque coloniis, ij plenè ciues fieri poterant tribus ferè modis. vel si magistratū domi gessissent; siue stirpe domi relictá, Romam migrassent; siue denique naue, pistrino, ædificio. Nam de lege Seruiliá, vt euentu tam raro, omitto. Qui igitur, inquit Plinius, ex Latio ciues facti erant, ij non fruebantur hoc indulto.* BENEFICIO PRINCIPIS.] *Nam iam olim liberá rep. Imperatores ciuitatē dabant, sed vt populus firmaret: qui non magis nunc Princeps? Crebrū erat, & Plinij aliquot epistolæ sunt lib.x. quibus ciuitatem amicis aut clientibus suis petit à Traiano, impetratque.*

COGNATIONIS IVRA.] *Quia illa transitione in ciuitatem diuulsi à suis videbantur, qui nondum ciues: atque ita alieni extraneique habebantur, nisi Princeps seorsim tribuisset.* ORBITATIS.] *Quia pater à filiis, filij à patre abiungebantur, nec cognati censebantur.* REDVCTVS ESSET.] *Exierat enim, si ipse donatus ciuitate; siue etiam, si pater. Nam deminutione hac capitis, id est status, ciuilis illa potestas soluebatur. Festus:* Deminutus capite appellatur, qui ciuitate mutatus est. PVBLICANVM.] *Nota per eos igitur exactum collectumque hoc vectigal.*

HACTENVS ille, parciùs fortasse quàm decuit optimum Principem, sed non parciùs quàm optimum patrem. qui optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentissimi fecit, quòd delibasse quædam seu potiùs demonstrasse contentus, largam ac propè intactam benefaciendi materiam filio reseruauit. Statim ergo muneri eius liberalitas tua astruxit, vt quemadmodum in patris filius, sic in hereditate filij pater esset immunis, nec eodem momento quo pater esse desisset, hoc quoque amitteret quod fuisset. Egregiè Cæsar, quòd lacrymas parentum vectigales esse non pateris. Bona filij pater sine diminutione possideat, nec socium hereditatis accipiat, qui non habet luctus: nemo recentem & attonitam orbitatem ad computationem vocet, cogatque patrē quid relique-

reliquerit filius ſcire. Augeo P.C. Principis munus, cùm oſtendo liberalitati eius ineſſe rationem: ambitio enim, & iactantia, & effuſio, & quiduis potiùs quàm liberalitas exiſtimanda eſt, cui ratio non conſtat. Dignum ergo Imperator mãſuetudine tuâ, minuere orbitatis iniurias, nec pati quemquam filio amiſſo inſuper affici alio dolore. Sic quoque abundè miſera res eſt, pater filio ſolus heres: quid ſi coheredem non à filio accipiat? Adde, quòd cùm diuus Nerua ſanxiſſet, vt in paternis bonis liberi neceſſitate Vigeſimæ ſoluerentur, congruens erat eamdem immunitatem parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim poſteris amplior honor, quàm maioribus haberetur? cúrve non retrò quoque recurreret æquitas eadem? Tu quidem Cæſar illam exceptionem remouiſti, ſi modò filius in poteſtate patris fuiſſet, intuitus opinor vim legemq́ue naturæ, quæ ſemper in ditione parentum eſſe liberos iuſſit, nec vti inter pecudes, ſic inter homines poteſtatem & imperium valentioribus dedit. Nec verò contentus primum cognationis gradum abſtuliſſe Vigeſimæ, ſecundum quoque exemit, cauitq́ue vt in ſororis bonis frater, & contra in fratris ſoror, vtq́ue auus, auia in neptis nepotisq́ue, & inuicem illi, ſeruarentur immunes. His quoque, quibus per Latium ciuitas Romana patuiſſet, idem indulſit: omnibusq́ue inter ſe cognationum iura commiſit, ſimul & pariter, & more naturæ; quæ priores Principes à ſingulis rogari geſtiebant, non tam præſtandi animo, quàm negandi. Ex quo intelligi poteſt quantæ benignitatis, quanti ſpiritus fuerit ſparſas, atque, vt ita dicam, laceras gentilitates colligere atque connectere, & quaſi renaſci iubere: deferre quod negabatur, atque id præſtare cunctis, quod ſæpe ſinguli non impetraſſent: poſtremò ipſum ſibi eripere tot beneficiorum occaſiones, tam numeroſam obligandi imputandiq́ue materiam.

riam. Indignum credo ei visum, ab homine peti, quod dij dedissent. Sorores estis & frater auus & nepotes: quid est ergo, cur egetis? vt itis, vobis estis. Qui pro cetera suâ moderatione, non minus inuidiosum putat dare hereditatem, quàm auferre. Læti ergo adite honores, capessite ciuitatem, neminem hoc necessitudinis abruptum, velut truncum amputatumque destituet: iisdem omnes quibus antè pignoribus, sed honestiores perfruentur. Ac ne remotus quidem iamque deficientis affinitatis gradus, à qualibet quantitate Vigesimam inferre cogetur. statuit enim communis omnium parens summam, quæ publicanum pati possit. Carebit onere Vigesimæ parua & exilis hereditas: & si ita gratus heres volet, tota sepulchro, tota funeri seruetur. nemo obseruator, nemo castigator adsistet. Cuiuscumque modi ea pecunia ex hereditate alicuius obuenerit, securus habeat quietusque possideat. Ea lex Vigesimæ dicta est, vt ad periculum eius perueniri, nisi opibus non possit. conuersa est iniquitas in gratulationem; iniuria in votum; optat heres vt Vigesimam debeat. Additum est, vt qui eiusmodi ex caussis in diem edicti Vigesimam deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At in præteritum subuenire, ne dij quidem possunt. tu tamen subuenisti cauistique, vt desineret quisque debere, quod nō esset posteà debiturus. Idem fecisti ne malos principes habuissemus: quo ingenio, si natura pateretur, quàm libenter tot spoliatis, tot trucidatis sanguinem & bona refudisses. Vetuisti exigi, quod deberi non tuo sæculo cœperat. Alius vt contumacibus irasceretur, tarditatemque soluendi dupli, vel & quadrupli irrogatione mulctaret: tu nihil referre iniquitatis existimas, exigas quod deberi non oportuerit, an constituas, vt debeatur.

FILII PATER.] *Cur non autem hoc etiam Nerua? ille naturæ ordinem*

diuem vidit secutusque est, ex qua magis iustum, certè votiuum, filium patri succedere; quàm contrà. Itaque quia hoc & rarius, nec ita ex naturæ ordine, id neglexit. QVOD FVISSET.] *Traianus naturæ vinculum intuitus, quod putauit ciuili constitutione non solui. Itaque et si ciuiliter desinebat pater esse, attamen quia ante ciuiliter fuerat, & nunc quoque naturaliter erat, habuit immunem.* VECTIGALES.] *Subiectas vectigali, obnoxias Vicesimæ.* QVI NON HABET.] *An*, quem non habet? *Nam potest sanè in filij morte consortes habere luctus, et si non Fiscum.* A FILIO.] *Nec testamento eius datum, nec ei iunctum qualis est Fiscus, quem lex ingerit.* SEMPER.] *Etiam grandes & adultos. etiam patre digniores, potentiores. Huc enim sequens comparatio spectat.* PER LATIVM.] *Non solùm, qui beneficio Principis. An hoc dicit, qui tantùm Latini ci[illegible]?* PRIORES PRINCIPES.] *Suetonius in Tito*: Cùm ex instituto Tiberij, omnes dehinc Principes beneficia à superioribus concessa Principibus, non aliter rata haberent, quàm si eadem iisdem & ipsi dedissent; primus præterita omnia vno confirmauit edicto, nec à se peti passus est. SPARSAS.] *Transitione hac in ciuitatem.* IMPVTANDI.] *Vt suprà, inscribendi beneficij, demerendi.* CVR EGETIS.] *Omnino verum*, cur rogetis, *Liuineio quoque visum. Distingue autem*, cur rogetis, vt sitis? vobis estis. *Quasi dicat, & estis fratres, & vobis estis tantùm, non fisco, qui nil iam decerpit.* QVI PRO.] *Lege*, Quin. DARE.] *Nouá petitione, quam sustulit, & semel vniuersè dedit.* ADITE HONORES.] *In coloniis vestris Hoc enim ad Latinos pertinet, qui (vt dixi ciuitatem Romanam adipiscebantur, donis honoribus gestis.* CIVITATEM.] *Nostram.* ABRVPTVM.] *Abruptio & disiunctio. Dissociabantur enim, qui ciuitatem mutabant.* VELVT TRVNCVM.] *Tanquam à patre iam abscisum, aut contrà à filio patrem. Hærent & manent tales, interpretatione Traiani.* HONESTIORES.] *Ciuitate aucti.*

A QVALIBET.] *Altera moderatio Traiani, qui non in gradibus solùm dispensauit, sed in modo Hereditatis. Si ea modica, & intra talem summam (non est expressa vsquam:) nihil delibatur.* CVIVSCVMQVE MODI.] *Quidam libri*, Cuiuscumque modica pecunia. *quod amplector, statim tamen legendo* alicui, *pro* alicuius. *Sententia est: Cuiuscumque ea parua pecunia fuerit, agnati vel extranei, non refert: nihil pendit.* OPTAT.] *Nec enim dabit, nisi diues.* NE DII QVIDEM.] *Plinius auunculus*: Ne Deum quidem posse omnia. namque nec reuo-

reuocare defunctos, nec facere vt qui vixit, non vixerit; qui honores gessit, non gesserit: nullumque habere in præterita ius, præterquam obliuionis. *Agathon Comicus, apud Aristotelem*:

Μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται,
Ἀγένητα ποιεῖν ἅσσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα.

Vnum hoc nec ipse præpotens habet Deus,
Quæ facta sunt, infecta posse reddere.

POSTEA.] *Post diem tui edicti.* IDEM.] *Liuineius*, id est: *recte*, *etsi sequentia non bene ordinat.* NON TVO SAECVLO.] *Vno verbo, remisit reliqua eius vectigalis, in caussis dictis. Hoc est, quod Ausonius in Laudatione Gratiani tangit*: Vel illud vnum cuiusmodi est, de condonatis residuis tributorum? Quis vnquam Imperatorum hoc prouinciis suis vberiore te indulgentia dedit? Fecerat & Traianus olim: sed partibus retentis. Non habebat tantam oblectationem concessi debiti portio, quanta suberat amaritudo seruati. *Omnino huc faciunt, nec de alia Traiani remissione legas. Qui enim e nummis adferunt*: RELIQVA. VETERA. HS. NOVIES. MILL. ABOLITA: *falli credo, nec Traiani, sed Traiani Hadriani (ita comuniter dicitur) nummos istos vidi. Ita enim exstant hodieq; in Consulatu eius* III. *Et inscriptio Romæ*: IMP. CAESARI. DIVI. TRAIANI. PARTHICI. F. TRAIANO. HADRIANO. AVG. PONT. MAX. TR. POT. II. COS. II. QVOD. OMNIVM. PRINCIPVM. ET. SOLVS. REMITTENDO. HS. NOVIES. MILLIES. CENTENA. MILLIA. N. DEBITVM. FISCI. NON. PRAESENTES. MODO. SED. ET. POSTEROS. SVOS. PRAESTITIT. HAC. LIBERALITATE SECVROS. *Ea remissio grandis, & nostra æstimatione & locutione valeat*, viginti duos milliones Philippicorum & semis. *At Traiani liberalitas minor, &* in partibus *tantum, vt dixit Ausonius.* SOLVENDI DVPLI.] *Ita. nam pœna etiam moræ solet aduci. quo sensu Victor, de Nerua*: Quidquid antea pœnæ nomine tributis accesserat, indulsit. *Itaq; exemplum aliquod a paterna indulgentia habuit, et si superauit.* NON OPORTVERIT.] *Illud vetus, in caussis quas abrogasti edicto. Æque iniquum censes, exigere talia iam debita, & constituere vt debeantur.*

FERES Cæsar curam & solicitudinem Consularem. nam mihi cogitanti eumdem te collationes remisisse, donati-

natiuum reddidiſſe, congiarium obtuliſſe, delatores abegiſſe, vectigalia temperaſſe, interrogandus videris, ſatiſne computaueris imperij redditus? an tantas vires habeat frugalitas Principis, vt tot impendiis, tot erogationibus ſola ſufficiat? Nam quid eſt cauſſæ, cur aliis quidem cùm omnia raperent, & rapta retinerent, vt ſi nihil rapuiſſent, nihil detinuiſſent, defuerint omnia? tibi cùm tam multa largiaris, & nihil auferas, omnia ſuperſint? Nunquam Principibus defuerunt, qui fronte graui & triſti ſupercilio, vtilitatibus fiſci contumaciter adeſſent: & erãt Principes ipſi ſuâ ſponte auidi & rapaces, & qui magiſtris non egerent, plura tamen ſemper à nobis contra nos didicerunt: ſed ad tuas aures, cùm ceteris omnibus, tum vel maximè auaris adulationibus obſtructus eſt aditus. Silent ergo & quieſcunt, & poſtquam non eſt cui ſuadeatur, qui ſuadeant non ſunt. quò euenit, vt tibi cùm plurimum pro tuis, plus tamen pro noſtris moribus debeamus. Locupletabant & fiſcum & ærarium non tam Voconiæ & Iuliæ leges, quàm Maieſtatis ſingulare, & vnicum crimen eorum, qui crimine vacarent: huius tu metum penitus ſuſtuliſti, contentus magnitudine, quâ nulli magis caruerũt, quàm qui ſibi maieſtatem vindicabant. Reddita eſt amicis fides, liberis pietas, obſequium ſeruis: verentur, & parent, & dominos habent. non enim iam ſerui Principis noſtri amici, ſed nos ſumus; nec pater patriæ alienis ſe mancipiis cariorem, quàm ciuibus ſuis credit; omneis accuſatore domeſtico liberaſti, vnoque ſalutis publicæ ſigno illud, vt ſic dixerim, ſeruile bellum ſuſtuliſti. In quo non minus ſeruis, quàm dominis præſtitiſti: hos enim ſecuros, illos bonos feciſti. Non vis intereà laudari, nec fortaſſe laudanda ſint, grata ſunt tamen recordantibus Principem illum in capita dominorum ſeruos ſubornantem, monſtrantemque crimina, quæ tan-

quam delata puniret. magnum & ineuitabile, ac toties cuique experiendum malum, quoties quisque similes Principi seruos haberet.

CONSVLAREM.] *Quia ergo iam Consul, curare reip. debeo.* COLLATIONES REMISISSE.] *Spectat cùm alia prouincialium in auspiciis Imperij dona, tum* * Coronarium aurum *maximè, quâ specie Collationis exhauriebantur. Itaque boni Principes remittebant. vt hîc Traianus: vt Iulianus, inter cuius liberalitatis testimonia Ammianus recenset,* Coronarium indultum, & remissa debita multâ diuturnitate congesta. TEMPERASSE.] *Istud* Vigesimæ, *ad modum iam dictum.*

*Vide II. Admir. cap. IX.

TOT IMPENDIIS.] *In milites, magistratus, ludos, opera: atq; alia, quorum specimen in nostris* Admirandis, *libro II.* RAPERENT.] *Ad Domitianum pertinent. Adi Suetonium, cap.* XII. NOSTRIS MORIBVS.] *Qui bonos nos facis, qui ab adulationibus sic arces.* VOCONIAE.] *Lex Voconia vetus, nequis heredem fœminam, vel vnicã etiam filiam faceret, vltra quadrantem hereditatis.* IVLIAE LEGES.] *Multæ sunt ab Augusto, hoc nomine: sed nunc* Iuliam de maritandis ordinibus, *quæ* Papiæ *iungi aut cum eâ misceri solet, intellegi clarum est. Nam has Augustus, vt Tacitus loquitur,* ærario augendo sanxerat, *ob multiplices ibi mulctas.* VNICVM CRIMEN.] *In Tacito passim docetur. vbi quibus nihil obiici potest, Maiestatis crimen impingitur. Nero etiam statuit,* vt lege maiestatis, omnia dicta factaque, quibus modò delator non deesset, tenerentur. AMICIS.] *Qui nunc amicum non deserunt.* LIBERIS.] *Qui & ipsi armabantur in parentes.*

SERVIS.] *Passim in dominos insurgebant, & territabant accusaturi Maiestatis.* SALVTIS PVBL.] *Velut formula erat, in laudem bonorum Principum: & in nummis passim insculpitur,* SALVS. PVBLICA.

SIGN[illegible].] *Quasi hac tesserâ datâ & editâ.* SERVILE BELLVM.] *Allusum ad vetera Seruilia bella, cùm manus in Dominos armarunt: at hîc linguas. Traianus autem hæc ista sustulit, aut sublata à Neruâ patre comprobauit. Nam de eo Dionis compendium:* τούς τε δούλους καὶ τοὺς ἐξελευθέρους τοὺς τοῖς δεσπόταις σφῶν ἐπιβουλεύσαντας, πάντας ἀπέκτεινε, καὶ τοῖς μὲν τοιούτοις οὐδ᾽ ἄλλό τι ἔγκλημα ἐπιφέρειν ἐπὶ τοὺς δεσπότας ἐφῆκε: Seruos & libertos, quicumque insidiati dominis fuissent, omnes interfecit; atque iis nec aliud quoduis crimen inferre, aut accusare dominos permisit. NEC FORTASSE.] *Extra culpam enim dumtaxat sunt, at laudis finem non attingunt.* PRINCIPEM.] *Domitianum.*

IN

In eodem genere ponendum est, quòd testamenta nostra secura sunt: nec vnus omnium nunc, quia scriptus heres: non tu falsis, nō tu iniquis tabulis aduocaris. nullius ad te iracundia, nullius impietas, nullius furor confugit: nec quia offendit alius nuncuparis, sed quia ipse meruisti. Scriberis ab amicis; ab ignotis præteriris: nihilque inter priuatum & Principem interest, nisi quòd nūc à pluribus amaris: nam & plures amas. Tene Cæsar hunc cursum, & probabitur experimēto, sitne feracius & vberius non ad laudem modò, sed ad pecuniam Principi, si herede illo mori homines velint, quàm si cogantur. Donauit pater tuus multa; & ipse donasti: cesserit parū gratus; manent tamen ij, qui bonis eius fruantur, nihilq; ex illis ad te nisi gloria redit. nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus; clariorem ingratus facit. Sed quis ante te laudem istam pecuniæ prætulit? quotusquisq; Principum ne id quidem in patrimoniis nostris suum duxit, quod esset de suo? nónne vt regum, ita Cæsarum munera, illitos cibis hamos, opertos prędâ laqueos, æmulabantur? cùm priuatis facultatibus velut hausta & multiplicata, retrò secum quidquid attigerant referrent.

Nvnc qvia scriptvs.] *Obscura, nec mihi recta. Inflecto*: nec vnus omnium, nunquam scriptus heres. *Acutè & verè, aut fallor. Non tu, inquit, omnium heres nunc es, vt ille Domitianus; qui falsò talem se gerebat nec cogitatum, nec scriptum.* Falsis.] *Mendacibus & confictis.* Iniqvis.] *Ubi propior aut suus heres est.* Iracvndia.] *Puta liberti, qui patrono offensus, & vt illum iure successionis priuaret, Principem scribebat.* Impietas.] *Patris, aut filij. Nam, vt Tacitus in Agricolâ*, à bono patre non scribitur heres, nisi malus Princeps. Fvror.] *Aliquis parum sanæ mentis, qui spretis suis ad Principem vertit.* Ab amicis.] *Pro more, & iure. Atque ita Augustus professus*, viginti proximis annis, * quaterdecies millies HS. ex testamentis amicorum percepisse: *Suetonius.* A plvribvs.] *Ergo & à pluribus scriberis.* Pater tvvs.] *Nerua.* Qui

* *Sunt trecentaquinque milliones, n. bis.*

& bona omnia, quæ exstabant, & Domitianus iniquè abstulerat, dominis reddidit: *&* plebi Romanæ agros emit, ac diuisit: *Dio. Factum eiusdem liberale & memorabile, in Zonará & Philostrato scriptum. Reppererat Herodes Atticus, Sophistæ pater, domi suæ ingentem thesaurum. Calumnias veritus, ad Principem scripsit, & indicauit. Ille rescripsit,* Vtere. *Sed Atticus nec sic securus, iterum scripsit:* At enim thesaurus priuati hominis conditionem superat. *Nerua iterum animosè,* Ergo abutere. CESSERIT.] *Lego,* ceperit, *& sententia liquet. Nisi vis tamen pro* Decesserit *accipere: id esset, Age, mortuus ex illis aliquis parùm gratus.* PARVM GRATVS.] *Qui te heredem non fecerit. Nam quos promouissent aut ditassent, ab iis suo iure gratitudinem exigebant. Ita Caligula (in Suetonio)* Primipilarium testamenta, qui neque Tiberium, neque se, heredem fecissent, vt ingrata, rescidit: *quia nempe Principum beneficio ad gradum opesque venissent.*

BONIS EIVS.] *Neruæ. quia tamen & de ipso Traiano praeiuit, melius fortasse,* bonis eis. HAVSTA.] *Legendum* aucta, *si tamen sequens vox* multiplicata *sedeat. Pro quâ alij libri,* implicita: *& mihi non displiceat, aptiusque ita ad* Hamos Laqueosq; *referas. Bona illa Cæsaris velut* hausta & absorpta *(vt piscibus hami) priuatis facultatibus, iisdemque* implicita *& innexa (vt feris laquei:) trahuntur vnà cum istis ad Principem, specie illâ gratitudinis in testamentis.*

QVAM vtile est, ad vsum secundorum per aduersa venisse? Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti: quæ tũc erat innocentium vita. scis & expertus es, quantopere detestentur malos Principes, etiam qui malos faciunt. meministi quæ optare nobiscum, quæ sis queri solitus. Nam priuato iudicio Principem geris, meliorem imò te præstas, quàm tibi alium precabere. Itaq; sic imbuti sumus, vt quibus erat summa votorum, melior pessimo Princeps: iam non possimus, nisi optimum, ferre. Nemo est ergo tam tui, tam ignarus sui, vt locum istum post te concupiscat. facilius est, vt esse aliquis successor tuus possit, quàm vt velit. Quis enim curæ tuæ molem sponte subeat? quis comparari tibi non reformidet? Expertus & ipse es, quàm sit onerosum succedere bono Principi: & affere-

afferebas excuſationem adoptari. An prona paruaque ſunt ad æmulandum, quòd nemo incolumitatem turpitudine rependit? Salua eſt omnibus vita, & dignitas vitæ: nec iam conſideratus ac ſapiens, qui ætatem in tenebris agit. Eadem quippe ſub Principe virtutibus præmia, quę in libertate: nec benefactis tantùm ex conſcientiâ merces. Amas conſtantiam ciuium, rectosque ac viuidos animos non (vt alij) contundis ac deprimis; ſed foues & attollis. Prodeſt bonos eſſe, cùm ſit ſatis abundeque ſi non nocet. His honores, his ſacerdotia, his prouincias offers: hi amicitiâ tuâ, hi iudicio florent: acuuntur iſti integritatis & induſtriæ pretio: ſimiles, diſſimiles alliciuntur. nam præmia bonorum malorumq;, bonos ac malos faciunt. Pauci adeò ingenio valent, vt non turpe honeſtumque, prout bene ac ſecus ceſſit, expetant fugiántve: ceteri, vbi laboris inertiæ, vigilantiæ ſomno, frugalitatis luxuriæ merces datur; eadem iſta, quibus alios artibus aſſecutos vident, conſectantur: qualesque ſunt illi, tales eſſe & videri volunt; & dum volunt, fiunt.

PER ADVERSA.] *Pindarus enim verè : ὁ πονήσαις τι νόῳ, καὶ προμάθειαν φέρει*: qui animo exercitus fuit & laborauit, prudentiam fructum tulit. QVAE TVNC.] *Sub Domitiano.* MALOS FACIVNT.] *Adulantes, & ſubſeruientes.* PRIVATO.] *Clarius, ſi,* priuati, *legas. Sed ſenſus ille; Tu ita geris Principem, vti priuatus indicabas eſſe gerendum. Quod plerumque aliter. & qui extra fortunam, benè de eâ iudicamus; cùm in ipsâ, abripimur & ferenti vento nos damus.*

ALIVM PRECABARE.] *Tacitus in oratione Galbæ :* Vtiliſſimus idem ac breuiſſimus bonarum malarumque rerum dilectus, cogitare quid aut nolueris ſub alio Principe, aut volueris. TAM TVI.] *Virtutis ſummæ tuæ, & Prudentiæ.* TAM SVI.] *Qui ad te non poteſt accedere.* VT VELIT.] *Sapiens quidem. nam ſuccedere aliquis poteſt, & debet: par eſſe, aut ſimilis etiam, non poteſt.* ADOPTARI.] *Id eſt, excuſatior tibi ſucceſſio, quia non ſponte neque vltrò veniſti, ſed adoptione adſcitus, & quaſi coäctus. At qui ſe ingerit, minùs*

excusatur, nisi parem se præbeat. TVRPITVDINE REPENDIT.] *Id est, nemo hoc ipso saluus, quòd virtutem non habeat saluam. Sub malis, ea in odio; & qui grati aptique Aulæ esse volunt, eiurant probitatem. Exempla etiam, vbi obscœnitas & professa turpitudo saluti fuerint: in Suetonij Nerone, cap.* XXIX. *& Domitiani* X. DIGNITAS VITAE.] *Licet etiam in dignitate & luce viuere.* CONSIDERATVS.] *Quod sub improbis Principibus, & sapientia tum, latêre. Seneca, de Vatiâ:* In hac villâ ille Prætorius diues, nullâ re aliâ quàm otio notus, consenuit: & ob hoc vnum felix habebatur. Nam quoties aliquos Asinij Galli amicitia, aut Seiani odium, deinde amor, merserant; exclamabant homines, O Vatia, solus scis viuere. IN TENEBRIS.] *Ouidij monito:*

Viue tibi, quantumque potes prælustria vita,
Sæuum prælustri fulmen ab arce venit.

EX CONSCIENTIA.] *Vt virtutem habeas, sine famæ aut honoris præmio. Et sanè eò Philosophi, atque etiam poëta iste vocat, Theognis:*

Εὖ ἔρδων, εὖ πράττε. τί δ' ἄγγελον ἄλλον ἰάλλεις;
Τῆς εὐεργεσίης ῥηδίη ἀγγελίη.

Si benè agis, benè sit tibi. quid præconia quæris?
Virtuti facilis promptaque fama venit.

VIVIDOS.] *Altius spirantes. quod genus non dicam minutis, sed modicis Principibus parum grati sunt: qui* pares rebus *quærunt, non qui* vltrà sint. ACVVNTVR ISTI.] *Imò isto, meo iudicio. & sententia est, qui vident sic attolli à te virtutem, magis acuuntur & stimulantur; boni quidem eam persequi; & qui non boni, flectere se & sequi.*

PRAEMIA.] *Sallustius*: Gloriâ industria alitur. vbi eam dempseris, ipsa per se virtus amara atque aspera est. *Idem*: Vbi malos præmia sequuntur, haud facilè quisquam gratuitò bonus est. *Liuius*: Nihil non aggressuri sunt homines, si magna conatis magna præmia proponantur. INGENIO VALENT.] *Tam validâ solidaque mente sunt; vt virtutem aut vitium à sese, non à successu aut mercede pendant.*

ET priores quidem Principes, excepto patre tuo, prætereà vno aut altero (& nimis dixi) vitiis potiùs ciuium, quàm virtutibus lætabantur: primùm, quòd in alio sua quemque natura delectat; deinde, quòd patientiores seruitutis

uitutis arbitrabantur; quos non deeeret esse nisi seruos. Horum in sinum omnia congerebant:bonos autem otio aut situ abstrusos, & quasi sepultos, non nisi delationibus & periculis in lucem ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis:& hercule ęquum est esse eos carissimos bono Principi, qui inuisi malo fuerint. scis, vt sicut diuersa natura dominatio & Principatus;ita non aliis esse Principem gratiorem,quàm qui maximè dominum grauentur.Hos ergo prouehis & ostentas,quasi specimen & exemplar,quæ tibi secta vitę,quod hominum genus placeat:& ideò non censuram adhuc,non prębfecturam morum recepisti:quia tibi beneficiis potiùs,quàm remediis, ingenia nostra experiri placet. & alioquin nescio an plus moribus conferat Princeps,qui bonos esse patitur,quàm qui cogit. Flexibiles quamcumque in partem ducimur à Principe: atque,vt ita dicam,sequaces sumus. huic enim cari,huic probati esse cupimus:quod frustra sperauerunt dissimiles. eoque obsequij continuatione peruenimus, vt propè omnes homines vnius moribus viuamus.porrò non tam sinistrè constitutum est, vt qui malum Principem possumus,bonum non possimus imitari.Perge modò Cæsar, & vim effectumque censuræ, tuum propositum, tui actus obtinebunt. Nam vita Principis,Censura est: eaque perpetua. ad hanc dirigimur,ad hanc conuertimur: nec tam imperio nobis opus est, quàm exemplo. quippe infidelis recti magister est metus.meliùs homines exemplis docentur, quæ in primis hoc in se boni habent, quòd approbant, quę præcipiunt fieri posse.

VNO AVT ALTERO.] *Augusto,& Tito.* NIMIS DIXI.] *Corrigit se,nec frustrà fortasse in Augusto : qui recta aut certè erecta non nimis amabat. Suos etiam ludis & voluptatibus molliri atque inflecti, in bono tutoque habebat.* DELECTAT.] *Ex notissimo verbo*, Simile amicum simili. PATIENTIORES.] *Malos & molles, quibus honesti*

nesli æquiquè nec amor, nec cura est. SERVOS.] *Nam mali dignissimi seruitute, & qui meliorum imperiis coërceantur, aut emendentur.*

HORVM IN SINVM.] *Iuuenalis:*

Criminibus debent hortos, prætoria, mensas.

PERICVLIS.] *Noti, non nisi per mala sua, fiebant.* DIVERSA NATVRA.] *Tiberij dictum eâ mente:* Dominum se seruorum, Imperatorem militum esse, Principem ceterorum. *Princeps igitur, liberorum.* CENSVRAM.] *Vt Claudius, vt Vespasianus, Domitianus.*

PRAEFECTVRAM.] *Quo titulo C. Cæsar, si memini, vsus. & Augustus (in Suetonio)* recepit morum & legum regimen perpetuum, sine honore Censuræ. BENEFICIIS.] *Leniter ad bona ducere, & benè faciendo; potiùs quàm censendo, mulctando, puniendo.* ESSE PATITVR.] *Inopinata & mira sententia: sed, vt hic multæ, ex abditis prudentiæ & naturæ. Seneca huic assertor & interpres, De Clementiâ 1. cap. XXII.* Constituit bonos mores ciuitati Princeps, & vitia eius faciliùs compescit, si patiens eorum est. non tanquam probet, sed tanquam inuitus, & cum magno tormento ad castigandum veniat. QVI COGIT.] *Panegyricus Pacati, ad Theodosium:* Vitiis corrigendis curâ adiecisti, idq; moderatè; vt suadere potiùs honesta, quàm cogere videreris. VNIVS MORIBVS.] *Principis, quem omnes, vt Solem, spectant, & ab eo colorantur.* NEC TAM IMPERIO.] *Idem Pacatus:* Sic est enim, sic est. exasperat homines imperata correctio, blandissimè iubetur exemplo. *Plura huic rei ego, in Politicis, lib. II.* INFIDELIS.] *Simili gnome Tullius:* Malus diuturnitatis custos, est metus. EXEMPLIS DOCENTVR.] *Fabius:* Quantum Græci præceptis valent, tantum Romani (quod est maius) exemplis. APPROBANT.] *Re ostendunt.*

ET quis terror valuisset efficere, quod reuerentia tui effecit? Obtinuit aliquis, vt spectaculum pantomimorum populus Ro. tolli pateretur? sed non obtinuit vt vellet. rogatus es tu, quod cogebat alius: cœpitque esse beneficium, quod necessitas fuerat. neque enim à te minore concentu, vt tolleres pantomimos; quàm à patre tuo, vt restitueret, exactum est. Vtrumque rectè. nam & restitui oportebat, quos sustulerat malus Princeps; & tolli restitu-

ſtitutos. In his enim quæ à malis benè fiunt, hic tenendus eſt modus, vt appareat auctorem, nō diſplicuiſſe factum. Idem ergo populus ille, aliquando ſcænici Imperatoris ſpectator & applauſor, nunc in pantomimis quoque aduerſatur & damnat effæminatas artes, & indecora ſæculo ſtudia. Ex quo manifeſtum eſt, Principum diſciplinam capere etiam vulgus: cùm rem, ſi ab vno fiat, ſeueriſſimam, fecerint omnes. Macte hac grauitatis gloriâ Cæſar, quâ conſecutus es, vt quod anteà vis & imperium, nunc mores vocarentur. Caſtigauerunt vitia ſua ipſi, qui caſtigari merebantur: iidemque emendatores, qui emendandi fuerunt. Itaque nemo de ſeueritate tuâ queritur, & liberum eſt queri. Sed cùm ita comparatum ſit, vt de nullo minùs Principe querãtur homines, quàm de quo maximè licet: tamen in ſæculo nihil eſt, quo non omne hominum genus lætetur & gaudeat. Boni proueh untur, mali (qui eſt tranquilliſſimus ſtatus ciuitatis) nec timent, nec timentur. Mederis erroribus, ſed implorantibus: omnibusque, quos bonos facis, hanc aſtruis laudem, ne coëgiſſe videaris.

OBTINVIT ALIQVIS.] *Et Tiberius olim, qui* hiſtriones Italiâ pepulit: *& Nero, qui* factiones Pantomimorum vnà cum ipſis relegauit: *& Domitianus denique,* qui interdixit hiſtrionibus ſcænam, intra domum quidem exercendi artem iure conceſſo. *De iſto eum ſentire, ſequentia docent.* PANTOMIMORVM.] *Qui geſtu, & ſaltatione motuque corporis, omnia exprimunt & imitantur: vnde Græcum nomen. Latini* Hiſtriones, *&* Saltatores, *&* Geſticulatores *reddunt.* VT VELLET.] *Animo non aſſenſit, etſi factis Principi non diſſenſit.* CONCENTV.] *Harmonico clamore, vt ſuprà notaui: an hîc magis verum* Conſenſu? MALVS.] *Domitianus.* TOLLI.] *A te iterùm.* AVCTOREM.] *Vt Lacedæmonij, qui bonam ſententiam ab improbo homine in Senatu dictam, iuſſerunt à bono iterum dici, eique inſcribi: Agellius, & Plutarchus.* SCAENICI.] *Neronis.* SAECVLO.] *Huic tuo virili, & honeſto.* AB VNO.] *Principe.*

NVNC MORES.] *Seneca*: Desinit esse remedio locus, vbi quæ fuerant vitia, mores sunt. *Mores autem, id est, perulgata iudicia aut facta, & vno verbo, Sæculum.* IPSI, QVI.] *Nempe, ipse populus. Non enim Caius, aut Nero, vt quidam explicat.* TAMEN.] *Liuineius* tum, *ex veteri libro, rectè.* NEC TIMENT.] *Hócne probas Plini? malos solutos metu esse? Ita, sed nempe magno metu, qui ad res nouas facilè impellit. Tutius meliúsque, vbi iam multi mali, paullatim pati emendare & ad frugem se recipere; quàm acribus pœnis concitare. Vt in humano corpore vitiosi humores non impetu purgantur, nisi cum periculo: ita in republicâ. Significat igitur, bonis amicum & bonum Traianum fuisse; nec malis quidem nimis asperum, & meliores exemplo & morâ fecisse.*

TIMENTVR.] *A bonis, quia vires non habent.* IMPLORANTIBVS.] *Cùm ipsi qui emendandi, volunt emendari. Qui festinat, & qui aliter; quid nisi* intempestiuis remediis delicta accendit? NE COEGISSE.] *Ita Agricola, apud Tacitum, cùm Britanniæ præsideret,* rarissimâ moderatione maluit videri inuenisse bonos, quàm fecisse. *Denique quid in totâ hac re sit, pulchrè Apuleius*: Neminem Proconsulem prouincia Africa magis reuerita est, minùs verita: nullo, nisi tuo, anno ad coërcenda peccata plus pudor valuit, quàm timor. Nemo te alius, pari potestate, sæpiùs profuit, rariùs terruit.

QVID vitam? quid mores iuuentutis? quam principaliter formas? quem honorem dicendi magistris? quam dignationem sapientiæ doctoribus habes? vt sub te spiritum, & sanguinem, & patriam receperunt studia: quæ priorum temporũ immanitas exsiliis puniebat? cùm sibi vitiorum omnium conscius Princeps, inimicas vitiis artes, non odio magis, quàm reuerentiâ, relegaret. At tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes. præstas enim quæcumque præcipiunt, tantumque eas diligis, quantum ab illis probaris. An quisquam studia humanitatis professus, non cùm omnia tua, tum vel in primis laudibus ferat admissionum tuarum facilitatem? Magno quidem animo parens tuus, hanc ante vos Principes arcem, publicarum ædium nomine inscripserat: frustra tamen, nisi adoptasset, qui habitare vt in publicis posset.

Quàm

Quàm bene cum titulo isto moribus tuis conuenit? quamque omnia sic facis, tanquam non alius inscripserit? Quod enim forum, quæ templa, tam reserata? non Capitolium, ipsáque illa adoptionis tuæ sedes, magis publica, magis omnium. Nullæ obices, nulli contumeliarum gradus: superatisque iam mille liminibus, vltrà semper aliqua dura & obstantia. Magna ante te, magna post te, iuxta tamen maxima quies. tantum vbique silentium, tam altus pudor, vt ad paruos penates & larem angustum, ex domo Principis, modestiæ & tranquillitatis exempla referantur.

PRINCIPALITER.] *Siue, vt decet Principem; siue eximiè, &* ἐξόχως. *Habes hanc curam inter principes.* DICENDI MAGISTRIS.] *Rhetoribus. Victor de Traiano:* Eruditissimos, quamuis ipse parcæ esset scientiæ, moderatéque eloquens, diligebat. *Et Dio:* παιδείας μὲν γὰρ ἀκριβοῦς, ὅση ἐν λόγοις, οὐ μετέσχε, τό γε μὴν ἔργον αὐτῆς καὶ ἠπίστατο καὶ ἐποίει: Doctrinæ accuratæ, quæ in verbis consistit, particeps non fuit: at quæ præcipiuntur, ea & nouit & fecit. *Summa est, summè doctum in litterariis artibus non fuisse; at in Philosophicis & moralibus, maximè. Quis enim hoc negauerit, qui vel Plutarchum cogitauerit, eius doctorem? Exstat epistola viri, quam misit ad Traianum iam recenter Principem, digna quæ apud ipsum legatur.* SVB TE SPIRITVM.] *Hanc laudem & alij tribuunt Traiano. Iuuenalis:*

Et spes & ratio studiorum in Cæsare tantùm.

In epistolis, noster: Studiis, quæ propè exstincta refouentur. *Argumentum & à viris doctis, quibus æuum illud claruit: & à* Bibliothecâ Vlpiâ, *quam iis liberaliter struxit, atque instruxit.* ET PATRIAM.] *Nam exsulauerant, vt addit. Suetonius de Domitiano:* Philosophos omnes vrbe Italiaque submouit. QVAM REVERENTIA.] *Vt Tacitus, in eodem Domitiani facto,* nequid vsquam honesti oculis occurreret. *Et qui illud non amant, aut non habent: quomodo has ament, famæ aut infamiæ publicas tubas?* PROBARIS.] *Nam sermonibus aut scriptis honestant & laudant te totum hoc genus.* ADMISSIONVM.] *Officium erat Palatinum,* Ab admissionibus, *&* Admissionales: *per quos aditus ad Principem erat. Ij sæpè duri, molles mitésque sub miti hoc Traiano.* ANTE VOS.] *Te & Neruam. Sententia est,*

Palatium hoc anteà arx quædam & velut regia; sub vobis facta est communis quædam domus, atque adeò à Neruâ sic inscripta. PVBLICARVM AEDIVM.] *Factum Neruæ caussam etiam aliam habuit (imò primitùs aliam) ab hac quam Orator tangit. Nam Principes Romani, quatenus Pontifices Maximi, in publico habitare debebant. Dio in Augusto notat, lib.* LV. cùm domum ædificasset, totam eam publicasse, quòd Pontifex max. esset. *Ipsum hoc dicit, libro* LIIII. *post Lepidi mortem: vide. Facit huc quod in Dionis M. Antonino est:* ἡμεῖς γὰρ, ἔφη πρὸς τὴν βουλὴν λέγων, οὕτως οὐδὲν ἴδιον ἔχομεν, ὥστε καὶ ἐν τῇ ὑμετέρᾳ οἰκίᾳ οἰκοῦμεν: Nos, inquit Antoninus ad Senatũ, adeò nihil proprij habemus, vt etiam in vestris ædibus habitemus. *Ergo Palatium iam ab Augusto publicum: & iterum fecit scripsitque Nerua.* NON ALIVS.] *Ipse tu non Nerua. adeò elogium hoc verum præstas.* CONTVMELIARVM GRADVS.] *Vt alij primo ostio admitterentur, interioribus excluderentur: alij, nec primo. Siue, quòd ægrè & superbè excepti à ianitoribus, iterum iterumque (vt plura erant limina) hæ contumeliæ subeundæ.* MILLE LIMINIBVS.] *Satis herclè laxè, vel enormiter. Post* mille limina, *iterùm alia atque alia? Nec tamen muto, & superlatione quadam oratoriâ, an magis poëticâ, dictum accipio.* TANTVM VBIQVE SILENTIVM.] *O pulchrè! & hoc nomine barbara illa Turcarum natio laudanda, quibus in suâ Portâ, inter mille Ianitzaros aliumque confluxum, silentium est penè solitudinis.*

IPSE autem vt excipis omnes, vt exspectas? vt magnam partem dierum, inter tot imperij curas, quasi per otium transigis? Itaque non vt aliâs attoniti, nec vt periculum capitis adituri tarditate, sed securi & hilares, cùm commodum est, conuenimus: & admittente Principe, interdum est aliquid, quod nos domi quasi magis necessarium teneat. excusati semper tibi, nec vnquam excusandi sumus. Scis enim sibi quemque præstare quòd te videat, quòd te frequentet: ac tanto liberaliùs ac diutiùs voluptatis huius copiam præbes. Nec salutationes tuas fuga & vastitas sequitur. remoramur, resistimus vt in communi domo: quam nuper illa immanissima bellua plurimo terrore munierat; cùm velut quodam specu inclusa

clusa, nunc propinquorum sanguinem lamberet, nunc se ad clarissimorum ciuium strages cædesq; proferret. Obuersabantur foribus horror & minæ, & par metus admissis & exclusis. Ad hæc ipse occursu quoque visuque terribilis. superbia in fronte, ira in oculis, fœmineus pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa. non adire quisquam, non adloqui audebat, tenebras semper secretumque captantem: nec vnquam ex solitudine suâ prodeuntem, nisi vt solitudinem faceret. Ille tamen, quibus sibi parietibus & muris salutem suam tueri videbatur, dolum secum & insidias, & vltorem scelerum Deum inclusit. dimouit perfregitque custodias pœna, angustosque per aditus & obstructos, non secus ac per apertas fores & inuitantia limina irrupit: longéque tunc illi diuinitas sua, longè arcana illa cubilia sæuique secessus, in quos timore, & superbiâ, & odio hominum, agebatur. Quanto nunc tutior, quanto securior eadē domus, postquam eius non crudelitatis, sed amoris excubiis, non solitudine & claustris, sed ciuium celebritate defenditur? Ecquid ergo discimus experimento, fidissimam esse custodiam, Principis ipsius innocentiam? hæc arx inaccessa, hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere. Frustra se terrore succinxerit, qui septus caritate non fuerit. armis enim arma irritantur.

VT EXSPECTAS?] *Non excipis solùm comiter, sed in limine velut obuium te das: aut certè inuitas, & vacuum te ostentas.* QVASI PER OTIVM.] *Vulgando te, audiendo, alloquendo, vt solent feriati.* VT ALIAS.] *Antè, sub malis Principibus. Sed quidam libri*, non alij & attoniti: *quod magis probo. Id est, non colore vultuque alio, & à prioribus demutantes: vt est facies metus.* TARDITATE.] *Quasi periclitaturi, si tardè veniremus. Ideò Satyricus*: — raptâ properabat abollâ Pegasus. *Sic explicant: at mihi rescribi placeat*, tardè ad te. *Non, inquit, trepidè & cunctanter te adimus: sed hilares & securi, quia libet, & cùm libet.* SIBI QVEMQVE.] *Non tuâ causâ, nec vt velut officium præ-*

 stemus:

stemus: sed in nostram voluptatem, & vt te fruamur. [S]ALVTATIONES TVAS.] *Illas sollennes & matutinas, quas & Principi ferebant.* *Tacitus*: Cn. Nouius, in cœtu salutantium Principem. FVGA ET VASTITAS.] *Quia iussi statim recedere, nec subsistere ibi fas, aut morari.* BELLVA.] *Seneca*: Non, tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili prosilierit, diffugiunt. PROPINQVORVM.] *Nam Flauios Clementem, & Arretinum, patrueles suos occidit.*

ADMISSIS.] *Ne verbo aut gestu offenderent.* EXCLVSIS.] *Ne iam offendissent.* VISVQVE TERRIBILIS.] *Tacitus*: Cùm tot hominum palloribus denotandis sufficeret sæuus ille vultus. IRA IN OCVLIS.] *Nihil Suetonius. tantùm*, grandibus oculis *fuisse.*

ORE IMPVDENTIA.] *Tacitus*: Rubor, quo se contra pudorem muniebat. *Apparebat igitur verecundus, non erat.* SECRETVMQVE.] *Cottidie horarium, vt Suetonius cap.* III. *scribit. etsi malè ibi distinctum, quasi* inter initia Principatus *tantùm. Ille verò assiduè hoc fecit: & ea verba ad superius caput ac periodum pertinent, de Tito. Qui legis, attende.* SOLITVDINEM.] *Occidendo, pellendo. nam ad sæuitiam exercendam prodibat. Non displiceat tamen* solicitudinem *legi, aptá allusione, & sententiá veriore.* PARIETIBVS.] *Quos etiam* Phengite lapide distinxit, vt quidquid à tergo fieret, peruideret, *insidiarum metu: Suetonius.* DOLVM SECVM.] *Insidiatores ipsos domesticos, & è cubiculo.* ANGVSTOSQVE.] *Ædificij ratione tales, an custodum frequentia?* LONGEQVE TVNC ILLI.] *Latij quidam idiotismus, quo significatur, hoc aut illud nil iuuare aut prodesse. Nam quæ præsentia, auxilio esse solent: longinqua, frustrà implores. Itaque &* Adesse *dixerunt, pro iuuare & patrocinari. Illa phrasis, in Virgilio*: Longè illi dea mater erit. *In Cæsare*: Longè iis fraternum nomen populi Rom. futurum. *In Floro*: Longè illi triplex murus, totidemque arces. SAEVIQVE SECESSVS.] *Vbi sæua & tristia machinabatur. Tacitus*: Quodque sæuæ cogitationis indicium erat, secreto suo satiatus. POSTQVAM EIVS.] *Legendum*, postquam ea: *aut vocula deest*, dominus eius, *talisue.* INEXPVGNABILE.] *Seneca*: Vnum est inexpugnabile munimentum, amor ciuium. SEPTVS CARITATE.] *Ex Cicerone, in Antonium*: Caritate & beniuolentiâ ciuium septum oportet esse, non armis. ARMA ENIM.] *Homerus hoc voluit*: — ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος: — visúsque virum trahit ensis.

NVM

NVM autem ſerias tantùm partes dierum, in oculis noſtris cœtuque, conſumis? num remiſſionibus tuis eadem frequentia, eademque illa ſocialitas, intereſt? Non tibi ſemper in medio cibus, ſemperque menſa communis? non ex conuictu noſtro mutua voluptas? non prouocas reddisque ſermones? non ipſum tempus epularum tuarum, cùm frugalitas cōtrahat, extendit humanitas? Non enim ante medium diem diſtentus ſolitariâ cœnâ, ſpectator adnotatorque conuiuis tuis immines: nec ieiunis & inanibus plenus ipſe eructans, nō tam apponis quàm obiicis cibos, quos dedigneris attingere; ægreque perpeſſus ſuperbam illam conuictus ſimulationem, rurſus te ad clandeſtinam ganeam, occultumque luxum, refers. Ergo non aurum nec argentum, nec exquiſita ingenia cœnarum, ſed ſuauitatem tuam iucunditatemque miramur. quibus nulla ſatietas adeſt; quando ſincera omnia, & vera, & ornata grauitate. Neque enim aut peregrinę ſuperſtitionis myſteria, aut obſcœna petulantia menſis Principis oberrat: ſed benigna inuitatio, & liberales ioci, & ſtudiorum honor. Inde tibi parcus & breuis ſomnus, nullumque amore noſtri anguſtius tempus, quàm quod ſine nobis agis.

SERIAS TANTVM.] *Matutinas, & meridianas. nam poſteà exercitiis & curæ corporis ſe dabant.* REMISSIONIBVS TVIS.] *Dio Caſſius, ſuper iſtis*: Ἀγαπητὸς μὲν πᾶσι, φοβερὸς δὲ μηδενὶ, πλὴν πολεμίοις. καὶ γὰρ θήρας, καὶ συμποσίων, ἔργων τε καὶ βουλευμάτων, σκωμμάτων τε συμμετεῖχε σφίσι, καὶ πολλάκις καὶ τέταρτος ὠχεῖτο: Amabilis omnibus, nulli, præterquam hoſtibus, formidandus. Venationibus, conuiuiis, deliberationibus actionibusque amicorum intererat, atque etiam iocis & dicteriis: & ſæpe vel quartus vehebatur. *Eutropius planè eadem*: Gloriam militarem ciuilitate & moderatione ſuperauit: Romæ, & per prouincias, æqualem ſe omnibus exhibens: amicos ſalutandi cauſſâ frequentans, vel ægrotantes, vel cùm feſtos dies habuiſſent. Conuiuia cum iiſdem indiſcreta viciſſim habens: ſæpe in vehiculis

hiculis eorum sedens: nullum Senatorum lædens. *Atque hic quod de* Vehiculis *ait, consonat & explicat illud Dionis*, quartum vectum *esse, id est cum pluribus: etsi Principes & magnates soli ferè solerent.*

PROVOCAS.] *Suetonius, de Augusto:* Cænam præbebat, vt non nimio sumptu, ita summâ comitate. Nam & ad communionem sermonis tacentes, vel submissim fabulantes, prouocabat. FRVGALITAS.] *Hoc & in epistolis adscrit lib.* VI. *ep.* XXXI. Adhibebamur cottidie cænæ. erat modica, si Principem cogites. interdum acroamata audiebamus, interdum iucundissimis sermonibus nox ducebatur. *Nota in* noctem ducta, *quod hic est*, Extensa *fuisse.* ANTE MEDIVM.] *Vt Domitianus. de quo Suetonius*: Lauabat de die, prandebatque ad satietatem: vt non temerè super cænam, præter Matianum malum, & modicâ (*sic lego*) in ampullâ potiunculam sumeret. SOLITARIA.] *Ipsum illud plenum prandium*, cænam *appellat: quia eius loco.* ADNOTATORQVE.] *Quid dicant, edant, bibant, innuant.* IMMINES.] *Auidè spectando. Catullus*: Vir tuus, Tyrio in toro, Totus immineat tibi. ERVCTANS.] *Aptius videbatur*, irructans: *quasi in os iis ructans.* ARGENTVM.] *Ministeriale, scitum & multiplex.* ORNATA.] *Nescio quid subolet vel vitij, vel defectus. An fuit*, ornata comi grauitate? PEREGRINAE.] *Referunt ad* sacerdotes, quos in monte Albano instituit. *Sed cur ea* peregrina superstitio? *aut quid ad mensas? Malim accipere Isiacos, Bellonarios, Gallos matris deûm, qui cum cœtu aut choro domos & conuiuia solent irrumpere. Iuuenalis Sat.* VI. *dicet, & describet. An & de Iudæis vis accipi?* OBSCAENA.] *Psaltriarum, cinædorum, puellarum à Gadibus: de quibus scriptores sparsim.* OBERRAT.] *Plinius lib.* IX. *epist.* XVII. Quereris tibi tædio fuisse quamuis lautissimam cænã, quòd scurræ, cinædi, moriones mensis inerrabant. INVITATIO.] *Ad loquendum, edendum, an & bibendum? ita, ex ingenio Traiani. Nam* vini cupidiorem fuisse *Dio notat: & Spartianus*, Hadrianum vino indulsisse, Traiani moribus obsequentem. *Id maximè factitabat, & quasi sollenniter, post secundam mensam. Lampridius in Alexandro:* Cùm militares amicos habuisset, vt vsum Traiani, quem ille post secundam mensam potandi vsque ad pocula instituerat, reseruaret, vnum tantùm poculum exhibebat in honorem Alexandri Magni. *Numerus poculorum deest, & video quosdam legisse*, vsque ad quinque pocula. *Si è libris, benè est: si à sese, malim ego*, vsque ad pocula

cula III. *qui numerus ex initialibus litteris vocis sequentis. Vinosus igitur aliquantulum Traianus: sed & viri alij magni, cum excusatione iustissimâ, ad diluendas curas. De quo Seneca in extremo De Tranquill. videndus. Eutropius & cautionem eius in vino suggerit*: Vinolentiam, quo vitio, vt Nerua, tangebatur, prudentiâ molliuerat, curari vetans iussa post longiores epulas. STVDIORVM.] *De quibus sermo. Nec enim librum lectum super mensam arbitror: etsi id quoque viri magni, & in dignitate, tunc faciebant. Alij comœdum aut lyristen audiebant, iucundo fructu. Plinius lib* III. *de Spurinnâ*: Frequenter comœdis cœna distinguitur, vt voluptates quoque studiis condiantur. *At Traiani sermones, Philosophici fuerunt, aut Politici: nec ambigo.*

BREVIS SOMNVS.] *Ex Homerico præcepto:*

Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα:

Dedecus est totam rectorem stertere noctem.

SED cùm rebus tuis vt participes perfruamur, quæ habemus ipsi, quàm propria, quàm nostra sunt? Non enim exturbatis prioribus dominis, omne stagnum, omnem lacum, omnem etiam saltum, immensâ possessione circumuenis: nec vnius oculis flumina, fontes, maria deseruiunt. Et quid Cæsar non suum videat? tandemque imperium Principis, quàm patrimonium maius est. multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores Principes occupabant, non vt ipsi fruerentur, sed ne quis alius. Ergo in vestigia sedesque nobilium immigrant pares domini, nec iam clarissimorum virorum receptacula habitatore seruo teruntur, aut fœdâ vastitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas ædes, deterso situ, auctas ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modò, sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera, eodem quo exstructa sunt animo, ab interitu vindicare. Muta quidem illa & animâ carentia: sentire tamen & lætari videntur, quòd niteant, quòd frequententur, quòd aliquando cœperint esse domum scientis. Circumfertur, sub nomine Cæsaris, tabula

ingens rerum venalium. quò sit detestanda auaritia illius, qui tam multa concupiscebat: cùm haberet superuacua tam multa. tamen exitialis erat apud Principem, huic laxior domus, illi amœnior villa. Nunc Princeps in hæc eadem dominos quærit, ipse inducit, ipsos illos magni aliquando Imperatoris hortos, illud nunquam nisi Cæsaris suburbanum, licemur, emimus, implemus. Tanta benignitas Principis, tanta securitas temporum est, vt ille nos Principalibus rebus existimet dignos, nos non timeamus, quòd digni esse videmur. Nec verò emendi tantùm ciuibus tuis copiam præbes, sed amœnissima quæque largiris & donas. Ita inquam, donas in quæ electus, in quæ adoptatus es: transfers quod iudicio accepisti, ac nihil magis tuum credis, quàm quod per amicos habes.

OMNE STAGNVM.] *Loquitur de villis priorum Principum, qui eâ specie immensum agrorum tractum occupabant.* FLVMINA.] *Quid mirum? cùm tunc opes priuatæ ita magnæ, vt flumina haberent in suo orientia & cadentia. Seneca epist.* LXXXIX. Illustrium fluminum per priuatum decursus, & amnes magni, magnarumque gentium termini, vsque ad ostium à fonte, vestri sunt: *& plura huic rei vix credendæ & admirandæ, quæ subiungit. Ideoque & in* Admirandis *dixi lib.* II. *cap. vlt. Non audio, qui hæc ad Neronis domum referunt: planissimè contra Plinij verba & mentem.* TANDEMQVE IMPERIVM.] *Quasi olim Principum possessiones per totum imperium sparsæ, & illi penè æquales. Nam errant, qui in alium hæc sensum trahunt. quasi ideò* maius imperium, quia ciues dicto audientes sunt. *Nugæ.*

PARES DOMINI.] *Item nobiles.* RECEPTACVLA.] *Villæ & Prætoria olim illustrium.* SERVO.] *Qui villicus ibi vel Actor sit.*

VASTITATE.] *Desolata, nec culta. Sed vnde, inquies, tam multa hæc ad Principem? Ex iniquis damnationibus cædibusq; nobilium, quorum bona ad fiscum.* AVCTAS.] *Restitutas. nisi cui arridet*, lautas.

EODEM.] *Magno, & locorum amante.* DONVM SCIENTIS.] *Libris aliis,* domini non seruientis: *id esset quod suprà dixit,* non habitatore seruo teruntur. *Ego negationem reiecerim, scribamque,* domini

mini fruentis. TABVLA.] *Villarum fundorumque venalium, qui Principis fuissent. Nam Nerua iamante vendiderat (in Dione) pecuniæ egens, vestes, vasa, supellectilem,* & quidquid non necessarium in Aulâ esset. *At Traianus igitur ex ipso patrimonio Principali imminuit: quod immensum creuerat.* QVO SIT.] *Odoror hiatum aliquem, sed leuem.* ILLIVS.] *Domitiani palàm. malè qui ad Neronem trahunt.* AMOENIOR VILLA.] *Simile in Triumuirali proscriptione Appianus notat, & quemdam* conspecto nomine suo in Tabulâ, exclamasse; Heu, villa Albana me perdidit! QVAERIT.] *Publicâ venditione.* MAGNI.] *Veteris alicuius Luculli, Pompeij, aut similis.* NVNQVAM NISI.] *Assiduè possessum Cæsaribus. Talia autem multa, nec opus ad vnum* Albanum *Domitiani confugere.* IMPLEMVS.] *Nostris rebus, seruis, nobisipsis.* ITA INQVAM.] *Fortasse,* Ista: *tua nempe propria, & in quæ, vt heres, Neruæ successisti.* PER AMICOS.] *Regis illius nota vox*, Vbi thesauri? amicos *ostendentis.*

IDEM tam parcus in ædificando, quàm diligens in tuendo. Itaque non vt antè, immanium transuectione saxorum vrbis tecta quatiuntur: stant securæ domus, nec iam templa nutantia. Satis est tibi nimiumque, cùm successeris frugalissimo Principi, magis reiicere aliquid & amputare ex his, quæ Princeps tanquam necessaria reliquit. Præterea pater tuus vsibus suis detrahebat, quæ fortuna imperij dederat, tutius quod pater. At quàm magnificus in publicum es? hinc porticus, inde delubra occultâ celeritate properantur, vt non consummata, sed tantùm commutata videantur. Hîc immensum latus Circi templorum pulchritudinem prouocat, digna populo victore gentium sedes, nec minùs ipsa visenda, quàm quæ ex illâ spectabuntur. visenda autem, cùm cæterâ specie, tum quòd æquatus plebis, ac Principis locus. Siquidem per omne spatium vna facies, omnia continua & paria, nec magis proprius spectandi Cæsaris suggestus, quàm propria quæ spectet. Licebit ergo ciuibus tuis inuicem contueri, dabitur non cubiculum Principis, sed ipsum Prin-

cipem cernere, in publico, in populo sedentem: populo, cui locorum quinque millia adiecisti. auxeras enim numerum eius congiarij facilitate, maioremq; in posterum suscipi liberalitatis tuæ fide iusseras.

ÆDIFICANDO.] *Priuatim scilicet, & in tuos vsus. nam publicè contrà, vt subdet.* VT ANTE.] *Sub Domitiano, aulam illam suam Parrhasiam ædificante.* SAXORVM.] *Columnarum, obeliscorum. Iuuenalis satyrâ III.*

Nam si procubuit qui saxa Ligustica portat
Axis, & euersum fudit super agmina montem,
Quid superest de corporibus?

Seneca in Epistolis: In hunc vsum pinus aut abies deferebatur, longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus? TVTIVS QVOD.] *Olim emendauimus & scripto cõmunicauimus cum amico:* tu tuis, quod pater. *Ille detraxit sibi ab imperio relicta; tu magis propriè tua, quæ à patre: id est Neruâ.* IN PVBLICVM.] *Multa enim publicè ædificauit, aut reparauit. Eutropius magnificè de illo:* Orbem terrarum ædificasse. *Victor:* Castra suspectioribus atque opportunis locis exstructa, pons que Danubio impositus, ac deductæ coloniarum pleræque. Adhoc, Romæ à Domitiano cœpta fora, atque alia multa, plusquam magnificè coluit ornauitque. *Sed & Dio Cassius,* exstruxisse plurima, & maximè necessaria in vijs, portibus, publicis ędificiis. *Exstant hodieque aliqua. inprimis vestigia admirandi illius in Danubio pontis, super humana ingenia atque opes. Item alter egregius in Hispaniâ, quem* Alcantarę *vocant, Tago impositus: & plura, monumenta veræ laudis. Quã dicterio tamen carpsit & libauit, qui* Herbã parietariam *Traianum dixit; quòd nomen vbiq; inscriberet operibus vel nouis, vel nouatis. Quid mali? faciant alij Principes: faciant, & inscribãt.* PORTICVS.] *Quæ, nescio. nec tamen suspicioni Catanæi accedo,* Portus *suggerenti. Nam hæc de ipsâ vrbe.* CONSVMMATA.] *Nouâ structione.* COMMVTATA.] *Reparatione.* IMMENSVM.] *Sanè immensum, &* longitudine stadiorum trium, *vt Plinius scribit,* latitudine vnius. SPECTABVNTVR.] *Circenses siue curules ludi inprimis; sed etiam Gladiatores, Venationes, & omne genus solet interim hîc dari.*

SVGGESTVS.] *Editior locus, in quo ipse spectet. Cui honori origo à Iulio Cæsare. quem Suetonius notat, inter nimios honores, recepisse* Suggestum

gestum in orchestrâ. *Vide me De Amphitheatro, cap.* XI. CVBICVLVM] *vbi velut clausus, tutusque ab iniuriâ cæli sedebat. Populariter Traianus hoc struit, & spectauit ipse, spectatusque est.* QVINQVE MILLIA.] *Hic numerus mihi suspectus, & minutus est. Quid magni, vbi tot millia,* quinque *dumtaxat adiecisse? At enim suprà dixit:* quinque millia ingenuorum conquisita. *Ita, sed ad alendum (quod aliud valdè est) non ad spectandum. Denique illi* ingenui; *spectant verò & libertini. Moueor etiam, quòd in Plinio legam,* Circum à Cæsare Dictatore structum, ad sedem CCLX. millium. *At posteà, in Victore,* cepisse *scribitur* loca CCCLXXXV. millia: *siue vt veriùs in Notitiâ imperij, & integris vocibus perscriptum,* quadringēta octogintaquinque. *Igitur post Cæsarem, largiter sanè ei adiectum, & penè duplum. Ac fateor alios Principes potuisse augere, sed publica testimonia inclinant eximium aliquid Traianum patrasse. Basis Romæ exstat huic inscripta:* TRIBVS. XXXV. QVOD. LIBERALITATE. OPTIMI. PRINCIPIS. COMMODA. EARVM. ETIAM. LOCORVM. ADIECTIONE AMPLIATA. SINT. *Etsi ea posita in Consulatu eius* V. *diutulè post ipsum factum: dum decernitur, dum paratur statua, vt solet. In Dionis etiam compendio:* οὕτω γάρ που καὶ μεγαλόφρων καὶ μεγαλογνώμων ἔφυ, ὥστε καὶ τῷ ἱπποδρόμῳ ἐπιγράψαι, ὅτι ἐξαρκοῦντα αὐτὸν τῷ τῶν ῥωμαίων δήμῳ ἐποίησε, ἐπειδὴ διαφθαρέντα τι καὶ μείζω καὶ περικαλλέστερον ἐξειργάσατο: Adeò autem & magni animi & conceptus erat, vt Circo inscripserit, Quòd capacem populi Romani struxisset: quia scilicet corruptum, & maiorem, & elegantiorem fecerat. *Ex his, talibusque inclino legere:* quinquaginta millium, *aut vltrà, si quis* φιλορωμαῖος *velit. Ad hanc autem Circi reparationem Suetonij illa spectant, Domitiani cap.* V Fecit Odeum, & Naumachiam. è cuius posteà lapide maximus Circus, deustis vtrimque lateribus, exstructus est. *Posteà, nempe à Traiano.* MAIOREMQVE.] *Ergo non ad solum illud augmentum* quinque millium *amplitudo accommodata.*

HORVM vnum si præstitisset alius, illi iamdudum radiatum caput, & media inter deos sedes, auro staret, aut ebore, augustioribusque aris, & grandioribus victimis, inuocaretur. Tu delubra non nisi adoraturus intras, tibi maximus honor excubare pro templis, postibusque prætexi. Sic fit vt dei summum inter homines fastigium ser-

tes, cùm deorum ipse non adeptus. Itaque tuam statuam in vestibulo Iouis optimi maximi vnam alterámve, & hanc æream cernimus: at paullò antè aditus omnes, omnes gradus, totáque area, hinc auro, hinc argento relucebat, seu potiùs polluebatur: cùm incesti Principis statuis permixta deorum simulachra sorderent. Ergo istæ quidem æreæ & paucę manent, manebuntq; quamdiu templum ipsum: illæ autem aureæ & innumerabiles, strage & ruinâ, publico gaudio litauerunt. Iuuabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sæuire securibus, vt si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans gaudij serę́que lætitiæ, quin instar vltionis videretur, cernere laceros artus, truncata membra, postremò truces horrendasque imagines abiectas excoctasque flammis: vt ex illo terrore & minis, in vsum hominum ac voluptates, ignibus mutarentur. Simili reuerentiâ Cęsar, non apud Genium tuum bonitati tuæ gratias agi, sed apud numen Iouis optimi maximi pateris: illi debere nos quidquid debeamus, illius quod bene facias muneris esse, qui te dedit. Antè quidem ingentes hostiarum greges per Capitolinum iter magnâ sui parte velut intercepti diuertere viâ cogebantur: cùm sæuissimi domini atrocissima effigies, tanto victimarum cruore coleretur, quãtum ipse humani sanguinis profundebat.

RADIATVM.] *Qui habitus Deorum, aut Diuorum. Lucanus:*

Fulminibus manes, radiis ornabit, & astris.

Nam hæc insignia Principibus consecratis apposita, vt Nummi etiam docent. ET MEDIA.] *Honoris caussâ, vel mixtus Diis; vel etiam inter duos medius. Vt Caligula* inter fratres Deos(*Castores*) medium se adorandum adeuntibus exhibuit. SEDES.] *Nam Iupiter, & isti maiorum gentium, sedentes sæpe pingebantur.* GRANDIORIBVS.] *Nam Hostiæ duplices, Maiores Minoresque: atque illæ diis maioribus.* ADORATVRVS.] *Non adorandus ibi in statuâ.* EXCVBARE.] *Cùm vice custodis aut satellitis, statuæ tuæ ponuntur in vestibulis templorum:*

plorum: at non in ipsis. PRAETEXI.] *Apponi, vel opponi ianuarum postibus: quod decorè solet.* DEI SVMMVM.] *Sententia est. ita efficitur, vt dij colantur, vt decet, ab hominibus, summumque sibi honorem vindicent: quia ipse non te iis misces, & sacros sanctosque profanas. Hæc, inquam, è verbis istis sententia. sed quæ ego leuiter refingam:* serues, cùm Deorum ipse non adoptes. *Eo ipso quòd fugis Deus haberi, pro Deo te habemus, aut certè, vices eius in terris gerente. Tertullianus pro hac sententiá, ad Scapulam:* Sic enim omnibus maior est (*Imperator*) dum solo vero Deo minor est. *Idem in Apologetico:* Ideò Imperator magnus est, quia cælo minor est. *Pulchrè etiam Athenienses, inter monosticha, quæ aduentanti Pompeio gratabundi scripserant:*

Ἐφ' ὅσον ἂν ἄνθρωπος οἶδας, ἐπὶ τοσοῦτον εἶ θεός:

Quatenus te censes hominem, eatenus nobis es Deus.

OMNES GRADVS.] *Hui! atqui centum gradibus adibatur.* HINC AVRO.] *Suetonius, Domitiano:* Statuas sibi in Capitolio, non nisi aureas & argenteas, poni permisit: easque ponderis certi. *vt ne paruas scilicet, tam magno Deo. Eutropius idem.* INCESTI.] *Iuliá, Titi fratris filiá, compreßá, & quam vxorem habebat.* SORDERENT.] *Aliquid faciat pro lectione vulgatá suprà,* Dei summum inter homines fastigium seruent: *sed leuiter & aliquid.* INNVMERABILES.] *Nec enim in vrbe tantùm,* sed totus orbis, *ait Dio,* statuis eius post victos, vt aiebat, Dacos impletus est. STRAGE ET RVINA.] *Initio à Senatu ipso facto. qui* auditâ morte eius (*Suetonius*) adeò lætatus est, vt scalas etiam inferri, clypeosque & imagines eius coràm detrahi, & ibidem solo adfligi iuberet. *Dio hoc amplius, in Nervá:* Μίσει δὲ τοῦ Δομιτιανοῦ αἱ εἰκόνες αὐτοῦ, πολλαὶ μὲν ἀργυραῖ, πολλαὶ δὲ καὶ χρυσαῖ οὕτω συνεχωνεύθησαν, καὶ ἐξ αὐτῶν μεγάλα χρήματα συνελέγη: Odio Domitiani, statuæ eius multæ argenteæ, multæ & aureæ, conflatæ sunt, atque ingens pecunia ex iis facta. SECVRIBVS.] *Ita statuas frangebant. Iuuenalis:*

—— rotas bigarum impacta securis
Cædit, & immeritis franguntur crura caballis.

SERAEQVE LAET.] *Quæ etsi serò, & diu optata, tamen venit.* TRVCES.] *An quia* superbia in vultu, ira in oculis, *vt prædixit? an & in habitum militarem ac minantem, vt triumphales illæ, formatæ?* ABIECTAS.] *Siue,* obiectas. SIMILI REVERENTIA.] *Illi, quá stare inter deos recusas.* GENIVM.] *Singulis hominibus Genium*

assigna-

assignauit antiquitas: atque is maius & sanctius aliquid ipso homine. Itaque vulgò, per Genium alicuius *solent orare, obtestari, iurare. Sed quanto magis Principis? quibus etiam modestis, passim statuæ, aræ, templa, cum inscriptione* GENIO. CAESARIS: *quod lapides nummíque docent, & Suetonius in Aug. cap.* LX. *Hunc ergo colebant, si non ipsum Principem: & Caligula* quosdam interfecit (*apud Suetonium*) quòd numquam per Genium eius deierassent. *Minutius Felix*: Cæsarum numen inuocant, ad imagines supplicant, Genium, hoc est dæmonem, implorant: & est eis tutius per Iouis Genium peierare, quàm regis. *Adde Tertullianum Apolog. cap.* XXVIII. APVD NVMEN.] *In Capitolio.* MVNERIS.] *Piè, sicut Homerus Odyss.* υ.

Ζεὺς δ' ἀρετὴν ἄνδρεσσιν ὀφέλλει τε μινύθει τε,
Ὅππως κεν ἐθέλῃσιν :

Virtutem Deus in nobis auget minuitque,
Vt voluit.

CAPITOLINVM ITER.] *Cùm per forum in Capitolium irent.*
INTERCEPTI.] *Abducti, priusquàm venirent quò destinati erant.*
DIVERTERE.] *Deflectere. quò? opinor ad Domitiani statuam, quæ in foro equestris stabat; Statio curiosè descripta.*

OMNIA P. C. quæ de aliis Principibus à me aut dicuntur, aut dicta sunt, eò pertinent, vt ostendam quàm longâ cõsuetudine corruptos deprauatosq; mores Principatus parens noster reformet & corrigat. alioquin nihil non parum gratè sine comparatione laudatur. Prætereà hoc primum erga optimum Imperatorem piorum ciuium officium est, insequi dissimileis. neque enim satis amarint bonos Principes, qui malos satis non oderint. Adiice, quòd Imperatoris nostri non aliud amplius ac diffusius meritum est, quàm quòd insectari malos Principes tutum est. An excidit dolori nostro modò vindicatus Nero? permitteret credo famam, vitamque eius carpi, qui mortem vlciscebatur: nec vt in se dicta interpretaretur, quę de simillimo dicerentur. Quare ego te Cæsar muneribus omnibus tuis, omnibus comparo, multis antepono, quòd licet nobis & in præteritum de malis Imperato-

peratoribus quotidie vindicari; & futuros sub exemplo præmonere, nullum locum, nullum esse tempus, quo funestorum Principum manes à posterorum execrationibus conquiescant. Quo constantiùs P. C. & dolores nostros & gaudia perferamus, ingemiscamus illis quæ patiebamur. Simul vtrumque faciendũ est, sub bono Principe. Hoc secreta nostra, hoc sermones, hoc ipsæ gratiarum actiones agant; meminerintque sic maximè laudari incolumem Imperatorem, si priores secus meriti, reprehendantur. Nam cùm de malo Principe posteri tacent, manifestum est eadem facere præsentem.

COMPARATIONE.] *Quæ, vt Fabius in hac ipsâ re laudationum ait*, duplicat materiam, & virtutum vitiorumque non tantùm naturam, sed etiam modum tractat. DOLORI.] *Dolentibus nobis. quid si tamen* dolore *scribas? esset, cum dolore nostro vindicatus.*

NERO.] *Nam Domitianus Epaphroditum occidit, adiutorem illi in adipiscendâ nece. Adi Suetonium cap.* XIIII. *Domitiani.* EGO TE.] *Illud*, te, *mihi superfluit: & éstne è notis natum* Tr? *quod interpretére*, Traiane.

ET quis iam locus miseræ adulationis manebat, cùm laudes Imperatorum ludis etiam & comessationibus celebrarentur, saltarenturque, atque in omne ludibrium effæminatis vocibus, modis, gestibus, frangerentur? Sed illud indignum, quòd eodem tempore in Senatu & in scænâ, ab histrione & à Consule, laudabantur. Tu procul à tui cultu ludicras artes remouisti. Seria ergo te carmina, honorque æternus Annalium, non hæc breuis & pudenda prædicatio colit: quinetiam tanto maiore consensu in venerationem tui theatra ipsa consurgẽt, quanto magis de te scænæ silebunt. Sed quid ego istud admiror, cùm eos quoque honores, qui tibi à nobis offeruntur, aut delibare parcissimè, aut omnino soleas recusare? Nihil antè tam vulgare, tam paruum in Senatu agebatur, vt

O non

non laudibus Principum immorarentur, quibuſcumque cēſendi neceſſitas accidiſſet. De ampliando numero gladiatorum, aut de inſtituendo collegio fabrorum conſulebamur: & quaſi prolatis imperij finibus, nunc ingentes arcus, exceſſuroſque templorum faſtigium titulos, nunc menſes etiam, nec hos ſingulos, nomini Cæſarum dicabamus. patiebantur illi, & quaſi meruiſſent, lætabantur. At nunc quis noſtrûm, tanquam oblitus eius de quo refertur, cenſendi officium Principis honore conſumit? Tuæ moderationis hæc laus, conſtantia noſtra; & tibi obſequimur, quòd in curiam non ad certamen adulationum, ſed ad vſum munuſque iuſtitiæ cōuenimus, hanc ſimplicitati tuæ, veritatique gratiam relaturi, vt te quæ vis velle, quæ non vis nolle credamus. Incipimus inde, definimus ibi, à quo incipi, in quo deſini, ſub alio Principe non poſſet. Nam pleroſque ex decretis honoribus & alij non receperunt, nemo antè tantus fuit, vt crederetur noluiſſe decerni. Quod ego titulis omnibus ſpecioſius reor, quādo non trabibus, aut ſaxis nomen tuum, ſed monumentis æternæ laudis inciditur. Ibit in ſæcula, fuiſſe Principem, cui florenti & incolumi, nunquam niſi modici honores, ſępius nulli decernerentur. Et ſanè ſi velimus cum priorum temporum neceſſitate certare, vincemur: ingenioſior eſt enim ad excogitandum ſimulatio veritate, ſeruitus libertate, metus amore. Simul cùm iampridem nouitas omnis adulatione cōſumpta ſit, non alius erga te nouus honor ſupereſt, quàm ſi aliquando de te tacere audeamus.

IMPERATORVM.] *Neronis & Domitiani. Tamen de vno iſto hic agi, verius eſt: atque ita ſingularitè,* Imperatoris *ſcribendum.* COMESSATIONIBVS.] *Olim monui,* commiſſionibus *legi poſſe. Nam eo nomine ludi, & vbicumque certamen de palmâ. Tamen poſſe, non debere. nam* Comeſſationes *retinere licet & tueri, quia comœdi, citharœdi, &*

id

id genus in mensá etiam dabatur. Et quidni carmina ibi in laudem Principis, cui hæc placerent? SALTARENTVR.] *A Pantomimis.* EFFAEMINATIS.] *Sunt sanè, & quidquid ad histriones. quos ideò* molles viros *Liuius alibi appellat.* A. CONSVLE.] *Ipsá Gratiarum sollenni actione, qualem Plinius nunc habet.* ÆTERNVS.] *Ita est, scitote hoc Principes. Quos Annalium ille honor honestauit, iam ab orbe condito honesti sunt, & ad desinentem erunt.* BREVIS.] *Quæ cum voce & plausu perit. Et tamen talem, sunt qui hodie etiam (ô veræ famæ imperitia!) præ magná & diuturná petant.* PVDENDA.] *Ab illis propudiis.* THEATRA.] *Theatrici spectatores.* CONSVRGENT.] *De more. Tacitus, aut Fabius in Dialogo:* Populus, auditis in theatro Virgilij versibus, surrexit vniuersus, & fortè præsentem spectantemque Virgilium veneratus est, sic quasi Augustum. *Nota, honor inquam iste (illo æuo) ferè Principum. ideoque Augustus, Caio & Lucio,* adhuc prætextatis, assurrectum ab vniuersis in theatro, & à stantibus plausum, grauissimè questus est: *quia iuuenes, & quia nimius honos.* A NOBIS.] *Senatoribus, decreto vel acclamatione.* DELIBARE.] *Quosdam ex iis decerpere.* NECESSITAS.] *Quos ordo primo loco sententiam dicere iuberet. nam alij manu, aut pedibus assentiebantur.* AMPLIANDO.] *Vt plures habere & dare liceret, quàm Senatusconsultis antè cautum. Nam Principes, coercendo luxui & sauitiæ, certo numero paria incluserant, & ipsas editiones. Vide me Saturnalium I. cap. XII.* FABRORVM.] *Iamolim hæc collegia & corpora artificum: sed sæpe abolita, & restituta. Tale sub Domitiano fortaßè; aut nouum aliquod etiam adiectū. Nam plura erant, cognominibus distincta vt Fabri* Ferrarij, Argentarij, Automatarij, Tignarij, *in lapidibus priscis reperiendi.* ARCVS.] *Fornices triumphales. quos per omnes regiones vrbis sibi struxit. Suetonius Domit. cap.* XIII. EXCESSVROSQVE.] *Altitudine super ipsa templa. Nam hoc est, quod* ingentes *præmisit: & in Suetonio,* arcus tantos ac tot struxit: *tantos, ad magnitudinem Describitur vnus talis Martiali, libro* VIII. *epig.* LXV. MENSES.] *Duos*, Septembrem & Octobrem, *à se transnominauit* Germanicum & Domitianum: *Suetonius, cap* XIII. *Martialis:*

Dum Ianus hiemes, Domitianus Autumnos,
Augustus annis commodabit æstates,
Dum grande famuli nomen asseret Rheni
Germanicarum magna lux Kalendarum.

O 2 *Adde*

Adde Macrobium 1.Saturn. cap. XII. TVAE MODERAT.] *Quam & in Theodosio Pacatus laudat:* Non enim iam cōacta laudatio, & expressæ metu voces, periculum silentij redimunt. Fuerit abieritque illa tristis facundiæ ancillantis necessitas, cùm trucem dominum, auras omnes plausuum publicorum captantem, mendax assentatio titillabat. CONSTANTIA.] *Et quæ hîc constantia Senatus? imò antè docuit, quàm varij & flexiles in omnem partem à Principe essent. Alij libri,* constantiæ nostræ: *ego negatione additá,* non constantiæ, *inclino legere. Tuæ, inquit, modestiæ hæc laus est, qui renuis: non nostræ constantiæ aut grauitatis, qui & antè fecimus, & faciamus nisi nolles.* IVSTITIAE.] *Vt iusta illic decreta, & vsui publico, faciamus.*

VERITATIQVE.] *Toti huic rei Epigramma Martialis, lib.* X.

Frustrà blanditiæ venitis ad me,
Attritis miserabiles labellis.
Dicturus Dominum Deumque non sum,
Iam non est locus hac in vrbe vobis.
Non est hic Dominus, sed Imperator,
Sed iustissimus omnium Senator,
Per quem de Stygiâ domo reducta est
Siccis rustica veritas capillis.

NON POSSET.] *Quia semper aliquid, extra ordinem, ad honores eorum in sententiá addendum: vel in fine, inquā, vel in capite.* ALII.] *Tiberius, Claudius, Vespasianus: in Tranquillo.* TANTVS.] *Tam magni animi firmique.* NOLVISSE.] *Vt non putarent saltem delectari eum & titillari oblatione.* TRABIBVS AVT.] *Ædificiis, quæ trabibus saxisque constant. Possit & diuisim capi, de Tabulis & Lapidibus, in quibus etiam tituli incisi: etsi tabulæ istæ magis areæ.* MONVMENTIS.] *Annalibus, & libris.* FLORENTI.] *Gratiá, & fortuná.* INCOLVMI.] *Viuo. nam mortuos neglegere, facile & tutum est.* CERTARE.] *Titulis & laudibus.* VINCEMVR.] *Nam vt Seneca epist.* XLV. adulatio amicitiam non imitatur tantùm, sed vincit & præterit. INGENIOSIOR.] *Vera caussa. qui simulant, magis connituntur & ingenium intendunt. Ideò delectant nos simulata ira, tristitia, & similia: quæ tamen in respectata, angūt. Vide Plutarchum Quæst. Conuiual.* V. *cap* I. IAMPRIDEM.] *Tot nouis Principibus, nouisque honoribus.* TACERE.] *Pacatus, de Theodosio:* Quàm promptum laudare Principem, tam tutum siluisse de Principe.

AGE,

AGE, siquando pietas nostra silentium rupit, & verecundiam tuam vicit, quæ qualiaque decernimus nos, tu non recusas? vt appareat, non superbiâ & fastidio te amplissimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc Cæsar, quàm si recusares omnes. nam recusare omnes, ambitionis; moderationis est, eligere parcissimos. Quo temperamento & nobis & ærario prodes: quòd sumptibus eius adhibes modum, vt qui exhaustum non sis innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in Remp. merita priuatis dicabantur: visuntur eâdem è materiâ Cæsaris statuæ, quâ Brutorum, quâ Camillorum. Nec discrepat caussa. illi enim reges hostemq; victorem mœnibus depulerunt: hic regnum ipsum, quæque alia captiuitas gignit, arcet ac submouet: sedémque obtinet Principis, ne sit domino locus. Ac mihi intuenti sapientiam tuam minùs mirum videtur, quòd mortales istos caducósque titulos, aut depreceris, aut temperes. Scis enim vbi vera Principis, vbi sempiterna sit gloria: vbi sint honores, in quos nihil flãmis, nihil senectuti, nihil successoribus liceat. Arcus enim & statuas, aras etiam templaque, demolitur & obscurat obliuio, negligit carpitque posteritas: contrà contemptor ambitionis, & infinitæ potestatis domitor ac frenator animus, ipsâ vetustate florescit, nec ab vllis magis laudatur, quàm quibus minimè necesse est. Non ergo perpetua Principi fama, quæ inuitum manet, sed bona concupiscenda est. ea porrò non imaginibus & statuis, sed virtute ac meritis prorogatur. Quinetiam leuiora hæc, formam Principis figuramque, non aurum meliùs, vel argentum, quàm fauor hominum exprimat, teneatque: quod quidem prolixè tibi cumulateque contingit, cuius lætissima facies, & amabilis vultus in omnium ciuium ore, oculis, animo sedet.

VERECVNDIAM.] *Quæ dedignatur laudes, præsertim nimias.* *Euripides:* Αἰνούμενοι γὰρ οἱ ἀγαθοὶ, τρόπον τινὰ
Μισοῦσι τοὺς αἰνοῦντας, ἐὰν αἰνῶσ' ἄγαν:
Laudati enim viri boni, quodammodo
Laudantem odêre, laudet ille si nimis.

AMBITIONIS.] *Præpostera. & quæ fugâ famæ, famam captat.* NOBIS.] *Vel quia veros esse pateris liberósque; vel quia non periclitamur accusari aut confiscari.* AERARIO.] *Quia è publico statuæ, arcus, & talia.* MATERIA.] *Non auro aut argento, sed ære.* BRVTORVM.] *M. Iunius Brutus qui reges eiecit, inter illos medios positus in Capitolio fuit, dextrâ gladium tenens. Plutarchus in Bruto.* CAMILLORVM.] *Camilli, qui Gallos Romá expulit*, statua sine tunicâ in Rostris: *Plinius.* REGNVM.] *Vt Brutus.* CAPTIVITAS.] *Quam Camillus depulit.* DEPRECERIS.] *Prece amoliaris.* TEMPERES.] *Modicos recipiendo.* VBI.] *In animis hominum, in monumentis & prædicatione posterorum.* SVCCESSORIBVS.] *Nam & alij Principes aliorum honores aut tollunt, aut minuunt.* DEMOLITVR ET.] *Impropriè nec rectè* Obliuio *dicatur* demoliri. *Tabescere patitur, & ignorantiá sepelire. Itaque legam, & membrum expleam:* demolitur ætas, obscurat obliuio. CARPITQVE.] *Si non meriti.*

NECESSE.] *Alius Panegyristes imitatur:* Neminem magis laudari Imperatorem decet, quàm quem minùs necesse est. AETERNA EST.] *Nam eunt statim in Annales, & capita hæc mundi, mundo ostenduntur.* IMAGINIBVS.] *In clypeis, ex auro, argento, ære: quos solent celeberrimis locis suspendere.* EXPRIMAT.] *In alio Panegyrico:* Hic vultus vniuersorum pectoribus infixus est, nec commendatione ceræ aut pigmentorum fucis renitet, sed desiderio efflorescit animorum.

ADNOTASSE vos credo P. C. iamdudum me non eligere quæ referam: propositum est enim mihi Principem laudare, non Principis facta. nam laudabilia multa etiam mali faciunt; ipse laudari, nisi optimus, non potest. Quare non alia maior, Imperator Auguste, gloria tua, quàm quòd agentibus tibi gratias nihil velandum est, nihil omittendum est. Quid est enim in Principatu tuo, quod cuiusquam prędicatio vel transilire, vel præteruehi debeat?

debeat? quod momentum, quod imò temporis punctum, aut beneficio sterile, aut vacuum laude? non omnia eiusmodi, vt is optimè te laudasse videatur, qui narrauerit fidelissimè? Quò fit, vt propè in immensum diffundatur oratio mea: & necdum de biennio loquor. Quàm multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc restant? vt illud, quòd secundum Consulatum recepisti, quia Princeps & pater referebat. at postquam ad te imperij summam, & cùm omnium rerum, tum etiam tui potestatem dij transtulerint; tertium Consulatum recusasti, cùm agere tam bonum Consulem posses. Magnum est differre honorem: gloriam maius. Gestum Consulatum mirer, an non receptum? Gestus non in hoc vrbis otio, & intimo sinu pacis: sed iuxta barbaras gentes, vt illi solebant, quibus erat moris, paludamento mutare prætextam, ignotasque terras victoriâ sequi. Pulchrum imperio, gloriosum tibi, cùm te socij atque amici, suâ in patriâ, suis in sedibus adierunt. Decora facies Consulis. multa post sæcula tribunal viridi cespite exstructum, nec fascium tantùm, sed pilorum signorumque, honore circundatum. Augebant maiestatem præsidentis, diuersi postulantium habitus, ac dissonæ voces, raraque sine interprete oratio. Magnificum est ciuibus iura; quid hostibus reddere? speciosum certam fori partem; quid immanes campos sellâ Curuli victorisque vestigio premere? imminere minacibus ripis tutum quietumque; quid spernere barbaros fremitus, hostilemque terrorem, non armorũ magis, quàm togarum ostentatione, compescere? Itaque non te apud imagines, sed ipsum præsentem audientemque consalutabant Imperatorem: nomenque quod alij domitis hostibus, tu contemptis merebare.

NON ELIGERE.] *Cùm omnia laudanda sint in nostro.* PRINCIPEM.] *Ipsum hominem, vndique bonum.* OPTIMVS.] *Adspicit ad*

ad cognomen Traiani. BENEFICIO STERILE.] *Quæ precipua laus, & materies virtutis, in Principe. Titi illud innotuit, recordati se nihil eo die benignè fecisse,* Amici diem perdidi: *Traiani quæ non maior gloria, nec momentum vacuum à beneficio habentis? Ausonius hunc locum æmulatus est:* Neque verò vnum aliquod bonum vno die præstas, sed indulgentias sæculares, per singula horarum momenta multiplicas. DE BIENNIO.] *Tempus vel hinc liquet Consulatus Pliniani, & dictæ orationis.* SECVNDVM.] *Nam primum Consulatum sub Domitiano gessit, collegâ M'. Acilio Glabrione, anno vrbis* DCCCXLIII. *& hunc secundum, adoptatus à Neruâ,* DCCCL. *Itaque benè Tacitus, De moribus Germanorum.* Cimbrorum arma audita sunt, Cæcilio Metello, ac Papirio Carbone Coss. Ex quo si ad alterum Imp. Traiani Consulatum computemus, ducenti fermè & decem anni colliguntur. *Nam illi Consules, anno vrbis* DCXL. TVI POTESTATEM.] *Qui iam sub patre & Principe Neruâ non esses.* CVM AGERE.] *Melius (me iudice) hæc cum sequenti periodo continuari:* recusasti. Cùm agere tam bonum Consulem posses, magnum est. *Nam hoc laudat. iam experimentum tui ceperas & dederas in duplici Consulatu: cùm ergo sic pro spe, aut supra spem fuerit, quid renuis tertium, paratâ nouâ segete gloriæ?* GESTVM.] *Secundum.* BARBARAS.] *Germanas.* ILLI.] *Veteres Consules.* PALVDAMENTO.] *Qui prætextam Consularem ponebant, & votis nuncupatis, paludati proficiscebantur ad bellum.* Paludamentum *autem, chlamys (in statuis nummisque Imperatorum apparet) ab humeris dependens, colore cocci, id est sanguinis belliique notâ. Ego De Militiâ, lib. II. Dial. vltimo.* SVA IN TERRA.] *In finibus Germaniæ. intellegit Vbios, Batauos, & limitaneas eas gentes, quæ sociæ potiùs, quàm subditæ erant: aut dubiæ adhuc fidei.* POST SAECVLA.] *Vix in Principatu visum.* TRIBVNAL.] *In quo Consul sederet, ius diceret, querelas audiret aut preces.* CESPITE.] *Planè pro more prisco. Nec enim è lapide aut ligno suggestum hunc in castris struebant, sed militari & rudi opere, è terrâ. Notaui & firmaui satis, ad Taciti Annalem I. verbis,* Simul aggerunt cespites, construunt tribunal. FASCIVM.] *Vt in pace. cùm lictores apparitoresque tantùm circumstabant.* PILORVM.] *Hastarum. Claudianus:*

Dictis antè tamen Princeps confirmat ituros,
Aggere conspicuus. stat circumfusa iuuentus,
Nixa hastis, pronasque ferox accommodat aures.

SIGNO-

SIGNORVMQVE.] *Ammianus*: Tribunal insistens, signisque ambitus & aquilis. *Nummi sæpe hoc exprimunt, cum verbo,* ALLOCVTIO. HONORE.] *Vellem*, horrore. HABITVS.] *In veste variâ.* VOCES.] *In linguâ variâ.* INTERPRETE.] *Qui Latinè explicaret.* HOSTIBVS.] *Qui fuissent, & recenter tui metu compositi ad obsequiū essent.* PARTEM.] *Alij libri*, pacē. *Ego cùm verba video*, partem *veriùs pronunciabo. Nam exiguâ fori parte ius dicere, confert cū magnis vastisq; illis campis; qui pro foro. Si pacē tamen vis: tum sententia, Pulchrum est in togâ Romæ, & togatis ius dicere: quid inter ipsa arma, & hostes?* VESTIGIO.] *Pede tuo, victoris.* RIPIS.] *Rheni, vel Danubij.* TOGARVM.] *Quas in iurisdictione sumebant, saltem advocati, caussidici, & id genus. Florus, de Germanis, quibus Quinctilius Varus ius dicere tentabat*: At illi, vt primùm togas, & sæuiora armis iura viderunt. IMAGINES.] *Nam Principum imagines in signis, & effigies etiam in castris. Atque ad eas exteri ducebantur, &, obsequij signum, venerabantur vel adorabant. Tacitus* XV. *Annal.* Medio tribunal, & tribunal effigiem Neronis sustinebat. ad quam progressus Teridates, cæsis de more victimis, sublatum capite diadema imagini subiecit. *Itaque nota, velut præsentem Imperatorem, in tribunali cultum per imaginem fuisse.* NOMENQVE.] *Imperatorium.* CONTEMPTIS.] *Vincere enim poteras, noluisti.*

HAEC laus acti Consulatus; illa dilati, quòd adhuc initio Principatus, vt iam excusatus honoribus & expletus, Consulatum recusasti: quem noui Imperatores destinatum aliis, in se transferebāt. Fuit etiam, qui in Principatus sui fine, Consulatum quem dederat, ipse magnâ ex parte iam gestum, extorqueret & raperet. Hoc ergo honore, quē & incipientes Principes, & desinentes adeò concupiscunt, vt auferant; tu otioso ac vacante, priuatis cessisti. Inuidiosúsne erat, aut tibi tertius Consulatus? aut Principi primus? nam secundum Imperator quidem, sub Imperatore tamen inisti: nihilque imputari in eo vel honori potest, vel exemplo, nisi obsequium. Ita verò, quæ ciuitas quinquies atque etiam sexies Consules vidit, non illos qui exspirante iam libertate per vim ac tumultum

creabantur, sed quibus sepositis & absentibus, in [illegible] sua Consulatus ferebantur; in hac ciuitate tertium Consulatum Princeps generis humani, vt prægrauem, recusasti? Tamne ille Papirius etiam & Quintius moderatior, Augustus, & Cæsar, & Pater patriæ? At illos resp. ciebat. quid te non eadem Resp.? non Senatus, non Consulatus ipse? qui sibi tuis humeris attolli, & augescere videtur. Non te ad exemplar eius voco, qui continuis Consulatibus fecerat longum quemdam, & sine discrimine annum: his te confero, quos certum est, quoties Consules fuerunt, non sibi præstitisse. Erat in Senatu ter Consul, cùm tu tertium Consulatum recusabas. Onerosum nescio quid verecundiæ tuæ consensus noster indixerat, vt Princeps totiens Consul esses, quotiens Senator tuus. nimiâ modestiâ istud, etiam priuatus, recusasses. An Consularis viri triumphalísque filius, cùm tertio Consul creatur, ascendit? non debitum hoc illi? non vel solà generis claritate promeritum? Contigit ergo priuatis aperire annum, Fastósque reserare: & hoc quoque redditæ libertatis indicium fuit, quòd Consul alius quàm Cæsar esset. Sic exactis regibus cœpit liber annus: sic olim seruitus pulsa, priuata Fastis nomina induxit. Miseros ambitionis, qui ita Consules semper, vt semper Principes erant! quanquam non ambitio magis, quàm liuor & malignitas videri potest, omnes annos possidere, summumque illud purpuræ decus, non nisi præcerptum præfloratúmque transmittere. Tuam verò magnanimitatem, an modestiam, an benignitatem priùs mirer? Magnanimitas fuit, expetito semper honore abstinere; modestia, cedere; benignitas, per alios frui.

ACTI.] *Secundi.* DILATI.] *Tertii.* INITIO.] *Nam hæc designatio, & recusatio facta anno [illegible]* VT IAM EXCVSATVS.] *Tanquam multos, aut diu gessisses. ideóque vacatio tibi ab honoribus &*

mu[illegible]

muniis danda. DESTINATVM ALIIS.] *Quod Otho Imp. fecit, quem Tacitus scribit*; cum Titiano fratre Consulem in Kal. Martiis se fecisse: ceteros autem Consulatus, ex Destinatione Neronis aut Galbæ mansisse. *Ergo in prioribus mutauit, & destinatos loco mouit.* FVIT ETIAM.] *An Nero? de quo Suetonius, cap* XLIII. Consules ante tempus priuauit honore,atque in vtriusque locum solus iniit Consulatum,quasi fatale esset, non posse Gallos debellari, nisi à Consule. IMPVTARI.] *Adscribi, & poni in rationibus honoris gesti.* EXEMPLO.] *Quòd iterasses Consulatum: quia non sponte.* NON ILLOS.] *Vt C. Marium, qui septies; C. Cæsarem, qui quinquies Consules.* IN RVRA.] C. Atilium *Regulum intellegit, illius Reguli filium, qui captus occisusque à Pœnis fuit. Huic cognomen* Serrano, *alij faciunt, & Plinius* (*lib.* XVIII. *cap.* III) quod serentem inuenerunt dati honores. *Alij tamen* Sarranum *scribunt, quasi Tyrium vel Pœnum, quia pater apud eos mortuus. Adde & L. Quinctium Cincinnatum, cui aranti Dictatura delata. Sed tamen hi non toties Consules: itaque dictum est oratoriè & ἐν πλάτει, de aliis eiusdem aui & paupertatis.* PAPIRIIS.] *L. Papirius Cursor* V. *consul fuit: T. autem Quinctius Capitolinus* VI. TVIS HVMERIS.] *Altior dignior que fieri, te gerente.* EIVS.] *Domitiani, de quo Suetonius*: Consulatus XVII. cepit, quot ante eum nemo. LÔNGVM.] *Nam anni per Consules distingui soliti: cùm autem ille vnus semper, videbatur & vnus annus.*

HIS TE.] *Antiquis.* NON SIBI.] *Sed reipublicæ, eius caussâ, non honoris sui, suscepisse.* TER CONSVL.] *Virginius Rufus fuerat, sed obiit in Consulatu, Principe Neruâ. Non ergo de illo: an fortè de* C. Silio *capiendum, qui toties item Consul, & tunc viuus? At enim sistit aliquid, quod in Plinij epistolâ* VII. *libri* III. *legitur, vbi mortem huius Silij narrat, & breuiter vitam*: Nouissimè, *inquit*, ita suadentibus annis ab vrbe secessit, seque in Campaniâ tenuit: ac ne aduentu quidem noui Principis inde commouit. Magna Cæsaris laus, sub quo hoc liberum fuit; magna illius, qui hac libertate ausus est vti. *Enimuero si ille se non commouit, nec in vrbem venit: quômodo* erat in Senatu, *quod Plinius hic affirmat? Dici possit, aliud* in Senatu, *aliud* in Curiâ *esse. In Senatu etiam absens censetur, in Curiâ non nisi præsens. Sed reuera pars hæc Fastorum in suffectis Consulibus tenebrosa, nec acie ingenij (absque monumentis sit) facilè illustranda.* ONEROSVM.] *Ironia.*

ETIAM PRIVATVS.] *Si nempe Senatus petijsset.* PRIVATIS.]

C. Sosio, & A. Cornelio. APERIRE ANNVM.] *Hoc dicitur, quia nouo anno isti inibant, & nomina præscribebantur. Cassiodorus:* Felix à Consule sumat annus auspicium, portamque dierum tali nomine dicatum tempus introëat. *Itaque alibi, Consules dicuntur* inchoare, & pandere annum: *scilicet vnà cum Iano, de quo Ouidius:*

Ergo vbi Iane biceps longum reserauens annum.

FASTOSQVE RESERARE.] *Caussa eadem. quia nouis Fastis præscribuntur. Ausonius, de Iano:*

—Roma illa, domusque Quirini,
Hoc capite æternis signat sua nomina Fastis.

Hæc autem omnia ad primos & Ordinarios Consules spectant (in quo maior honos:) non ad illos suffectos, à quibus anni auspicium non erat. Seneca, De Irâ: Dedit duodecim fasces, sed non fecit Ordinariũ consulem. A me numerari voluit annum, sed deest mihi ad sacerdotium. LIVOR.] *Ita & Ausonius interpretatur, ad Gratianum:* Scis septem & decem Consulatus Domitiani, quos ille, inuidiâ alteros prouehendi, continuando conseruit. PVRPVRAE.] *Quia Consules in togâ prætextâ, id est cui limbus purpureus adtextus esset. Eadem & aliis magistratibus quidem: sed ideò addit* summum decus, *quia isti summi inter illos.* PRAECERPTVM.] *Delibatum initio anni. Nam Domitianus atque alij, annum ferè aperiebant: & tunc sufficiebant.*

PER ALIOS.] *Quomodo? nam & ipse nihilominus in Senatum veniebat, & omnia publica munia vsurpabat, etsi non Consul. Itaque Consulatum quasi gerebat, eóque fruebatur, in aliis. Subibat tamen, an non* pati alios, *legendum esset.*

SED iam tempus est te ipsi Consulatui præstare, vt maiorem eum suscipiendo gerendoque facias. Nam sæpius recusare, ambiguam ac potiùs illam interpretationem habet, tãquam minorem putes. Tu quidem vt maximum recusasti, sed hoc persuadere nemini poteris, nisi aliquando & non recusaueris. Cùm arcus, cùm trophæa, cùm statuas deprecaris; tribuenda est verecundiæ tuę venia: illa enim sanè tibi dicantur: cùm verò postulamus, vt futuros Principes doceas inertiæ renunciare, paulisper delicias differre, paulisper & saltem ad breuissimũ tem-

pus ex illo felicitatis somno, velut excitatos induere prætextam, quam cùm dare possent, occuparint, ascendere curulem quam detineant, esse denique quod concupierunt, nec ideò tãtùm velle Consules fieri vt fuerint. Gessisti alterum Consulatum, scio: illum exercitibus, illum prouinciis, illum etiam ceteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. Audiuimus quidem te omne munus Consulis obiisse, sed audiuimus. Diceris iustissimus, humanissimus, patientissimus fuisse: sed diceris. æquum est aliquando nos iudicio nostro, nostris oculis, non famæ semper & rumoribus credere. Quousque absentes de absente gaudebimus? liceat experiri, an aliquid superbiæ tibi ille ipse secundus Consulatus attulerit. Multum in commutandis moribus hominum, medius annus valet, in Principum plus. Didicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes inesse; cupimus tamen experiri, an nũc quoque vna eademq́ue res sit, bonus Consul, & bonus Princeps. Nam præter id quod est arduum, duas, easq́ue summas, simul capere potestates: tum inest vtrique nonnulla diuersitas, cùm Principem quàm dissimillimum Consuli deceat.

AMBIGVAM.] *Recuses per modestiam, an per fastum spernas.* CVM VERO.] *Textus requirit,* Nunc verò. PRAETEXTAM.] *Consularem.* OCCVPARINT.] *Non passi alios vti.* CVRVLEM.] *Nam Consules in Senatu, sublimiori suggestu, in sellá curuli præsidebant. Inde Cassiodoro,* Infulæ curules, *pro Consulatu; Iuuenalis,*

— summas donare curules, *idem. Et Lucanus:*

Lentulus è celsâ sublimis sede profatur.

Ideò in Plinio hic, ascendere: *& adde, si lubet, notata mihi ad* IIII. *Annalem Taciti, in verbis,* Consules sede vulgari, per speciem mæstitiæ, sedentes. DETINEANT.] *Nequis alius ascendat. Omnia eò spectant, vt ostendat alios titulo Consules; hunc re fuisse, & fore.* ESSE.] *Reuera Consules.* VT FVERINT.] *Dicantur scribanturq́ue fuisse.*

MEDIVS ANNVS.] *Qui iam effluxit à tuo Consulatu. Quid sibi*

volunt, qui hic tricantur de quinque tantùm mensibus, inter Traiani adoptionem & Neruæ mortem, *nescio. In tota re errant: nec quidquam hic de illo tempore, sed de Consulatus, vt iam dixi. Certum autem, Kalendis Ianuarij iniisse secundum Consulatum, deposuisse demere post duos menses: atque ita paullo plus quàm annus medius, ad hoc tempus.*

DIDICIMVS.] *Philosophatur, imò Stoicissat. quorum hoc dogma:* Τὰς ἀρετὰς ἀντακολουθεῖν ἀλλήλαις, καὶ τὸν μίαν ἔχοντα, πάσας ἔχειν: Virtutes inter se consequi, & qui vnam habeat, omnes habere. DISSIMILLIMVM CONSVLI.] *Trunca sunt. Cuspiniani editio refecit.* Principem quàm simillimum esse priuato, Consulemque quàm dissimillimum deceat. *Approbo. Principis laus est, submittere se, & ciuiliter gerere: at Consulis aliter, attollere se & habitum animósque sumere pro magistratu.*

ATQVE ego video proximo anno Consulatus recusandi hanc præcipuam fuisse rationem, quòd eum absens gerere non poteras. sed iam vrbi votísque publicis redditus: quid est, in quo magis sis approbaturus, quæ quantaq; fuerint quæ desiderabamus? Parum est vt in curiam venias, nisi & conuócas: vt intersis Senatui, nisi & præsides: vt censentes audias, nisi & perrogas. Vis illud augustissimum Consulum aliquando tribunal, maiestati suæ reddere? ascende. Vis constare reuerentiã magistratibus, legibus auctoritatẽ, modestiam petulantibus? adi. Quod enim interesset Reipub. si priuatus esses, Consulem te haberet tantùm, an & Senatorẽ; hoc nunc scito interesse, Principem te habeat tantùm, an & Consulem. His tot tantisque rationibus, quanquam multum reluctata verecũdia Principis nostri, tandem tamen cessit. At quemadmodum cessit? non se vt priuatis, sed vt priuatos pares sibi faceret. Recepit enim tertium Consulatum, vt daret. Nouerat moderationem hominum, nouerat pudorem, qui non sustinerẽt tertiò Consules esse, nisi cum ter Consule. Bellorum istud sociis olim, periculorum consortibus, parcè tamen tribuebatur; quod tu singularibus viris,

ris, ac de te quidem bene ac fortiter præstitisti, sed in togâ meritis. Vtriusque curâ, vtriusque vigilantiâ obstrictus es Cæsar: sed in Principe rarum, ac propè insolitum est, vt se putet obligatum, aut si putet, amet. Debes ergo Cæsar, & soluis. Sed cùm ter Consules facis, non tibi magnus Princeps, sed non ingratus amicus videris. Quin etiam perquā modica quædam ciuium merita, fortunæ tuæ viribus in maius extollis. efficis enim, vt tantum tibi quisque præstitisse videatur, quantum à te recipit. Quid isti benignitati precer? nisi vt semper obliges, obligeris, incertumque facias, vtrum magis expediat ciuibus tuis debere tibi, an præstitisse.

NON POTERAS.] *Poteras quidem, per exempla. & multi ita Principes, imò priuati: sed inire absentem, gerere, & finire, hoc indecorum, & præter veterū instituta.* Non poteras *igitur, id est rectè & ex tuâ mente.* VOTISQVE.] *Quæ sollenniter concepta* Fortunæ reduci, *aut* Ioui *ipsi, vt solet. Desiderium autem hoc populi exprimit Martialis libro* X. *epigr.* VI.

Quando erit ille dies, quo campus, & arbor, & omnis
Lucebit Latiâ culta fenestra nuru?
Quando moræ dulces, longusque à Cæsare puluis?
Totaque Flaminiâ Roma videnda viâ?

CONVOCAS.] *Nam hoc officium Consulare, Senatum habere & vocare, cùm opus. Quæ potestas etiam Principi tributa, inter singulares. Tabula de imperio Vespasiani:* VTIQVE. EI. SENATVM. HABERE. RELATIONEM. FACERE. LICEAT. ITA. VTI. LICVIT. DIVO. AVGVSTO. PRAESIDES.] *In sublimi sellâ, vt dixi, Senatus rector.*

PERROGAS.] *Nam Consul sententias ordine rogabat, & perrogabat.* PETVLANTIBVS.] *Alij libri*, postulantibus. *nec male. nam litigatores & causidici (immodestum sæpe genus) tribunalia Consulum adibant, ius petituri.* ADI.] *Atqui amantè dixit*, ascende. *Frigidum schema fit, & malim*, audi. *magis quidē, si* postulantibus *legamus.*

CONSVLEM TE.] *Vir doctus hæc ait nugas esse, nec quemquam Consulem posse esse, qui non Senator. Itaque se rescribere,* Consulem habere te, an tantùm Senatorem. *Ego subsisto, imò resisto. Nam Plinij verba*

verba examinata ostendunt, comparationem sub hypothesi hanc esse. Sicut veteri rep. si esses, non Consulem te solùm appeterent (etsi summa ea dignitas) sed etiam Senatorem, vt in sententiis dicendis vtilior resp. esses: ita nunc, et si tu Princeps, id est summa potestas; tamen cupiunt & Consulem, vt in Senatu munia obeas, quæ tam decorè & vtiliter potes. Atqui, ait, nemo olim Consul, nisi Senator. Nihil ad rem, vt dem ita esse: quia conditionalis modò est sermo. Sed non do, & priscis temporibus, ante annales leges, etiam iuuenes, nec Senatores, ad Consulatum electi. PRIVATIS.] *Ita sub Principibus dicuntur, quicumque non Principes: ipsi etiam magistratus.* TER CONSVLE.] *Ipso Principe. ne aliter viderentur super eum scandere.* SOCIIS.] *Vipsanius Agrippa intelligitur, de quo totidem verbis & Seneca apud Tacitum (Annali* XIIII.) Quorum alter bellorum socius. SINGVLARIBVS.] *Alter innotuit* M. Cornelius Fronto, *oratoriâ laude clarus: quem collegam sibi Traianus assumpsit. Alter qui designatus in Kal. Martias fuit, ignotus nobis: nisi quod Onufrius diuinat de* Sex. Pompeio Collegâ. FORTITER.] *Sanè vox repetenda, quæ mox subiicitur*, fortiter meritis præstitisti.

AMET.] *Princeps potens beneficiorum omnium, ipse extra sortem sapiendi videtur. quid si tamen ceperit, aut cepisse putet? non amat, inquit: id est, odit eos quibus putat se debere. Nam* destrui per hæc fortunam suam arbitrantur, (*ait quispiam*:) *&* *talium* auctores, quasi exprobrantes cernuntur. FORTVNAE TVAE.] *Nam tu magna retribuendo, efficis vt magna videantur quæ tribuêre.* DEBERE TIBI.] *Acutè. id est, vtrum vtilius sit nobis, cepisse à te beneficium (quod est* debere:) *an dedisse, quia hoc præsentem mox fructum & remunerationem trahit. Dedisse autem, hic est* præstitisse.

EQVIDEM illum antiquum Senatum contueri videbar, cùm ter Consule assidente, tertiò Consulem designatum rogari sententiam cernerem. quanti tunc illi, quantusque tu? Accidit quidem, vt corpora quamlibet ardua & excelsa, procerioribus admota decrescant; item vt altissimæ ciuium dignitates, collatione fastigij tui, quasi deprimantur, quantoque propiùs ad magnitudinē tuam ascenderint, tantò etiam à suâ descendisse videantur. Illos tamen tu, quanquam non potuisti tibi æquare cùm velles,

velles, adeò in edito collocasti, vt tantum super ceteros, quantum infra te cernerentur. Si vnius tertium Consulatum eumdem in annum, in quem tuum, contulisses: ingentis animi specimen haberetur. vt enim felicitatis est, quantum velis posse; sic magnitudinis, velle quantum possis. Laudandus quidem & ille, qui tertium Consulatum meruit: sed magis, sub quo meruit. Magnus memorandusque, qui tantum præmium cepit: sed maior, qui capienti dedit. Quid? quòd duos pariter tertio Consulatu collegas tui sanctitate decorasti? vt sit nemini dubium, hanc tibi præcipuam caussam fuisse extendendi Consulatus tui, vt duorum Consulatus amplecteretur, & collegam te vni daret. Vterque nuper Consulatum alterum gesserat à patre tuo, id est, quanto minùs quàm à te datum: vtriusque adhuc oculis paullò antè dimissi fasces oberrabant: vtriusque solennis ille lictorum & prænuncius clamor auribus insederat: cùm rursus curulis, rursusq; purpura. vt olim, cùm hostis in proximo, & in summum discrimen adducta Respub. expertum honoribus virum posceret, non Consulatus hominibus iisdem, sed iidem homines Consulatibus reddebantur. Tanta tibi benefaciendi vis, vt indulgentiam tuam necessitas æmuletur. Modò prætextas exuerant, resumant. modò lictores abire iusserant, reuocent. modò gratulantes amici recesserant, reuertantur. Hominísne istud ingenium est? hominis potestas? renouare gaudia, redintegrare lætitiam, nullamque requiem gratulationis dare: neque alia repetendis Consulatibus interualla permittere, nisi dum finiuntur? Facias ista semper, nec vnquam in hoc opere, aut animus tuus aut fortuna lassetur: des quàm plurimis tertios Consulatus, & cùm plurimis tertios Consulatus dederis, semper tamen plures quibus debeas dare, supersint.

ANTIQVVM.] *Ante Principes. cùm multi Consulatibus sic aucti.*

ASSIDENTE.] *Iuxta tuam sellam.* DESIGNATVM.] *Pompeium Collegam, vt iam dixi, aut alium.* ROGARI.] *A te ter Consule. Primi autem rogari solent Consules designati.* CVM VELLES.] *Ter Consules tecum faciendo.* EVMDEM IN ANNVM.] *Non etiam menses, quod fecisti.* QVANTVM VELIS.] *Quod Principi euenit: qui Iupiter alter in terris. Seneca in persona eius:* Qualem quisque sortem statumq́ue habeat, in meâ manu positum est. quid cuique mortalium Fortuna datum velit, meo ore pronunciat. CEPIT.] *Capax eius, & dignus fuit.* COLLEGAS.] *Melius, certè apertius, collegij tui.* EXTENDENDA] *Ecce pro more, post duos menses debuisset cedere Consulatu Traianus: nunc non fecit, sed gessit Consulatum & produxit in Kal. Maias. atque ita collegam habuit, in Frontonis abeuntis locum, Pompeium Collegam.* VNI DARET.] *Imò non vni: si quid ego video.* *PRAENVNCIVS CLAMOR.] *Quo significant Consules venire, darent locum. Clamor erat,* Animaduerte. *Suprà,* silentes quietosq; lictores *dixit.* NON CONSVLATVS.] *Sic in omni munere deberet, non illud hominibus, sed homines ipsi dari. id est, non vt ij per officium auctiores, sed vt illi prospectum cautumq́ue, per ipsos. Simili sententiâ Seneca scripsit, Consol. ad Heluiam, cap.* XIII. Quis M. Catonis ignominiam putet fuisse, duplicem in petitione Praeturae & Consulatus repulsam? ignominia illa Praeturę & Consulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur. NECESSITAS.] *Quae necessitas olim erat, & iubebat Consules saepe eosdem creari, rerum expertos: at nunc ea nulla est, sola benignitas tua hoc facit & inducit.* AEMVLETVR.] *Imitetur. non quòd illi prisci potuerint scire quid Traianus facturus, minùs imitari: sed dictum voluit, Quod tua benignitas facit, hoc idem apud alios necessitas. non tam imitatur, quàm paria vsurpat.*

HOMINISNE.] *An alicuius dei?* DVM FINIVNTVR.] *Haud verè omnino. nam annus, & vltrà, interfuit: Onufrium vide. Sed oratoriè haec dicuntur.*

OMNIVM quidem beneficiorum, quae merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis quàm ad similes redundat: praecipuè tamen ex horum Consulatu, non ad partem aliquam Senatus, sed ad totum Senatum tanta laetitia peruenit, vt eundem honorem omnes sibi & dedisse,

dedisse,& accepisse videantur. Nempe enim hi sunt, quos Senatus, cùm publicis sumptibus minuendis optimum quemque præficeret, elegit & quidem primos. Hoc est igitur, hoc est quod penitus illos animo Cæsaris insinuauit. An parum sæpe experti sumus, hanc esse rerum conditionem, vt Senatus fauor apud Principem aut prosit, aut noceat? Nonne paullò antè nihil magis exitiale erat, quàm illa Principis cogitatio? hunc Senatus probat, hic Senatui carus est. Oderat quos nos amaremus, sed & nos quos ille. Nunc inter Principem Senatumque dignissimi cuiusque caritate certatur, demonstramus inuicem, credimus inuicem, quodque maximum amoris mutui signum est, eosdem amamus. Proinde P. C. fauete apertè, diligite constanter. Non iam dissimulandus est amor, ne noceat; non premendum odium, ne prosit. Eadem Cæsar, quæ Senatus, probat improbatque: vos ille præsentes, vos etiam absentes in consilio habet. Tertiò Consules fecit, quos vos elegeratis: & fecit hoc ordine, quo electi à vobis erant. Magnus vterque vestrûm, siue eosdem maximè diligit, quos scit vobis esse carissimos; siue illis neminem præfert, quamuis aliquem magis amet. Proposita sunt senioribus præmia, iuuenibus exempla: adeant, frequentent securas tandem ac patentes domos. quisquis probatos Senatui viros suspicit, hic maximè Principem promeretur. sibi enim accrescere putat quod cuique adstruatur: nullamque in eo gloriam ponit, quòd sit omnibus maior, nisi maximi fuerint quibus maior est. Persta Cæsar in ista ratione propositi, talesque nos crede, qualis fama cuiusque est. Huic aures, huic oculos intende. ne respexeris clandestinas existimationes, nullisque magis, quàm audientibus insidiantes susurros. Meliùs omnibus, quàm singulis creditur. singuli enim decipere & decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.

PVBLICIS SVMPTIBVS.] *Quia per Domitianum exhausto ærario, par non erat ijs Respublica. Itaque factum hoc statim sub Nerua. de quo Dio:* Καὶ πολλὰς μὲν θυσίας, πολλὰς δ' ἱπποδρομίας, ἄλλας τε τινὰς θέας κατέλυσε, συστέλλων ὡς οἷόν τε δαπανήματα: Multa sacrificia, multos Circenses, atque alia spectacula, dissoluit & sustulit, contrahens quantum poterat impendia publica. HOC EST.] *Talis illa electio, & quòd probati Senatui.* QVOS ILLE.] *Domitianus. nam mali Principes semper Senatum oderant, vt* recti boniq́ue præceptorem, *& frænum aut obicem consiliis factisq́ue prauis: vicissim autem, & Senatus talem.* DEMONSTRAMVS.] *Qui digni honore & prouectione sint.*

NE PROSIT.] *Sensus. non amorem erga bonos iam dissimulemus, ne apertus, illis noceat apud Principem: non odium erga malos, ne contrà prosit. Nam si aperimus hoc odium & reuelamus, eo ipso prouehimus, & iuuamus. quia Princeps malus, quos nos odimus, amat; quos amamus, odit.* ELEGERATIS.] *Ad publicos sumptus tolerandos.* VTERQVE VESTRVM.] *Quasi ad Frontonem, & Collegam: quod non probo, nec sententia satis connexa. Quidam libri:* Magnus vterque honor vester *ex quibus legam*, vtique honor: *ad Senatum. Eximuerò, inquit, magnus hic honor, quem Cæsar vobis defert. siue & amat, quos vos; siue cùm non amat, tamen iudicio vel affectui vestro cedit, & honorat quos ipsi amatis.* ADEANT.] *In salutationibus, in officiis cultuq́ue alio. ostendant se tales reuereri & amare. Hoc autem inuidiosum, imò periculosum sub malis, insignem aliquem virum frequentari aut coli. Itaque Seneca, hoc metu. apud Tacitum*, instituta prioris vitæ commutat, prohibet cœtus salutantium, vitat comitantes. MAXIMI FVERINT.] *Aureum item dogma. Tyrannus vilibus & prauis imperare cupit, securitatis caussâ; Princeps bonus, optimis & honestissimis, gloriæ.*

QVALIS FAMA.] *Quæ publica quidem, rarò mentitur. Ideò Alexander Seuerus Imp.* vbi aliquos voluisset vel Rectores prouinciis dare, vel Præpositos facere, vel Procuratores ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, vt siquis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus. CLANDESTINAS.] *Delatorum, aut paucorum, quibus magno suo periculo Principes credunt.*

REVERTOR iam ad Consulatum tuum; etsi sunt quædam ad Consulatum quidem pertinentia, ante Consulatum tamen. in primis, quòd comitiis tuis interfuisti, candida-

didatus non Consulatus tantùm, sed immortalitatis, & gloriæ, & exempli, quod sequerētur boni Principes, mali mirarentur. Vidit te populus R. in illâ vetere potestatis suæ sede: perpessus es longum illud carmen comitiorum, nec iam irridendam moram: Consulque sic factus es, vt vnus ex nobis, quos facis Cōsules. Quotusquisque Principum antecedentium, honorem istum aut Consulatui habuit, aut populo? Non alij marcidi somno hesternaq; cœnâ redundantes, comitiorum suorum nuncios operiebantur? Alij sanè peruigiles & insomnes, sed intra cubilia sua illis ipsis Consulibus, à quibus Consules renunciabantur, exsilia & cædem machinabantur. O praua & inscia veræ maiestatis ambitio, concupiscere honorē quem dedigneris; dedignari quem cōcupieris: cumque ex proximis hortis campum & comitia prospectes, sic ab illis abesse, tanquam Danubio Rhenoque dirimare! A uerseris tu honori tuo sperata suffragia, renunciarique te Consulem iussisse contentus, liberæ ciuitati ne simulationem quidem serues? abstineas denique comitiis, abstrusus atque abditus, quasi illic tibi non Consulatus detur, sed abrogetur imperium? Hæc persuasio superbissimis dominis erat, vt sibi viderentur Principes esse desinere; si quid facerent tanquam Senatores. Plerique tamen non tam superbiâ, quam metu quodam submouebantur. An stuprorum sibi incestarumque noctium conscij, auspicia polluere, sacratumque campum nefario auderent contaminare vestigio? non adeò deos hominesque contempserant, vt in illâ spatiosissimâ sede hominum deorumq;, coniectos in se oculos ferre ac perpeti possent. Tibi contrà, & moderatio tua suasit, & sanctitas: vt te & religioni deorum, & iudiciis hominum exhiberes. alij Consulatum antè quàm acciperent, tu & dum accipis, meruisti.

REVERTOR.] *Nam antè cœpit dicere de tertio eius Consulatu, apertè. Non ergo audio veterem aliquem codicem, qui* Præuertor. IMMORTALITATIS.] *Metaphora. vt in Tertulliano, de Christianis.* Candidati æternitatis, & restitutionis. *De iisdem,* Candidati angelorum: *qui honorem locumque ambiunt angelorum.* VETERE] *Comitium intelligit, vel ipsa in iis Septa. Sedem autem* potestatis, *ideò: quia olim ibi suffragiis magistratus liberè creat: leges rogatæ vel abrogatæ, pax & bellum iussa.* CARMEN COMIT.] *Haud dubiè precatio præiuit in re magnâ ac publicâ, vt in plerisque talibus olim. Et mox ipse tanget.* IRRIDENDAM.] *Postquam tu eam passius es, & subisti.*

QVOS FACIS.] *Ergo Princeps facit Consules: facit, atque ipse destinat siue designat. Quid igitur de* suffragiis Senatus, *&* Comitiis populi, *quod hic atque infrà legas? Respondeo, quod ad Consules ipsos, videri rem totam hoc æuo à Principibus pependisse qui nominabant siue destinabant, hos illosque, in hos & illos menses. Et tamen, vt Patres viderentur ius aliquod habere, in Senatu proponebantur; atque ii suffragabantur: quæ omnia initio anni, aut circà gesta. Tum deinde, quæque parta producebantur in Comitium, & dicis caussâ populus coibat: ibique renunciabantur, iurabant, & mox suo quisque mense inibant. Hæc è Plinio ferè, de Consulibus. In Prætoribus, Tribunis, atque aliis plusculum iuris Senatus habuit: ad quem à populo comitia translata, sub Tiberio. Me vide, sodes, ad I. Annal. Taciti.* HORTIS.] *Quibus? Horti Agrippinæ, quos Caius item coluit, vicini campo Martio: & credam hos intelligi. etsi alii etiam Cæsarum horti propinqui esse potuerunt.* NE SIMVLATIONEM.] *Vt ipse venias, & dicis caussâ populo te sistas.* INCESTARVMQVE.] *De Domitiani incesto, suprà.* AVSPICIA.] *Quia comitia non nisi auspicato habebantur; vt omnis actio cum populo.*

SACRATVMQVE.] *Marti.* SPATIOSISSIMA.] *Campus sanè magnus, atque adeò* Septa *in eo comitiorum magna. Ex Ciceronis epistolâ quadam lib. IIII. ad Atticum colligas: in quâ narrat Cæsarem destinasse* Septa marmorea facere, eaque excelsâ porticu cingere, mille passuum spatio. *Nam è porticu ambiente, vides spatium campi includendi.* DEORVMQVE.] *Quia templa ibi passim: eratque vel ornatissima pars (Strabone auctore) totius vrbis.*

PERACTA erant solennia comitiorum, si Principem cogitares, iamque se omnis turba commouerat: cùm tu,

miran-

mirantibus cunctis, accedis ad Consulis sellam, adigendum te præbes in verba Principibus ignota, nisi cùm iurare cogerent alios. Vides quàm necessarium fuit Consulatum non recusare? non putassemus istud facturum te fuisse, si recusasses. Stupeo P. C. necdum satis aut oculis meis, aut auribus credo, atque identidem me, an audierim, an viderim interrogo. Imperator ergo, & Cæsar, & Augustus, Pontifex maximus, stetit ante gremium Consulis? seditque Consul, Principe ante se stante: & sedit inturbatus, interritus & tanquã ita fieri soleret? quinetiam sedens præbuit iusiurandum, & ille iurauit. expressit explanauitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ cõsecraret. Ingens, Cæsar, & par gloria tua, siue fecerint istud posteà Principes, siue non fecerint. Vllàne satis prædicatio digna est, idem tertiò Cõsulem fecisse, quod primò? idem Principem, quod priuatum? idem Imperatorem, quod sub Imperatore? Nescio iam, nescio pulchriúsne sit istud, quòd præeunte nullo, an hoc, quòd alio pręeunte iurasti. In Rostris quoque, simili religione ipse te legibus subiecisti. legibus Cæsar, quas nemo Principi scripsit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere, quàm nobis: sic fit, vt nos tibi plus velimus. Quod ego nunc primùm audio, nũc primùm disco: non est Princeps supra leges, sed leges supra Principem. Idem Cæsari Consuli, quod ceteris non licet: iurat in legem attendentibus diis: nam cui magis quàm Cęsari attendant? iurat obseruantibus his, quibus idem iurandum est. non ignarus alioquin, nemini religiosiùs quod iurauerit custodiendum, quàm cuius maximè interest non peierari. itaque & abiturus Consulatu iurasti, te nihil contra leges fecisse. Magnum hoc erat cùm promitteres, maius postquam pręstitisti. Iam totiens procedere in Rostra, inascensumque illum superbiæ Principum locum terere,
hîc

hîc suscipere, hîc ponere magistratus: quàm dignum te, quamque diuersum consuetudine illorum, qui pauculis diebus gestum Consulatum, imò non gestum, abiiciebant per edictum? Hoc pro concione, pro Rostris, pro iureiurando: scilicet vt primis extrema congruerent; vtque hoc solo intelligerentur ipsi Consules fuisse, quòd alij non fuissent.

COMMOVERAT.] *Abitura, te declarato.* CONSVLIS.] *Qui præsidebat comitiis.* IN VERBA.] *Sollennis videlicet iuramenti. Cassiodorus lib.* VIII. *epist.* III. *de hoc facto, vbi* Populo Romano Athalaricus rex *scribit:* Ecce Traiani vestri, clarum sæculis, reparamus exemplum. Iurat vobis, per quem iuratis; nec potest ab illo quisquam falli, quo inuocato non licet impunè mentiri. ALIOS.] *A se factos Consules. Nam vetus hoc iuramentum Consulare, & duplex erat. Vnum initio magistratus, de quo hîc, cùm iurabant se leges seruaturos: alterum cùm abirent, iurabantque seruasse. De illo, pauciora testimonia sunt: sed hoc Liuij insigne, lib.* XXXI. C. Valerius Flaccus, quia Flamen Dialis erat, iurare in leges non poterat. magistratum autem plus quinque dies, nisi qui in leges iurasset, non licebat gerere.

PRAEIVIT.] *Multo meliùs alij*, præiit: *quod sequentia dicent. Moris enim, vt sollenniter iurarent, alio verba præeunte.* SI SCIENTER.] *Fortasse,* si sciens. *Nam hæc iuramenti clausula & sanctio ferè erat:* Si sciens fallo, tum Iupiter dique omnes mihi, meæque domui, irati sunto. IRAE CONSECR.] *Plautus Amphitruone.* Si fallo, tum te summe Iupiter Quæso, Amphitruoni vt semper iratus sies. *Brissonius lib.* VIII. *De formulis videtor.* PRAEEVNTE NVLLO.] *Hoc ad Principes trahendum, non ad verba iuranda. Captat igitur acumen in verbo. & mirum laudandumque, quòd nullo Principum exemplo præeunte, iurasti: & hoc quoque, quòd alio verba præeunte, quasi illo iubente, iurasti.* IN ROSTRIS.] *Ergo & hîc iterum iuratum: sed illud à designato Consule, hoc cùm iam iniisset, primo illo & auspicali die.* LEGIBVS.] *Verba enim iurandi erant*, seruaturum leges.

PLVS VELIMVS.] *Ambiguè. plus licere videlicet: an, plus te nos amemus. Nam* velle alicui ἁπλῶς, *benè velle & fauere significat Latinis.* QVOD EGO.] *Vegeta magis oratio, si* Quid ego legas, *& interrogando acuas post*, dico? IN LEGEM.] *Palàm*, in leges.

OBSER-

OBSERVANTIBVS.] *Senatoribus, & aliquando Consulibus futuris.* INTEREST.] *Nam Principum status & salus iuramento nitebatur, quod quotannis, ipsis Kalēdis Ianuariis, Senatus præstabat. Scripsi de hoc ritu ad* XVI *Annalium, in verba* : Principio anni, vitare Thraseam sollenne iusiurandum. *Itaque si fides soluitur, labat eorum potestas.* ABITVRVS.] *Huius moris multa exempla, in Cicerone, Dione, Plutarcho. Bona & prouida institutio, religione iusiurandi incipere magistratum, & finire.* PROMITTERES.] *Initio magistratus: suprà.* IN ROSTRA.] *Iurandi caussâ. nam ibi occipiebant magistratum, ibi deponebant: & cum iuramento, vt dixi.* INASCENSVMQVE.] *Mallem*, inaccessumque. PAVCVLIS DIEBVS.] *In Domitianum. de quo Tranquillus* : Omnes Consulatus pænè titulo tenus gessit, nec quemquam vltra Kalendas Maij, plures ad Idus vsque Ianuarias. *Si ad Idus, ecce* XII. *aut* XIII. *dies.* NON GESTVM.] *Nihil enim publicè fecerant, nulla eius munia obierant.* EDICTVM.] *Quo publicè significabant, se abire eo magistratu, alios sufficere, tales & tales.* PRO CONCIONE.] *Quam more prisco habere solent ad Quirites.*

NON transiliui Patres Con. Principis nostri Consulātum : sed eundem in locum contuli, quidquid de iureiurando dicendum erat: neque enim vt in sterili, ieiunaque materiâ eandem speciem laudis diducere ac spargere, atque identidem tractare debemus. Illuxerat primus Consulatus tui dies, quo tu curiam ingressus, nunc singulos, nunc vniuersos adhortatus es resumere libertatem, capessere quasi communis imperij curas, inuigilare publicis vtilitatibus, & insurgere. Omnes ante te eadem ista dixerunt, nemini tamen ante te creditum est. Erant sub oculis naufragia multorum, quos insidiosâ tranquillitate prouectos, improuisus turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare: quàm blanditiæ Principum illorum, quibus tanta leuitas, tanta fraus, vt facilius esset iratos, quàm propitios habere? Te verò, securi & alacres, quò vocas sequimur. iubes esse liberos? erimus. iubes, quæ sentimus, promere in medium? proferemus. Neque enim

adhuc ignauiâ quadam & insito torpore cessauimus: terror & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, vt à rep. (erat autem omnino nulla resp.) oculos, aures, animos auerteremus. At nunc tuâ dexterâ tuisque promissis freti & innixi, obsepta diutinâ seruitute ora reseramus, frænatamque tot malis linguam resoluimus. Vis enim tales esse nos, quales iubes: nihilque exhortationibus tuis fucatum, nihil subdolum, denique quod credentem fallere paret, non sine periculo fallentis. neque enim vnquam deceptus est Princeps, nisi qui priùs ipse decepit. Equidem hunc parentis publici sensum, cùm exhortatione eius, tùm pronunciatione ipsâ perspexisse videor. Quæ enim illa grauitas sententiarum, quam inaffectata veritas verborum, quæ adseueratio in voce, quæ affirmatio in vultu, quanta in oculis, habitu, gestu, toto denique corpore fides? Tenebit ergo semper, quod suaserit; scietque nos, quotiens libertatem quam dedit experiemur, sibi parêre. nec verendum est ne incautos putet, si fidelitate temporum constanter vtamur, quos meminit sub malo Principe aliter vixisse.

NON TRANSILIVI.] *Oratoriè se reuocat. quia enim de iuramento dixerat, quod abeuntes præstant: quid ergo? iam abiuit? iam de fine, nihil de ipso Consulatu dicis? Dicam, inquit: sed in vnum locum contuli, quod de iuramento dicendũ erat.* EANDEM SPECIEM.] *Vt iurisiurandi*

INSVRGERE] *Animis iterum erectis, quos seruitus depresserat.*

OMNES.] *Nero etiam, de quo Tacitus initio XIII. Annalium.*

NAVFRAGIA.] *Opum & vitæ.* INSIDIOSA.] *Blandis fallacibusque Principum dictis.* PROVECTOS.] *Longius in remp. liberiusque se immittentes.* FACILIVS.] *Friget sententia: animabitur, si legas*, felicius. *Inopinatum dictum. nam omnes amant volentes habere Principes: at istorum ea fraus vel leuitas, vt iuuaret affligere subito amicos aut propinquos. Spectant in Domitianum, de cuius* callidâ inopinataque sæuitiâ *(ita loquitur) Suetonium, sodes, cap. XI. vide, & hæc cape. Vniuersè autem etiam verum est,* πόῤῥω Διὸς τε καὶ κεραυνοῦ: Procul a Ioue

& ful-

& fulmine. NVLLA RESPVBLICA.] *Sed vnius res priuata.* AVERTEREMVS.] *In quâ nihil honestè, nihil liberè, fas esset dicere, aut facere.* DEXTERA.] *Quam fidei tesseram dedisti.* DECEPTVS EST.] *A nobis. neque alios repperit, nisi cum alium ipse se gessit.* EXHORTATIONE.] *Putarem*, ex oratione.

NVNCVPARE vota & pro æternitate imperij & pro salute ciuium, imò pro salute Principum, ac propter illos pro æternitate imperij solebamus. Hæc pro imperio nostro, in quæ sint verba suscepta, operæpretium est adnotare: SI BENE REMP. ET EX VTILITATE OMNIVM REXERIS. Digna vota, quæ semper suscipiantur, semperque soluantur. Egit cum diis, ipso te auctore Cæsar, resp. vt te sospitem incolumemque præstarent, si tu ceteros præstitisses: si contrà, illi quoque à custodiâ tui corporis oculos dimouerent, teque relinquerent votis, quæ non palàm susciperentur. Alij se superstites reip. optabant, faciebantque: tibi salus tua inuisa est, si non sit cum reip. salute coniuncta. nihil pro te pateris optari, nisi expediat optantibus: omnibusq; annis in consilium de te deos mittis, exigisque vt sententiam suam mutent, si talis esse desieris, qualis electus es. Sed ingenti conscientiâ Cæsar paciseris cum diis, vt te si mereberis seruent: cùm scias, an merearis, neminem magis, quàm deos scire. Nónne vobis P. C. hęc diebus ac noctibus agitare secum videtur? Ego quidem in me, si omnium vtilitas ita posceret, etiam Præfecti manum armaui: sed ne deorum quidem aut iram, aut negligentiam, deprecor. quæso imò & obtestor, ne vnquam pro me vota resp. inuita suscipiat; aut si susceperit, inuita ne debeat. Capis ergo Cæsar salutis tuæ gloriosissimum fructum, ex consensu deorum. nam cùm excipias, vt ita demùm te dei seruent, SI BENE REMP. ET EX VTILITATE OMNIVM REXERIS: certus es te benè remp. gerere, cùm seruent. Itaque

securus tibi, & lætus dies erit, qui Principes alios curâ & metu distinebat: cùm suspensi & attoniti, parumq; confisi patientiâ nostrâ, hinc atque inde publicæ seruitutis nuncios exspectarent; ac si fortè aliquos flumina, niues, venti præpedissent, statim hoc illud esse credebant, quod merebantur. nec erat discrimen vllum pauoris: propterea quòd cùm à malo Principe tanquam successor timeatur, quisquis est dignior, cùm sit nemo non dignior, omnes timentur. Tuam securitatem non mora nunciorum, non litterarum tarditas differt. scis tibi vbiq; iurari: cùm ipse iuraueris omnibus. Nemo hoc sibi nō præstat. amamus quidem te, in quantum mereris: istud tamen non tui facimus amore, sed nostri. nec vnquã illucescat dies, quo pro te nuncupet vota, non vtilitas nostra, sed fides, Cæsar. Turpis tutela Principis, cui potest imputari. Queri libet, quod in secreta nostra non inquirant Principes, nisi quos odimus. Nam si eadem cura bonis & malis esset; quam vbique admirationem tui, quod gaudiũ exsultationemque deprehenderes? quos omnium cum coniugibus ac liberis, quos etiam cum domesticis aris focisque sermones? scires mollissimis istis auribus parci. & alioquin cùm sint odium amorque contraria, hoc perquam simile habent, quòd ibi intemperantiùs amamus bonos Principes, vbi liberaliùs malos odimus.

VOTA.] *Quæ tertio Nonas Ianuarias publicè suscipi moris erat, festâ omnium lætitiâ. De iis scripsi, nec repeto,* XVI. *Annalium Taciti.*

CIVIVM.] *Ait aliquis ineptam hanc lectionem esse, & fidenter rescribendum* Principum. *At mihi non probat. & puto Plinium dicere antiqui instituti fuisse, vt vota pro imperio & ciuibus susciperentur; at nunc pro salute Principum. Res sanè ita fuit. & olim Consules Vota nuncupabant. vt Liuius* XXII. *de Varrone:* Capitolium, & sollennem votorum nuncupationem, fugisse: *quid autem nisi pro rep. & imperio* S. P. Q. R.? PRINCIPVM.] *Corrigit dictum, quia illi priores de suâ salute satagebant, securi publicæ. Et alioqui verba ipsa erant de*

Principe. Tacitus IIII. *Annalium*: Pontifices, eorumque exemplo cęteri sacerdotes, cùm pro incolumitate Principis vota susciperet. *Paullus Iurisconsultus*: Post Kalendas Ianuarias, die tertio, pro salute Principis vota suscipiuntur. *Plinius, in epistolá ad Traianum*: Sollennia vota pro incolumitate tuâ, quâ publica salus continetur, & suscepimus Domine, & pariter soluimus: precati Deos, vt velint ea semper solui, semperque signari. SI BENE.] *Clausula est, Traiani iussu addita, vt ex Plinio apparet: clausula, ô Deus, egregia, & magno ac salubri illo Principe digna.* RESPVBLICA.] *Quę vota illa suscipit.* NON PALAM.] *Id est, malis noxiisque votis. Nam in tyrannos tacitę passim exsecrationes, mortem & exitium precantium.*

SVPERSTITES.] *Cùm perditum eam irent & euersum.* IN CONSILIVM.] *A iudicibus sumptum. qui in consilium à Prętore mittebantur, caussá cognitá, sententias laturi.* QVALIS ELECTVS.] *Bonus, vtilisque.* INGENTI.] *Egregiis consiliis factisque submixá.* PACISCERIS.] *Sub pacto & conditione seruari petis, Si merearis.*

PRAEFECTI.] *Factum insigne & immortale tangit: & miror ab Oratore, qui minora diducit, tangi tantùm. Dio, Zonaras, Suidas, Victor ita referunt.* Cùm Pręfecto Prętorij gladium traderet, quo accingi cum moris est, strinxit, & nudatum tenens, ait, Cape istum, & si rectè imperauero, pro me; sin aliter, contra me vtere. *Hic campus, in quo exsultares Plini. decebátne tam auream vocem & sensum, tam arido & propero stilo stringi tantùm?* INVITA.] *Si malè me in eam gessero.* NE DEBEAT.] *Si vel me mutem, cùm iam susceperit* DIES ERIT.] *Placet quod in veteri,* exit. HINC ATQVE INDE.] *Nam in omnibus prouinciis & iurabatur Principi, & vota item fiebant.*

NVNCIOS.] *Quos Pręsides aut Proconsules illicò mittebant, significantes iurasse, vouisse. In Plinij epistolis ad Traianum, tales istę nuntiatorię leguntur. Vide.* IVRAVERIS.] *Vel in Consulatu, vel in istá deorum obtestatione.* SIBI PRAESTAT.] *Suá caussá facit, non tuá.*

NON VTILITAS.] *Sensus. numquam sit ille dies, vt vota nostra nuncupemus, solá fide inducti, quam Principibus debemus, sed magis vtilitate propriá suasi, quam à te capimus. & ideò diuturnum ęternumque, si possit, esse velimus.* CVI POTEST.] Cui, *nempe Principi. hoc argutè dicit: Turpis est defensio, aut nuncupatio pro salute eius Principis, cui hanc possis imputare. id est, quam eius caussá suscipias, & quam velut beneficium inscribas. At illa tutela pulchra & gloriosa, quam suá caussá*

subditi suscipiunt. SECRETA.] *Sermones occultos, aut sensus.* QVOS ODIMVS.] *Nisi mali. nam hi, conscientiâ suggerente, sciunt malos de se sermones esse. Quid boni? bonos, eâdem teste.* VBIQVE ADMIR.] *Domi, in foro, circulis, conuiuiis. O optabiles fidasque istas priuatas, super publicas omnes laudationes! Ac Senecam de his affectibus audiamus:* Quid pulchrius est, quàm viuere optantibus cunctis, & vota non sub custode nuncupantibus? si paullùm valetudo titubauit, non spem hominum excitari, sed metum? nihil esse cuiquam tam pretiosum, quod non pro salute præsidis sui commutatum velit? omne quod illi euenit, sibi quoque euenire deputet? ARIS FOCISQVE.] *Apud Lares siue Deos Penates.* SERMONES.] *Laudes gratesque de te dicentium, vota pro te concipientium.* MOLLISSIMIS] *Verecundissimis.* QVOD IBI.] *Domi & in secreto:* INTEMPERANTIVS.] *Vtrumque ibi liberè & effusè, & amor & odium se prodit atque erumpit.*

CEPISTI tamen & affectus nostri, & iudicij, experimentum; quantum maximum præsens capere potuisti, illo die, quo sollicitudini pudorique candidatorum ita consuluisti, ne vllius gaudium alterius tristitia turbaret. alij cum lætitiâ, alij cum spe recesserunt: multis gratulandum, nemo consolandus fuit. Nec ideò segniùs iuuenes nostros exhortatus es, Consulatum circumirent, Senatui supplicarent: atque ita à Principe sperarent honores, si à Senatu petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adiecisti; vt te imitarentur. Arduum, Cæsar, exemplum, & quod imitari non magis quisquam candidatorum, quàm Principum possit. Quis enim vel vno die reuerentior Senatus candidatus, quàm tu cùm omni vitâ, tum illo ipso tempore, quo iudicas de candidatis? An aliud à te, quàm Senatus reuerentia, obtinuit, vt iuuenibus clarissimæ gentis, debitum generi honorem, sed antequàm deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur à Principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos posteros libertatis, nec

terret Cæsar nec pauet. quinimò festinatis honoribus amplificat atque auget, & maioribus suis reddit. siquid vsquam stirpis antiquæ, siquid residuæ claritatis: hoc amplexatur & refouet, & in vsum reip. promit. Sunt in honore hominum, & in honore famæ, magna nomina, ex tenebris obliuionis, indulgentiâ Cæsaris: cuius est, vt nobiles & conseruet, & efficiat.

DIE QVO.] *Ambigo leuiter, an non hîc defectio aliqua; & perierint quæ de affectus notis. Etsi posteà tamen aliquid, sed post hæc tardè.*

SOLICITVDINI.] *Dum sit designatio, & dum pendent.* PVDORIQVE.] *Post repulsam.* LAETITIA.] *Quod designatj.* CVM SPE.] *Quod designandi.* CONSVLATVM.] *Ineptè. cum veteri libro,* Senatum, *lego.* PETISSENT.] *Vt is commendaret.* VNO DIE.] *Quo ambit quisque & humiliter petit.* IVDICAS.] *Designas, & eligis, quia nempe sententiis nostris tuam aptas.* GENTIS.] *Magis velim cum libris aliis,* clarissimè genitis. ANTEQVAM.] *Non ad annales leges aut ætatem refero, sed quòd in honorem solùm nobilitatis eos crearet. Generi eorum hoc das, inquit, & quia tali stirpe nati, quæ meruit; etsi nondum ipsi.* POSTEROS LIBERT.] *Reliquam illam prolem cui liberi, & illorum qui in libertate magni fuerunt: è Caßiis, Iuniis, Fabiis natos.* TERRET.] *Nam vt ille ait, iam* olim monstrum est in nobilitate senectus. FESTINATIS.] *Etiam ante ætatem aut certè maturitatem & merita.* REDDIT.] *Dignos iis facit, titulis & imaginibus suis æquat.* HONORE.] *Ego velim legere*, in ore famæ. *Sallustius*: In ore agens gentibus, populo, ciuitati. *Pluscula ego ad* III. *Histor. Taciti, verbis*: Non in ore vulgi agere. CAESARIS.] *Satis fractè hoc dicitur: videaturque vox deesse*, extracta, *aut similis.*

EFFICIAT.] *Iure annulorum dato, ingenuos facit; cumulatis honoribus, nobiles.*

PRAEFVERAT prouinciæ Quæstor vnus ex candidatis: in quem ea ciuitas amplissima, redditus egregiâ constitutione fundauerat. hoc Senatui allegandum putasti. Cur enim te Principe, qui generis tui claritatem virtute superasti, deterior esset conditio eorum, qui posteros habe-

habere nobiles mererentur, quàm eorum qui parentes habuissent? O te dignum, qui de magistratibus nostris semper hæc nuncies: nec pœnis malorum, sed bonorum præmiis, bonos facias! Accensa est iuuentus, erexitque animos ad æmulandum, quod laudari videbat: nec fuit quisquam, quem non hæc cogitatio subiret, cùm sciret quidquid à quoque in prouinciis benefieret, omnia te scire. Vtile est, Cæsar, & salutare Præsidibus prouinciarũ, hanc habere fiduciam: paratum esse sanctitati, industriæ suæ, maximũ præmium, iudicium Principis, suffragium Principis. Adhuc autem quamlibet sincera rectaque ingenia, & si non detorquebat, hebetabat tamen misera, sed vera reputatio: Vides enim, siquid benè fecero nesciet Cæsar; aut si scierit, testimonium non reddet. Ita eadem illa seu negligentia, seu malignitas Principum, cùm malè consultis impunitatem; rectè factis nullũ præmium polliceretur: nec illos à crimine, & hos deterrebat à laude. At nunc, si benè aliquis prouinciam rexerit, huic quæsita virtute dignitas offertur. patet enim omnibus honoris & gloriæ campus. ex hoc quisque, quod cupit, petat; & assecutus, sibi debeat. Prouinciis quoque in posterum, & iniuriarum metum, & accusandi necessitatem, remisisti. Nam si profuerint quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur. & alioquin nihil magis prodest candidato, ad sequentes honores, quàm peractus optimè magistratus. Magistratus magistratu, honore honor petitur. Volo ego qui prouinciam rexerit, non tantùm codicillos amicorum, nec vrbanâ coniuratione eblanditas preces: sed decreta coloniarum, decreta ciuitatum alleget. Næ suffragiis consularium virorum, vrbes, populi, gentes inseruntur. efficacissimum pro candidato genus est rogandi, gratias agere.

CAN-

CANDIDATIS.] *Praturæ, an Consulatus.* IN QVEM EA.] *Alius videbit, me hîc luscitiosum confitcor, aut cæcum. Legerem:* inque eâ ciuitatis amplissimæ. *Præfuerat prouinciæ, & in eâ reditus ac vectigalia amplissima vnius ciuitatis, pulchrè & prudenter fundauerat.* MERERENTVR.] *Virtute propriâ.* SVFFRAGIVM.] *Ad honores.*

VIDES ENIM.] *Ethopœia, quam vocant.* SIBI DEBEAT.] *Suæ industriæ & virtuti, quam Princeps honoribus remuneratur.*

PROFVERINT.] *Si prouinciarum iudicia bona & honesta, honoriбusque fuerint apud Cæsarem: nullæ querelæ exspectandæ à prouincialibus. quia quisque placere iis studebit, & demereri hæc eadem benè agendo: vt Cæsarem amicum habeat, & per eum honores.* ET ALIOQVIN.] *Iterùm cæcutio, neque hæc inter se vincta. Lego omnia:* & liquebit nihil magis prodesse candidato ad sequentes honores, quàm peractos. Optimè magistratus magistratu, honore honor petitur. *Sententiam dedi, fortasse & verba. Scient omnes, inquit, ad futuros honores, priores prodesse: & si ij benè gesti in vrbe aut in prouinciis, gradum ad alios esse.*

CODICILLOS.] *Priuatas laudatiunculas. qualis illa Martialis, ad hunc Traianum, lib. XII.*

Palma regit nostros, mitissime Cæsar, Iberos,
Et placido fruitur pax peregrina iugo.
Ergo agimus læti tanto pro munere grates,
Misisti mores in loca nostra tuos.

VRBANA CONIVRATIONE.] *Paucorum aliquot ciuium. Quâ in re peccatum sæpe, Thraseas apud Tacitum. XV. Annalium queritur: & censet*, vt laus falsa, ac precibus expressa, proinde cohibeatur, quàm malitia, quàm crudelitas. *Et decretum mox interpositum:* Nequis ad concilium sociorum referret, agendas apud Senatum Proprætoribus Proucõsulibus grates, neu quis eâ legatione fungeretur. *Et fraudes vetari, bonum est: recta illa iudicia sperni aut supprimi, non bonum.* NAE SVFFRAG.] *Assentior Liuineio, vt* suffragiis: *& statim,* inserantur. *Etsi possit etiam legi:* Benè suffragiis. CONSVLARIVM.] *Qui in Senatu nominant, ac commendant candidatos. Tamen dubito, an non è notis error, veriusque:* Clarissimorum virorum, *de toto Senatu. Nec enim soli* Consulares *suffragia dabant.*

IAM quo adsensu Senatus, quo gaudio exceptum est, cùm candidatis, vt quemque nominaueras, osculo

occurreres? deflexus quidem in planum, & quasi vnus ex gratulantibus. Te mirer magis, an improbem illos, qui effecerunt, vt istud magnum videretur? cùm velut affixi curulibus suis, manum tantùm, & hanc cunctanter & pigrè, & imputantibus similes, promerent. Contigit ergo oculis nostris insolita facies, Princeps & candidatus æquales & simul stantes: intuerique parem accipientibus honorem, qui dabat. Quod factum tuum à cuncto Senatu, quàm verâ acclamatione, celebratum est? TANTO MAIOR, TANTO AVGVSTIOR. Nam cui nihil ad augendum fastigium superest, hic vno modo crescere potest si se ipse submittat, securus magnitudinis suæ. Neq; enim ab vllo periculo fortuna Principum longiùs abest, quàm ab humilitatis. Mihi quidem non tam humanitas tua, quàm intentio eius admirabilis videbatur. quippe cùm orationi oculos, vocem, manum commodares: vt si alij eadem ista mandasses, omnes comitatis numeros obibas. atque etiam, cùm suffragatorum nomina, honore quo solent, exciperentur: tu quoque inter excipientes eras, & ex ore Principis ille senatorius assensus audiebatur. quódque apud Principem perhibere testimonium merentibus gaudebamus, perhibebatur à Principe. Faciebas ergo, cùm diceres, OPTIMOS: nec ipsorum modo vita à te, sed iudicium Senatus comprobabatur: ornariq; se, non illos magis quos laudabas, lætabatur.

NOMINAVERAS.] *Designaueras palàm.* OSCVLO.] *Vt solet in gratulatione, & faustâ precatione.* DEVEXVS.] *Inclinans, & penè descendens è tuo tribunali. Seneca De Tranquillitate:* Tutiores erunt, superbiam detrahendo, & fortunam suam in planum deferendo.

MANVM.] *Superbiæ, vt antè monui: & vide* I I. *Electorum, cap. proprio* De osculis. IMPVTANTIBVS.] *Quasi beneficium darent eo ipso, quòd liceret contingere.* ÆQVALES.] *Hoc mihi placet, & est pro sensu. At libri tamen plerique,* equitis, *vel* equitus simul; *habent: vt omnino censeam fuisse,* & candidatus eius, simul stantes. *Erant enim* candi-

candidati Cæsaris, *& ita in lapidibus nominantur : quos is produceret & commendaret. Nam de* candidato equitis, *id est, equestris ordinis (quod quidam suggerunt) alienum, & ineptum est.* TANTO MAIOR.] *In adhortatione & comprobatione formula. Sic in Senecâ*, Multoque audire mauult Tanto melior, quàm, Tanto felicior: *& alibi in eodē.*

INTENTIO.] *Expreßio, cum veritate & acrimoniâ.* ORATIONI.] *Quâ gratulabaris honorem candidatis.* VOCEM, MANVM.] *Seneca, epist.* VII. In Senatu candidato vocem & manum commodare. ALII EADEM.] *Priuato, qui tibi obsequeretur. Sed puto rectiùs lectum iri,* vt si alius eadem ista mandasset. *Tu, inquit, omnia ita comiter & benignè faciebas, tanquam si non à te hoc beneficium, sed ab alio acceptum gratulareris. Nemo enim nimis gaudet aut exsultat in eo, quod ipse confert.* SVFFRAGATORVM.] *Hoc intellegi potest ex epistola* XX. *libri* III. *eiusdem Plinij, vbi rationem hanc comitialem ita explicat :* Citato nomine candidati, silentium summum. dicebat ipse pro se, vitam suam explicabat, testes & laudatores dabat. Ad- debat quosdam ex suffragatoribus. illi grauiter & paucis loquebantur. Plus hoc quàm preces proderat, *Itaque Suffragatores prodibant, & loquebantur: apparetque cum plausu & fauore (vt tunc mores ad leuitatem vel adulationem inclinabant) exceptos. Apparet, inquam, vt hæc est lectio. quam mihi immutare tamen suadeat animus; at scribere:* cùm suffragatores nomina, honore quo solent, exciperent, tu quoque. *Ipsi dico Suffragatores nomina excipiebant : quorum? nempe candidatorum, qui nomine & ordine (ex verbis iam Plinij) citabantur. Princeps igitur ipse, mirâ comitate, quasi inter suffragantes laudantesque erat.*

OPTIMOS.] *Notetur ritus, adhuc inobseruatus. Candidati*, boni vel optimi *acclamabantur, ad nomen. Senecæ hinc lux, epist.* III. Itaque verbo illo quasi publico vsus es, & sic amicum dixisti, quomodo omnes candidatos viros bonos dicimus. IPSORVM.] *Candidatorum. Itaque ex hisp palàm est, superiora, vti dixi, legenda.* IVDICIVM.] *Quia Senatus tales elegeras.* ORNARIQVE SE.] *Ipsum Senatum, cui sic credebas.*

NAM quòd precatus es, vt illa ipsa ordinatio comitiorum BENE AC FELICITER EVENIRET NOBIS, REIP. nónne tibi tale est, vt nos hunc ordinem votorum conuertere debeamus? deos denique obsecrare, vt omnia quę

facis, quæque facies, proſperè cedant tibi, reip. nobis? vel ſi breuiùs ſit optandum, vt vni tibi? in quo & reſp. & nos ſumus. Fuit tempus, ac nimium diu fuit, quo alia aduerſa, alia ſecunda, Principi & nobis. nunc communia tibi nobiſcum tam læta, quàm triſtia: nec magis ſine te nos eſſe felices, quàm tu ſine nobis potes. An ſi poſſes, in fine votorum adieciſſes, VT ITA PRECIBVS TVIS DII ANNVERENT, SI IVDICIVM NOSTRVM MERERI PERSEVERASSES? Adeò nihil tibi amore ciuium antiquius, vt antè à nobis, deinde à diis; atque ita ab illis amari velis, ſi à nobis ameris. Et ſanè priorum Principum exitus docuit, ne à diis quidem amari, niſi quos homines ament. arduum erat, has precationes tuas laudibus adæquare: adæquauimus tamen. Qui amoris ardor, qui ſtimuli, quæ faces illas nobis exclamationes ſubiecerunt? Non noſtri, Cæſar, ingenij, ſed tuæ virtutis tuorumq; meritorum voces fuerunt: quas nulla vnquam adulatio inuênit, nullus cuiuſquam terror expreſſit. Quem ſic timuimus, vt hæc fingeremus? quem ſic amauimus, vt hæc fateremur? Noſti neceſſitatem ſeruitutis. quando ſimile aliquid audiſti, & quando dixiſti? Multa quidem excogitat metus, ſed quæ appareant quæſita ab inuitis. aliud ſollicitudinis, aliud ſecuritatis ingenium eſt; alia triſtium inuentio, alia gaudentium: neutrum ſimulationes expreſſerint. habent ſua verba miſeri, ſua verba felices: vtque iam maximè eadem ab vtriſque dicantur.

ORDINATIO.] *Sollennis eſt vetus illa precatio, quam vſurpabat is qui comitiis præerat & moderabatur. Cicero, pro Murenâ:* Quæ precatus ſum à diis immortalibus, more inſtitutoque maiorum, illo die quo L. Murenam conſulem renunciaui, vt ea res mihi, magiſtratuique meo, populo plebique Romanæ benè atque feliciter eueniret. *Et appellat mox* Sollennem comitiorum precationem. *Ordinatio hic igitur, diſpoſitio & creatio magiſtratuum in hunc annum.*

NONNE TIBI.] *Planiſſimè tranſpoſitâ voce legendum:* tibi, nónne

ne tale. *Nam hæc formula erat*, Senatui, reip. mihi. *Seseipsos in eâ comprecatione semper includebant: vt in Ciceronis illis verbis, & alibi. Occurrit hoc Ennij:*

——ea vt mî,
Reiique & fidei, regno, vobisque Quirites
Se fortunatim, feliciter, ac benè vortant.

VNI TIBI.] *Infrà*: Simplex, cunctaque ista cōplexum, vnum omnium votum est, Salus Principis. *Adde Messallæ verba, in Suetonij Aug. cap.* LVIII. FVIT TEMPVS.] *Sub malis Principibus.*

ALIA ADVERSA.] *Diffidebant enim. & Princeps Senatum minui vel perire, ipsi Principem optabant.* VOTORVM.] *Publicorum, de quibus suprà? an quæ ipse Traianus in Senatu nunc concepit?* EXITVS.] *Violenti, aut fœdi.* NOSTI.] *Nam & ipse paulloantè interseruientes.* METVS.] *Dogma pulcherrimum est in Plutarchi Demetrio*, Non fidendum honoribus istis, qui decernuntur sic vulgò; Τὰ γὰρ αὐτὰ, *inquit*, καὶ δεδιότες ψηφίζονται, καὶ φιλοῦντες: eadem enim & timentes decernunt, & amantes. At vnum argumentum esse veræ beniuolentiæ, si ij quibus dantur, conscij sibi sint, factis & virtute meruisse. SIMVLATIONES.] *Tibullus*:

—difficile est imitari gaudia falsa,
Difficile est tristi fingere mente iocum.

Nazarius: Fingit quidem timor gaudium, sed ita intimos mentis affectus proditor vultus enunciat, vt in speculo frontium imago exstet animorum. ALITER DICVNTVR.] *Aliâ asseueratione, intentione, & vultu.*

TESTIS ipse es, quæ in omnium ore lætitia. non amictus cuiquam, non habitus quem modò extulerat. inde resultantia vocibus tecta: nihilque tantis clamoribus satis clausum. Quis tunc non è vestigio suo exiluit? quis exiluisse sensit? Multa fecimus sponte, plura instinctu quodam & imperio. nam gaudio quoque cogēdi vis inest. Num ergò modum ei tua saltem modestia imposuit? nam quanto magis à te reprimebatur, exarsimus. non contumaciâ Cæsar: sed vt in tuâ potestate est, an gaudeamus; ita in quantum, nec in nostrâ. Comprobasti & ipse

acclamationum nostrarum fidem, lacrymarum tuarum veritate. Vidimus humescentes oculos tuos, demissumque gaudio vultum, tantumque sanguinis in ore, quantum in animo pudoris. Atque hoc magis incensi sumus, vt precaremur, nequando tibi non eadem caussa lacrymarum, vtque nunquam frontem tuam abstergeres. hoc ipsum, has sedes nos quasi responsuras interrogemus, viderintne vnquam Principis lacrymas? at Senatus sæpe viderunt. Onerasti futuros Principes, sed & posteros nostros. nam & hi à Principibus suis exigent, vt eadem audire mereantur: & illi quòd non audiant, indignabūtur. Nihil magis possum propriè dicere, quàm quod dictum est à cuncto Senatu: O TE FELICEM! quod cùm diceremus, non opes tuas, sed animum mirabamur. Est enim demum vera felicitas, felicitate dignum videri. Sed cùm multa illo die dicta sunt sapienter & grauiter, tum vel in primis, CREDE NOBIS, CREDE TIBI. Magnâ hoc fiduciâ nostri, maiore tamen tui diximus. alius enim fortasse alium: ipsum se nemo deceperit. Introspiciat modò vitam, seque quid mereatur interroget. Proinde dabat vocibus nostris fidem apud optimū Principem, quod apud malos detrahebat. quamuis enim faceremus, quæ amantes solent: illi tamen non amari se, credebant sibi. Super hæc precati sumus, VT SIC TE AMARENT DII, QVEMADMODVM TV NOS. quis hoc aut de se, aut Principi diceret mediocriter amāti? Pro nobis ipsis quidem hæc fuit summa votorum: vt nos sic amarent dij, quomodo tu. Estne verū quod inter ista clamauimus, O NOS FELICES! Quid enim felicius nobis, quibus non iam illud optandum est vt nos diligat Princeps: sed dij, quemadmodum Princeps? Ciuitas religionibus dedita, semperque deorum indulgentiam piè merita, nihil felicitati suæ putat astrui posse, nisi vt dij Cæsarem imitentur.

NON

NON AMICTVS.] *Mamertinus, Iuliani laudatione:* Nimiæ lætitiæ decoris sunt & grauitatis immemores. Illa iactatio togarum, illa exsultatio corporum, nescientibus pænè hominibus excitabatur. QVEM MODO.] *Fortè*, quem domo. TECTA.] *Curiæ.*

TANTIS CLAMORIBVS.] *Pone sexcentos vnà clamantes: & adde Actuarios, & Laticlauios, quibus ius veniendi in Senatum.* INSTINCTV QVODAM.] *Nam animus in gaudio emicans & subsultans, corpus ignarum & pænè inuitum eò ducit.* TVA POTESTATE.] *Qui materiem dare potes, non potes.* NEC IN NOSTRA.] *Quia à vi gaudij auferimur, vt à subito torrente.* VERITATE.] *Non enim ficta illa, aut expressa. Quid si tamen*, vbertate? DEMISSVMQVE GAVDIO.] *Si sic legas, ad pudorem missum gaudio referendus hic gestus. nam ille in laude, quæ titillat & suauiter afficit, vultum tamen submittit. At si de gaudio solo; legerem* remissumque. *id esset, hilarem & diffusum gaudio vultum. cuius proprium scilicet* dilatare, *vnde &* lætitia: *sicut contrahere, & angustare doloris, vnde* angor. VTQVE NVNQVAM.] *Hæc clausula inter mutilas aut corruptas. nam meliores libri illud,* abstergeres, *mox non habent: nec verò eò facit. Quid enim* abstergeat? *lacrymas? eæ in genas delabuntur, non in frontem ascendunt. Pudorē, inquies. non solet abstergeri, nec potest: velari in eo frons aut vultus solet, nec aliter.* HOC IPSVM.] *Pariter corruptum. tentabam,* hoc templum. *Sed profectò defectus est, sine libris non explendus.*

VIDERINTNE VNQVAM.] *Ita, & quidem Augusti ipsius, in caussâ simili, cùm Pater patriæ dictus. Vide Suetonium, cap.* LVIII.

POSTEROS NOSTROS.] *Senatores, qui post nos erunt.* DIGNVM VIDERI.] *Id est, non est felix, qui in magnâ fortunâ est, sed qui habetur & est (ob virtutes) eâ dignus.* CREDE NOBIS.] *Seriò te laudantibus.* CREDE TIBI.] *Cui animus dicit, laude dignum esse.* IPSVM SE NEMO.] *Nam simulata virtus alteri imponit, non autem simulanti.* DABAT VOCIBVS.] *Quid dabat? nempe, conscientia ipsius Principis, meriti & non meriti testis.* AVT PRINCIPI.] *Malim*, Principe, *& mox*, amante. PIE MERITA.] *Suspicio, an non* pietate *fuerit: deprauatum compendio scripturæ. Cicero:* Deorum numine tantum hoc imperium & natum est, & auctum, & retentum. *addit, omnes gentes* pietate & religione superatas.

SED

SED quid ſingula conſector & colligo? quaſi verò aut oratione complecti, aut memoriâ conſequi poſſim, quæ vos P. C. ne qua interciperet obliuio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære cenſuiſtis. Antè, orationes Principum tantùm, eiuſmodi genere monumentorum mandari æternitati ſolebant: acclamationes quidem noſtræ parietibus curiæ claudebantur. Erant enim, quibus nec Senatus gloriari, nec Princeps poſſent. Has verò, & in vulgus exire, & poſteris prodi, cùm ex vtilitate, tum ex dignitate publicâ fuit. Primùm, vt orbis terrarum pietatis noſtræ adhiberetur teſtis & conſcius. deinde, vt manifeſtum eſſet, audere nos de bonis malisque Principibus, non tantùm poſt ipſos, iudicare. poſtremò, vt experimento cognoſceretur & antè nos gratos, ſed miſeros fuiſſe: quibus eſſe nos gratos, probare anteà non licuit. At quâ contentione, quo niſu, quibus clamoribus expoſtulatum eſt: ne affectus noſtros, ne tua merita ſupprimeres: denique vt in poſterum exemplo prouideres. Diſcant & Principes acclamationes veras falſaſque diſcernere: habeantque muneris tui, quòd iam decipi non poterunt. Non inſtruendum illis iter ad bonam famam: ſed non deſerendum. non ſubmouenda adulatio: ſed non reducenda eſt. certum eſt & quæ facere, & quæ debeant audire, ſi faciant. Quid nunc ego ſuper ea, quæ ſum cum toto Senatu precatus, pro Senatu precer? niſi vt hæreat animo tuo gaudium, quod tunc oculis protuliſti. Ames illum diem, & tamen vincas. noua merearis, noua audias: eadem enim dici, niſi ob eadem facta, non poſſunt.

PVBLICA ACTA.] *Quid? nónne igitur omnia Senatus decreta, aut ſeria magis dicta,* in Acta *mittebantur? certè. & erant huic rei* Actuarij, *&* [a] Acta Senatus *in Tacito aliisque crebrò leguntur. Sed nota, quòd ait* Publica acta: *ea autem ſunt* Populi, *quæ alio nomine* Vrbana. *Nempe decretum, vt vulgus quoque ea ſciret, & in publicis illis*

[a] Vide me in v. Ann. Taciti.

Actis

Actis scripta legerentur, præter morem. ANTE ORATIONES.] *Imò eæ non in æs tantùm, sed aurum argentumque incisæ, & lectione publicâ repetitæ. Vide me, si lubet, super hoc more ad* XIIII. *Annalem Taciti, haud procul initio.* IN VVLGVS] *Quod factum*, in Acta publica *mittendo.* POSTERIS.] *Nempe in æs incidendo, & perpetuando.*

POST IPSOS.] *Cùm iam mortui. etsi, ô bone Plini, libertas ea tantùm sub bonis, & de bonis: in malis, iudicia quidem, sed non libera aut publicata.* NOS GRATOS.] *Placeat*, non ingratos: *etsi nec aliter sententiâ valdè diffidente, sed sic clariore.* SVPPRIMERES.] *Quia nolebas publicari vel incidi.* OCVLIS PROTVLISTI.] *Lacrymando, suprà.* VINCAS.] *Maiora faciendo, maiora audiendo.*

IAM quàm antiquum, quàm cōsulare, quòd triduum totum Senatus, sub exemplo tui, sedit? cùm interea nihil, præter Consulem, ageres. Interrogauit quisque quod placuit; dissentire, discedere, & copiā iudicij sui reip. facere tutum fuit; consulti omnes, atque etiam dinumerati sumus: vicitq;ue sententia non prima, sed melior. At quis antea loqui, quis hiscere audebat, præter miseros illos qui primi interrogabantur? ceteri quidem defixi & attoniti, ipsam illam mutam ac sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore, perpetiebantur? Vnus solusque censebat quod sequerentur omnes, & omnes improbarēt; in primis ipse, qui censuerat. Adeò nulla magis omnibus displicent, quàm quæ sic fiunt, tanquam omnibus placeant. Fortasse Imperator in Senatu ad reuerentiam eius componebatur: ceterùm egressus, statim se recipiebat in Principem, omniaq; consularia officia abigere, negligere, contemnere solebat. Ille verò ita Consul, vt si tantùm Consul foret: nihil infra se putabat, nisi quod infra Consulem esset. Ac primùm, ita domo progrediebatur, vt illū nullus apparatus arrogantiæ principalis: nullus præcursorum tumultus detineret. vna erat in limine mora, consultare aues, reuererique numinum monitus. nemo protur-

babatur, nemo submouebatur. tanta viatoribus quies, tantus pudor fascibus, vt plerumque aliena turba subsistere & Consulem & Principem cogeret. Ipsius quidem officium tam modicum, tam temperatum, vt antiquus aliquisque magnus Consul, sub bono Principe incedere videretur.

QVAM ANTIQVVM.] *De eâdem re, epistolâ* XI. *lib.* II. Iam hoc ipsum, quàm pulchrum & antiquum, Senatum nocte dimitti, triduo vocari, triduo contineri? *Ideò autem* antiquum, *quia olim assiduè Senatus habitus, & res omnes in eo agitatæ, decretæ. at sub Principibus, rariores conuentus; quia illi ad se trahebant præcipua rerum, & Patres in speciem conuocabant interdum. Atque Augustus dies certos habendo Senatui definiuit: de quibus Tranquillus, cap.* XXXV. DISCEDERE.] *Non quidem è Curiâ: sed pedibus ire in hanc illámve sententiam. Cui libertati mox opponit* sedêtariam assentiendi necessitatem.

DINVMERATI.] *Vtra pars præpolleret. Neque enim hoc ad infrequentiam Senatus retulerim, cùm ad impediendum decretum dicebatur,* Numera Senatum: *Festus, in iis vocibus.* NON PRIMA.] *Vide tyrannos. quibus Senatus pro imagine aut vmbrâ erat. Vnum dicere ex composito iubebant, & quod ipsi vellent: atque vnum tantùm.* SEDENTARIAM.] *Cùm nec interrogarentur, nec surgerent ad dicendum: sed nec (vt in pluribus sententiis) discessio fieret.* Sedentes *igitur assentiebantur. quomodo? manu, aut voce. Nempe illâ sublatâ, & hâc in vnum verbum soluentes,* Assentio, *aut,* Idem. FORTASSE.] *Syllabam retraham,* At fortasse. DOMO.] *Palatio.* PRAECVRSORVM.] *Apparitorum, & anteambulonum.* CONSVLTARE.] *Notetur. an de more publico, an Traiani priuato? Nihil sanè rei maioris, nisi auspicatò Romani aggrediebantur: quòd tamen in domus egressu id semper factum, haud subeunt nunc exempla. Nisi istuc facit, quòd Victor in regione Palatij,* Auguratorium *ponit. At potuit priuatim, & ex more suæ gentis deditus huic superstitioni esse. nam in Alexandro Lampridij legas:* Ορνεοσκόπος (*augur*) magnus fuit, vt & Vascones, & Hispanorũ, & Pannoniorum augures vicerit. SVBMOVEBATVR.] *A lictoribus, vel ab ipsâ officij turbâ. Lucanus, seu quis alius, ad Pisonem:*

—nec enim tibi dura clientum
Turba rudisque placet, misero quæ freta labore,

Nil

Nil nisi summoto nouit præcedere vulgo.

ALIENA.] *Occurrentis diuitis alicuius, aut magistratus.* OFFICIVM.] *Ipsi, qui deducunt, aut comitantur. Ouidius:*

Substitit hîc, agmenque suum, turbæque sequentis
Officium, placido visus dimittere vultu.

Suetonius, Seneca, alij. MODICVM.] *Non frequens aut magnum: vt diuites illi agmina tota solent trahere.*

ITER illi sæpius in forum, frequenter tamen & in campum. nam comitia Consulum obibat ipse, & tantum ex renunciatione eorum voluptatis, quantum priùs ex destinatione capiebat. Stabant candidati ante curulē Principis, vt ipse ante Consulis steterat: adigebanturque in verba, in quæ paullò antè ipse iurauerat Princeps: qui tantum putat esse in iureiurando, vt illud & ab aliis exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi verò quanta religio æquitatis? quanta legum reuerentia? Adibat aliquis vt Principem? respondebat, se Consulem esse. Nullius ab eo magistratus ius, nullius auctoritas imminuta est: aucta etiam. siquidem pleraque ad Prætores remittebat: atque ita, vt collegas vocaret. non quia populare gratumque audientibus: sed quia ita sentiebat. Tantum dignationis in ipso honore ponebat: vt non amplius esse censeret, quòd aliquis collega appellaretur à Principe, quàm quod Prætor esset. Ad hæc, tam assiduus in tribunali, vt labore refici ac reparari videretur. Quis nostrûm idem curæ, idem sudoris sumit? quis adeò expetitis honoribus, aut deseruit, aut sufficit? Et sanè æquum est, tantum ceteris præstare Consulibus ipsum, qui Consules facit. quippe etiam fortunæ videbatur indignum, si posset honores dare, qui gerere non posset. Facturus Consules, doceat; accepturisque amplissimum honorem persuadeat, scire se quid sit quod daturus sit. sic fit, vt illi quoque sciant, quid acceperint. Quò iustiùs Senatus vt susci-

peres quartum Consulatum,& rogauit,& iussit. Imperij hoc verbum, non adulationis esse, obsequio tuo crede: quod non aliâ in re magis aut Senatus exigere à te, aut tu præstare Senatui debes. Vt enim ceterorum hominum, ita Principum, illorum etiam qui dij sibi videntur, çuum omne & breue & fragile est. Itaque optimum quemque niti & contendere decet, vt post se quoque reipublicæ prosit, moderationis scilicet iustitiæq; monumentis, quæ prima statuere Consul potest. Hæc nempe intẽtio tua, vt libertatẽ reuoces ac reducas. Quem ergo honorem magis amare? quod nomen vsurpare sæpius debes, quàm quod primum inuenit recuperata libertas? Non est minùs ciuile, & Principem esse pariter, & Consulem: quàm tantùm Consulem. Habe etiam rationem verecundiæ collegarum tuorum. Collegarum inquam: ita enim & ipse loqueris, & nos loqui vis. Onerosa erit modestię illorum tertij Cōsulatus sui recordatio, donec te Consulem videant. Neque enim potest non nimium esse priuatis, quod Principi satis est. Annuas Cæsar optantibus, quibusque apud deos esse consuesti, quorum potes ipse, votorũ compotes facias. Fortasse sufficiat tibi tertius Consulatus, sed nobis tanto minùs sufficit. ille nos instituit & induxit, vt te iterum iterumq; Consulem habere cupiamus. Remissiùs illud contenderemus, si adhuc non sciremus, qualis esses futurus. Tolerabilius fuit, experimentum tui nobis, quàm vsum negari. Dabitúrne rursus videre Consulem illum? audiet, reddet, quas proximè voces? præstabitque gaudium, quantum ipse percipiet? prçsidebit lætitiæ publicę, auctor eius & caussa? tentabitque affectus nostros, vt solet, cohibere, nec poterit? pietati Senatus, cum modestiâ Principis, felix speciosissimúque certamen: seu fuerit victa, seu vicerit. Equidem incognitam quandam, proximaque maiorem, præsumo lætitiam.

Quis

Quis enim est tam imbecilli ingenio, qui non tanto meliorem Consulem speret, quanto sæpius fuerit? Alius labores, si non continuos desidię ac voluptati dedisset, otio tamen & quiete recreasset. hic consularibus curis exolutus, principalęs resumpsit: tam diligens temperamenti, vt nec Consulis officium, Princeps; nec Principis, Consul appeteret. Videmus vt prouinciarum desideriis, vt singularum etiam ciuitatum precibus occurrat. nulla in audiendo difficultas, nulla in respondendo mora: adeunt statim, dimittuntur statim: tandemque Principis fores exclusa legationum turba non obsidet.

IN FORVM.] *Ad ius dicendum.* DESTINATIONE.] *Designatione. nam Princeps faciebat: & nunc Traianus, vt Consul, ipse renunciabat.* COLLEGAS.] *Messallæ verba vide apud Agellium, lib.* XIII. *cap.* XIIII. *quibus docet*, Collegam esse Prætorem Consuli, quòd eodem auspicio creantur. NON AMPLIVS.] *Id est, tanti faciebat honorem Præturæ, vt non pluris æstimaret* Collegam Principis dici, *quàm* Prætorem. ASSIDVVS.] *Prisco more, & Augusti exemplo, de quo Suetonius:* Ipse ius dixit assiduè, & in noctem nonnũquam: si parùm corpore valeret, lecticâ pro Tribunali collocatâ, vel etiam domi cubans. *Mos in Principe numquã satis laudandus.* DESERVIT.] *Vacat, & se impendit.* SVFFICIT.] *Par est.* DOCEAT.] *Exemplo suo, Consules agere.* OBSEQVIO TVO.] *Crede, inquit, nos iubere, non adulari; quomodo? obsequendo. Si facis & suscipis, ostendis te credere seriò nos sic velle: & volumus certè.* POTEST.] *Malim*, potes. CIVILE.] *Moderatum, æquabile, & ciue dignum.* CONSVLEM.] *Quartò.* ESSE CONSVESTI.] *Corrigebam*, adesse consuesti: *quod & aliis placuit. Sententia est, Tu Cæsar, qui adesse nobis apud Deos precantibus soles, & vota nostra tuis iuuare: ecce nunc concede, quod à te, non à Diis, petimus, & à te pendet.* ILLE NOS.] *Tam laudabiliter gestus.* VSVM.] *Vtilitatem tam notam.* AVDIET.] *A Senatu acclamationes similes: atque ipse respondebit.* PIETATI.] *Omnino reuocanda vox, è fine prioris:* erit pietati: *& interrogatione efferenda clausula.* CONTINVOS.] *Scribe*, continuò se. AVDIENDO.] *Fortasse*, adeundo: *etsi illud quoque similem habere potest sensum.*

TANDEMQVE.] *Vt sub Domitiano solet, sese includens.*

QVID, in omnibus cognitionibus, quàm mitis seueritas, quàm nō dissoluta clementia? Non locupletādo fisco sedes, nec aliud tibi sentētiæ tuæ pretium, quàm benè iudicasse. Stant ante te litigatores, non de fortunis suis, sed de tuâ existimatione solliciti; nec tam verentur, quid de caussâ suâ, quàm quid de moribus sentias. O verè Principis, atq; etiam Consulis, reconciliare æmulas ciuitates; tumētesq; populos non imperio magis, quàm ratione, compescere; intercedere iniquitatibus magistratuū, infectumque reddere, quidquid fieri non oportuerit; postremò, velocissimi sideris more, omnia inuisere, omnia audire, & vndecunque inuocatum statim, veluti numen, adesse & assistere. Talia esse crediderim, quæ ipse mundi parens temperat nutu, siquando oculos demisit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus est. quibus nunc per te liber solutusque, cælo tantùm vacat: postquam te dedit, qui erga omne hominum genus vice suâ fungereris. Fungeris enim, sufficisq; mandanti: cùm tibi dies omnis, summâ cum vtilitate nostrâ, cum tuâ laude, condatur.

LOCVPLETANDO.] *Non, vt tyranni, ideò iudicas vt damnes, & bona ad fiscum tuum trahas. non fructus, sed æquitas sola tibi finis*

SEDES.] *Pro tribunali.* EXISTIMATIONE.] *Tam te scilicet reuerentur, tuamque virtutem: vt malint opum iacturam, quàm famæ apud te facere.* ÆMVLAS CIVITATES.] *Qui morbus, etsi in publicâ illâ seruitute, ciuitates tenebat: queriturque de suâ Græciâ Plutarchus. Sed & Tacitus notat, quasdam* ad exitium inter se discordes.

INTERCEDERE.] *Irrita iniqua decreta facere, & nulla.* SIDERIS MORE.] *Solem intellege.* SIQVANDO OCVLOS.] *Ille verò semper ô Plini, & tu hîc cum auunculo tuo Epicurissas, cui* irridendum *videtur*, agere curam rerum humanarum illud, quidquid *est*, summum. *Sed prudentiam, eloquentiam, & omnia alia à vobis haurimus, quàm pietatem.* CAELO TANTVM.] *Vt poëta:* Iupiter in cælis, Cæsar regit omnia terris. VICE SVA.] *Seneca De Clemen. vbi Nero*

Nero: Ego ex omnibus mortalibus placui electúsque sum, qui deorum vice fungerer in terris.

QVOD siquando cum influentibus negotiis paria fecisti, instar refectionis existimas mutationem laboris. Quæ enim remissio tibi, nisi lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare immensa montium iuga, & horrentibus scopulis gradum inferre, nullius manu, nullius vestigio adiutum: atque inter hæc, piâ mente adire lucos, & occursare numinibus? Olim hæc experientia iuuentutis, hæc voluptas erat: his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu: nec mediocre pacis decus habebatur, submota campis irruptio ferarum, & obsidione quadam liberatus agrestium labor. Vsurpabant gloriam istam illi quoque Principes, qui obire non poterant: vsurpabant autem, vt domitas fractásque claustris feras, ac deinde in ipsorum quidem ludibrium emissas, mentitâ sagacitate colligerent. Nunc par capiendi quærendiq; sudor, summúsque & idem gratissimus labor, inuenire. Enimuerò siquãdo placuit idem corporis robor in maria proferre, nõ ille fluitantia vela, aut oculis sequitur, aut manibus: sed nunc gubernaculis assidet, nunc cum valentissimo quoque sodalium certat frangere fluctus, domitare ventos reluctantes, remísque transire obstantia freta. Quantum dissimilis illi, qui non Albani lacus otium, Baianíque torporem & silentium ferre, non pulsum saltem fragorémque remorum perpeti poterat, quin ad singulos ictus turpi formidine horresceret. itaque procul ab omni sono, inconcussus ipse & immotus, religato reuinctóque nauigio, non secus ac piaculum aliquod, trahebatur. Fœda facies, cùm populi Romani Imp. alienum cursum, alienúmque rectorem, velut captâ naue, sequeretur. Nec deformitate ista saltem flumina carebant,

bant, atque amnes. Danubius ac Rhenus tantum illud nostri dedecoris vehere gaudebant, non minore cum pudore imperij, quòd hæc Romanæ aquilę, Romana signa, Romana denique ripa, quàm quòd hostium prospectarent. hostium, quibus moris est, eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut campis superflua, nunc liquida ac deferentia lustrare nauigiis, nandoque superare.

INFLVENTIBVS NEGOTIIS PARIA.] *Id est, si exhausisti omnia negotia, quæ magnâ copiâ velut inundant.* Paria facere, *est reliqui nihil habere: à ratiocinijs sumptum.* LVSTRARE SALTVS.] *Venationis in eo studium commendat: quidquid mox ducet, rarum tamen, nec in magno, priscis Romanis. At aliæ gentes amarunt, & ab Hispanis suis traxit Traianus. Ab eo Hadrianus, qui* vsque ad insaniam & periculum eo detentus *scribitur. Sed & M. Antoninus.* piscando & venando multum se oblectauit. *Quis carpere possit? vsum habet, si modum: & Plato, Xenophon, alij laudarunt.* NVLLIVS VESTIGIO.] *Praeuntis, opinor, & viam facientis aut monstrantis.* ADIRE LVCOS.] *Veterum opinione sacros.* OLIM HAEC EXPERIENTIA.] *Dubitant an non.* experimenta. *Sed quando* olim? *vix sanè veteres Romanos factitasse legas, qui à primâ adolescentiâ in militiâ, aut eius exercitiis, erant. Sed & Sallustius*, agrum colere, & venari, seruilibus officiis *adscribit. Licet tamen opinari, haud neglexisse prorsus, etsi in laude aut curâ non habuisse. Posteà inualuisse haud nego, adeò vt Maximinus (sed Thrax ille, & barbarus)* solis venationibus legiones frequenter exerceret: *in eius vitâ.* OBSIDIONE QVADAM.] *Vtne ipsi obsederint, & indagine feras cinxerint? an vt liberarint ferarum obsidione agrestes?*

MENTITA SAGACITATE.] *Quò hæc spectent, quæro. Domitianum scio*, sagittarum vel præcipuo studio tentum, & centenas varij generis feras sæpe in Albano secessu confecisse: *ex Suetonio. An igitur vult Plinius, feras istas claustris caueisque emissas, & tum quasi sagacitate eius indagatas percussasque esse? potest: sed magis credam, apros, ceruos, aut id genus emissos: & captos deinde, quasi verâ venatione & sagacitate quæsitos.* LABOR, INVENIRE.] *Quasi dicat, Tu quærebas reuera feras, & eâ ipsâ quæsitione delectabaris (ita est in venatoribus:) finisque tuus erat præcipuus inuenisse. Quis enim vir magnus ob prædam quærit?* OCVLIS SEQVITVR.] *Quietus & sedens. ac pulchrè*

chrè à moribus & ingenio nauigantium sumptum : quia reuera oculi eò feruntur. AVT MANIBVS.] *An demonstrando, huc aut illuc, ecce, fert ventus? an,* nauibus, *legi versus? Mihi verius: & ignauia tangitur illorum, qui ne remos strepitúsque alios nauticos audirent, naue aliâ religati nauem præducentem sequebantur. Mox palàm dicit.* SODALIVM.] *Qui* Socij nauales *dicuntur.* FRANGERE.] *Remis.*

DISSIMILIS ILLI.] *Domitiano.* AC PIACVLVM.] *Hostia, quâ scelera piabant, siue purgabant. Ea procul, nequis deuotam & malis publicis onustam tangeret, trahebatur, & in mare deuectam mergebant. Græcorum κάθαρμα, μόλυσμα.* CAPTA NAVE.] *Is erat ritus, Liuio expressus libro* XXI. Romani naues omnes (*captas*) religatas puppibus in altum extraxêre. NOSTRI.] *Liber scriptus,* monstri dedecus: *quod nescio an edito præferam.* DEFERENTIA.] *Prono & suo cursu euntia. Quidam libri* deferentia: *quod esset, in se redeuntia, omissis campis. Possis &,* deferuentia, *legi.*

NEC verò laudauerim per se magnopere duritiam corporis ac lacertorum: sed si his validior toto corpore animus imperitet, quem non fortunæ indulgentiæ molliant, non copiæ principales ad segnitiem luxumque detorqueant; tunc ego, seu montibus, seu mari exerceatur, & lætum opere corpus, & crescentia laboribus membra, mirabor. Video enim iam inde antiquitùs, maritos dearum, ac deorum liberos, nec dignitate nuptiarum magis, quàm his artibus inclaruisse. Simul cogito, cùm sint ista ludus & auocamentum huius, quæ quantæque sint illæ seriæ & intentæ, & à quibus se in tale otium recipit, voluptates. Sunt enim voluptates, quibus optimè de cuiusque grauitate, sanctitate, temperātiâ creditur. Nam quis adeò dissolutus, cuius non occupationibus aliqua species seueritatis insidat? otio prodimur. An non plerique Principes hoc idem tempus in aleam, stupra, luxum conferebant? cùm feriarum laxamenta curarum, vitiorum contentione supplerent. Habet hoc primùm magna fortuna, quòd nihil tectum, nihil occultum esse patitur: Prin-

cipum verò nō modò domus, sed cubicula ipsa intimosque secessus recludit, omniaque arcana noscenda famæ proponit, atque explicat.

NVPTIARVM.] *Pars membri altera deest*, & natalium: *ac pluscula hic obseruo hiulca, aut fœdata.* SERIAE ET INTENTAE.] *Sequitur mox* voluptates: *& nisi litterarias aut illas animi interioris intellegat, quid velit ignoro. Imò placebat legere:* quæ quantaque sint illa seria & intēta, &, à quibus se in tale otium recipit. Voluptates sunt enim, voluptates, quibus: *oratoriâ & efficaci repetitione.* PRODIMVR.] *Mens retegitur. quæ neque per remissiones intenta est ad velandum; & ipsas naturæ aptius moribusque appetit.* CONTENTIONE.] *Laxabant se à curis, vt in vitia animum intenderent. Quo sensu nec malè,* contentiones. MAGNA FORTVNA.] *Iuuenalis:* —secretum diuitis vllum Esse putas? homines taceant, iumenta loquentur.

PRINCIPVM.] *Seneca pulcherrimè, ad Neronem:* Tibi non magis, quàm Soli, latêre contingit. multa contra te lux est: omnium in istam conuersi sunt oculi. Prodire te putas? oriris. loqui non potes, nisi vt vocem tuam, quæ vbique sunt gentes, excipiant. *Claudianus, ad Honorium, patris nomine:*

Hoc te prætereà crebro sermone monebo,
Vt te totius medio telluris in orbe
Viuere cognoscas: cunctis tua gentibus esse
Facta palàm; nec posse dari regalibus vsquam
Secretum vitiis. nam lux altissima fati
Occultum nihil esse sinit.

SED tibi, Cæsar, nihil accommodatius fuerit ad gloriam, quàm penitus inspici. sunt quidem præclara, quæ in publicum profers; sed non minora ea, quæ limine tenes. Est magnificum, quòd te ab omni contagione vitiorum reprimis ac reuocas, sed magnificentius quòd tuos. Quanto enim magis arduum est alios præstare quàm se; tanto laudabilius, quòd cùm ipse sis optimus, omnes circa te similes tui effecisti. Multis illustribus dedecori fuit, aut inconsultiùs vxor assumpta, aut retenta patientiùs. ita foris claros domestica destruebat infamia: & ne maxi-

mi

mi ciues haberentur, hoc efficiebat, quòd mariti minores erãt. Tibi vxor in decus & gloriam cedit. Quid enim illâ sanctius? quid antiquius? nónne si Pontifici maximo deligenda sit coniunx, aut hanc, aut similem (vbi est autem similis?) elegerit? Quàm illa nihil sibi ex fortunâ tuâ, nisi gaudium vindicat? quàm constanter, non potentiam tuam, sed ipsum te reueretur? Idem estis inuicem quod fuistis, probatis ex æquo, nihilque vobis felicitas addidit, nisi quòd scire cœpistis, quàm bene vterque vestrum felicitatem ferat. Eadem quàm modica cultu? quàm parca comitatu? quàm ciuilis incessu? mariti hoc opus, qui ita imbuit, ita instituit: nam vxori sufficit obsequij gloria. An cùm videat, quàm te nullus terror, nulla comitetur ambitio: non & ipsa cum silentio incedat, ingredientemque pedibus maritum, inquantum patitur sexus, imitetur? Decuerit hoc illam, etiam si diuersa tu facias. Sub hac verò modestiâ viri, quantam debet verecundiã vxor marito, fœmina sibi? Soror autem tua, vt se sororem esse meminit? vt in illâ tua simplicitas, tua veritas, tuus candor agnoscitur? vt si quis eam vxori tuæ conferat, dubitare cogatur, vtrum sit efficacius ad rectè viuendum benè institui, aut feliciter nasci. Nihil est tam pronum ad simultates, quàm æmulatio, in fœminis præsertim. ea porrò maximè nascitur ex coniunctione, alitur æqualitate, exardescit inuidiâ, cuius finis est odium. Quo quidem, admirabilius existimandum est, quòd mulieribus duabus in vnâ domo, pariq; fortunâ, nullum certamen, nulla contentio est: suspiciunt inuicem, inuicem cedunt; cumque te vtraque effusissimè diligat, nihil suâ putant interesse, vtram tu magis ames. idemque vtrique propositum, idem tenor vitæ, nihilque ex quo sentias duas esse. Te enim imitari, te subsequi student. ideò vtraque mores eosdem, quia vtraque tuos habet. Inde moderatio,

inde etiam perpetua securitas. neque enim vnquam periclitabuntur esse priuatæ, quæ non desierunt. Obtulerat illis Senatus cognomen Augustarum, quod certatim deprecatæ sunt, quamdiu appellationem patris patriæ tu recusasses: seu quòd plus esse in eo iudicabant, si vxor & soror tua, quàm si Augustæ dicerentur. Sed quæcumque illis ratio tãtam modestiam suasit, hoc magis dignæ sunt, quæ in animis nostris & sint & habeantur Augustę, quia non vocantur. Quid enim laudabilius fœminis, quàm si verum honorem non in splendore titulorum, sed in iudiciis hominum reponant; magnisque nominibus pares se faciant, etiam dum recusant?

PENITVS INSPICI.] *Proprium omni veræ virtuti, quæ vult tractari.* LIMINE.] *Domesticæ & penetrales tuæ virtutes, pares publicis aut publicatis.* CIRCA TE.] *Domesticos & familiares. Suetonius Iulio:* Omnibus circa eum obstrictis. *In Domitiano:* Omnes circa se largissimè prosecutus. SIMILES.] *Martialis:*

Nemo suos (hæc est aulæ natura potentis)
Sed domini mores Cæsarianus habet.

INCONSVLTIVS.] *Parum exploratâ pudicitiâ eius.* PATIENTIVS.] *Iam infamis.* VXOR.] *Plotina, cuius memoria in lapidibus & nummis. Vel vno facto integritas & modestia comprobetur. Nam primò Palatium ingressura, cõuertit se ad populum, iam stans in gradibus:* καὶ τοιαύτη, *inquit,* δεῦρο εἰσέρχομαι, ὁποίαπερ καὶ ἐξελθεῖν ἂν βούλομαι. Talis huc ingredior, qualem & exire me optauerim. *Liberos non peperit optimo viro: sed fautrix Hadriano ad imperium fuit, condigno item successori. Is eam consecrauit, post maritum mortuam, & Basilicam miro opere, Nemausi in memoriam eius struxit.* PONTIFICI.] *Qualis ipse Traianus, & omnes Cæsares à Iulio fuerunt. At vxores eorum nec castæ semper, nec inter probas: atque adeò nescio an leges aliquæ de Pontificis toro. Scio Tertullianum tale scribere, bis terque: sed viri docti de* Flamine *rectè interpretati sunt, quem ille* Pontificem maximum *appellat. At curiosè hæc nunc non quæro: mentem Plinij arbitror, Si Pontifici, pro sacrorum reuerentiâ, condigna vxor legenda sit; hanc illam fore.* OBSEQVII.] *Quod proprium fœminæ est, audire maritum & parêre.* SEXVS.] *Infirmior,*

firmior, & ideò in Sellam aut Lecticam sæpe transferendus. FAEMINA SIBI.] *Quia huic sexui innata verecundia, præcipuum eius ornamentum.* SOROR.] *Marciana. quæ tamen ante Consulatum Traiani sextum obiit, vt ex fornice Anconitano constat, in quo legitur:* DIVAE. MARCIANAE. AVG. SORORI. AVG. *Nam* Diuæ *appellatio mortuam notat, & consecratam.* INSTITVI.] *Quod in vxore euenit.*

NASCI.] *Quod in sorore.* ÆMVLATIO.] *Contentio de dignitate.* CONIVNCTIONE.] *Cùm vnà agunt, & hærent.* ÆQVALITATE.] *Vbi difficile discrimen, vtra prior.* NON DESIERVNT.] *Seruant modestiam, quam priuatæ habuerunt.* RECVSASSES.] *Atquin ille tamen admisit, vt suprà vidimus: nondum tamen istæ cognomen* Augustarum. *Etsi posteà, & in lapidibus, vtraque sic appellatur.*

IAM etiam & in priuatorũ animis exoleuerat priscum mortalium bonum, Amicitia: cuius in locum migrauerant assentationes, blanditiæ, & peior odio, amoris simulatio. Etenim in Principum domo nomen tantum amicitiæ, inane scilicet irrisúmque manebat. Nam quę poterat esse inter eos amicitia, quorum sibi alij domini, alij serui videbantur. Tu hanc pulsam & errantem reduxisti: habes amicos, quia amicus ipse es. neque enim vt alia subiectis, ita amor imperatur: neque est vllus affectus tam erectus & liber, & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat. Potest fortasse Princeps iniquè, potest tamen odio esse nonnullis, etiam si ipse non oderit: amari, nisi ipse amet, non potest. Diligis ergo cùm diligaris, & in eo quod vtrique honestissimum est, tota gloria tua est: qui superior factus, descendis in omnia familiaritatis officia, & in amicum ex Imperatore submitteris. imò tunc maximè Imperator, cùm amicum ex Imperatore agis. Etenim cùm plurimis amicitiis fortuna Principum indigeat, præcipuum est Principis opus, amicos parare. Placeat tibi semper hæc secta, & cùm alias virtutes tuas, tum hanc constantissimè teneas: nec vnquam persuadeatur humile esse Principi, nisi odisse. Iucundissimum est in

rebus humanis amari, ſed non minùs amare: quorum vtroque ita frueris, vt cùm ipſe ardentiſſimè diligas, adhuc tamen ardentiùs diligaris. Primùm, quia facilius eſt vnũ amare, quàm multos; deinde, quia tibi amicos tuos obligandi adeſt facultas tanta, vt nemo poſſit te niſi ingratus, nõ magis amare. Operæpretium eſt referre, quod tormentum tibi iniunxeris, ne quid amico negares. Dimiſiſti optimum virum, tibíque cariſſimum, inuitus & triſtis, & quaſi retinere non poſſes. quantum amares eum deſiderio expertus es: diſtractus ſeparatúſque, dum cedis & vinceris. Ita quod fando inauditum, cùm Princeps & Principis amicus diuerſa velletis, id potiùs factũ eſt quod amicus volebat. O rem memoriæ, litteriſque mandandam! Præfectum prætorij non ex ingerẽtibus, ſed ex ſubtrahentibus legere; eundemque otio, quod pertinaciter amet, reddere; cumq; ſis ipſe diſtentus imperij curis, non quietis gloriam cuiquam inuidere.

ASSENTATIONES.] *Cicero*: Sic habendum eſt, nullam in amicitiis peſtem eſſe maiorem, quàm adulationem, blanditiam, aſſentationem. PEIOR ODIO.] *Quia falſus amor plus nocet, quàm profeſſum odium.* IN PRINCIPVM.] *In Panegyrico, qui Theodoſio dictus*: Ecquis Imperatorum vnquam putauit amicitiæ cultum in regiâ laude ponendum? Humilis hæc virtus, dubiumque an virtus, iudicabatur, nec palatiis digna, ſed periculis habebatur. TV HANC.] *Iterùm imitatus idem Panegyriſtes*: Tu amicitiam, nomen ante à priuatum, non ſolùm intra aulam vocaſti, ſed indutam purpurâ, auro gemmiſque redimitam, ſolio recepiſti. IPSE AMET.] *Apud Senecam*, Hecaton ait: Ego tibi monſtrabo amatorium, ſine medicamẽto, ſine herbâ, ſine vllius veneficæ carmine. Si vis amari, ama. DESCENDIS.] *Vſqueeò, vt* ægrotantes amicos viſeret: *Auſonius in Gratiarum actione, & Eutropius, quem ſuprà dedi.* HVMILE ESSE.] *Quod videatur, quia amicitia inter æquales modò eſt: at ille eminet ſuper omnes. Sed nempe amicitia parem ſi non accepit, facit.*

NISI ODISSE.] *Quia in odio occultus & degener metus. Generoſi autem altique animi, vlciſci eligunt quàm odiſſe.* OPTIMVM VIRVM.]

RVM.] *Licinium Suram fuisse volunt: sed quo auctore? Mihi promptum vel ex eo arguere, quòd hic Sura biennio pòst, secundùm Consul fuit: iterumque quadriennio interiecto, tertiùm. Quomodo autem, si nunc abiuit, otio & quieti redditus? Sanè alius fuit hic Præfectus, cui & gladium tradidit, cum verbis æternis illis, quæ antè posui: etsi ibi quoque* Suram *nobis supponunt. Quis igitur alius? ex Victore* Saburanum *retineo: etsi ignotum mihi hominem, nec in* Suranum *demuto.*

INTELLIGIMVS Cæsar, quantum tibi pro laboriosâ istâ statione & exercitâ debeamus, cùm otium à te, tanquam res optima, & petatur & detur. Quam ego audio confusionem tuam fuisse, cùm digredientem prosequereris? prosecutus enim, nec temperasti tibi quo minùs exeunti in litore amplexus osculum ferres. Stetit Cæsar in illâ amicitiæ speculâ, precatusque maria, celeremque (si tamen ipse voluisset) recursum, nec sustinuit recedentem non etiam atque etiam votis, lacrymis, sequi. Nam de liberalitate taceo. quibus enim muneribus æquari hæc cura Principis, hæc patientia potest? quâ meruisti, vt ille sibi nimium fortis, ac propè durus videretur? Nec dubito, quin agitauerit secum an gubernacula retorqueret: & fecisset, nisi quòd pænè ipso contubernio Principis felicius iucundiusque est, desiderare Principem. Et ille quidem vt maximâ fructus suscepti, ita maiore depositi officij gloriâ fruitur: tu autem facilitate istâ consecutus es, ne quem retinere videaris inuitum. Ciuile hoc erat, & parenti publico conuenientissimum, nihil cogere: semperque meminisse, nullam tantam potestatem cuiquam dari posse, vt nõ sit gratior potestate libertas. Dignus es Cæsar, qui officia mandes deponere optantibus; qui petentibus vacationem inuitus quidem, sed tamen tribuas; qui ab amicis orantibus requiem non te relinqui putes; qui semper inuenias, & quos ex otio reuoces, & quos otio reddas. Vos quoque, quos parens noster familiariter inspicere dignatur, fouete sanctè iudicium

cium eius, quod de vobis habet. hic vester labor est. Princeps enim, cùm in vno probauit amare se scire, vacat culpâ, si alios minùs amat. Ipsum quidem quis mediocriter diligat? cùm leges amandi non det, sed accipiat. hic præsens, ille mauult absens amari: vterq; ametur, vt mauult. nemo in tædium præsentiâ, nemo in obliuionem absentiâ veniat. tenet quisque locum quem semper meruit; faciliusque est, vt oculis eius vultus absentis, quàm vt animo charitas excidat.

RES OPTIMA.] *Quidni optima? meo intimo animo, & Socratis dicto,* σχολὴ κάλλιστον κτημάτων: Quies, optima rerum. *Adi Senecam nostrum De Breuit. cap.* V. CONFVSIONEM.] *Tristitiam, animi turbationem. vtiturque plus semel ita Plinius, & eius aui scriptores.* IN LITORE.] *Hic ergo homo trans mare secessum quærebat, aut in aliquâ insularum.* AMICITIAE SPECVLA.] *In litore eminentiore, vnde amicum videret & prosequeretur abeuntem.* DESIDERARE PRINCIPEM.] *Tali virtute & benignitate, vt suaui semper cogitatione delectet. Sed plenius tamen argutiusque, quod in aliis:* desiderare Principem desiderantem. *Iucundum in amore, etsi cum morsu, desiderare absentem, à quo sciat & te desiderari.* MAXIMA.] *Legendum, vt Liuineius,* maximo fructu. *Quo illo? quòd ex Præfecturâ illâ susceptâ, gestâque, & opes, & tuam amicitiam, rettulit.* VOS QVOQVE.] *Amici & familiares eius.* SANCTE.] *Ego vellem,* sancite.
QVEM SEMPER.] *Videbatur aptius,* quem semel promeruit.

PLERIQVE Principes cùm essent ciuium domini, libertorum erant serui: horum consiliis, horum nutu regebantur, per hos audiebant, per hos loquebantur, per hos præturæ etiam, & sacerdotia, & consulatus, imò & ab his petebantur. Tu libertis tuis summum quidem honorem, sed tanquam libertis habes: abundéque sufficere his credis, si probi & frugi existimentur. Scis enim præcipuum esse indicium non magni Principis, magnos libertos. Ac primùm neminem in vsu habes, nisi aut tibi, aut patri tuo, aut optimo cuique Principum dilectum, statimque

timque hos ipsos quotidie, deinde ita formas, vt se non tuâ fortunâ, sed suâ metiantur. & tanto magis digni, quibus honor omnis præstetur à nobis, quia non est necesse.

PLERIQVE PRINCIPES.] *Vt Claudius, Galba, Vitellius.* SVMMVM QVIDEM.] *Apage. si* summum, *quid abit à Claudio? Rescribe,* suum. PROBI ET FRVGI.] *Quæ notæ & laudes boni serui aut liberti.* NON MAGNI.] *Quomodo enim ille magnus, aut sibi fidens, qui tam vilibus se subiicit?* IN VSV HABES.] *Rebus tuis, aut procurationibus præficis.* STATIMQVE HOS.] *Corruptum est. Fortè,* dilectum habitumque. Hos ipsos cottidie deinde ita formas.

IVSTISNE de causis S. P. Q. R. OPTIMI tibi cognomen adiecit? Paratum id quidem, & in medio positum: nouum tamen. scias neminem antè meruisse, quod non erat excogitandum, si quis meruisset. An satius fuit Felicem vocare? quod non moribus, sed fortunæ datum est. Satius Magnum? cui plus inuidiæ, quàm pulchritudinis inest. Adoptauit te optimus Princeps in suum, Senatus in Optimi nomen. Hoc tibi tam proprium, quàm paternum: nec magis definitè distinctéque designat, qui Traianum, quàm qui Optimum appellat: vt olim frugalitate Pisones, sapientiâ Lælij, pietate Metelli monstrabantur. quæ simul omnia vno isto nomine continentur: nec videri potest optimus, nisi qui est omnibus optimis, in suâ cuiusque laude, præstantior. Meritò tibi ergo, post ceteras appellationes, hæc est addita, vt maior. Minus est enim Imperatorem, & Cæsarem, & Augustum, quàm omnibus Imperatoribus, & Cæsaribus, & Augustis, esse meliorem. ideoque ille parens hominum deorumque OPTIMI priùs, deinde MAXIMI nomine colitur: quò præclarior laus tua, quem non minùs constat optimum esse, quàm maximũ. Assecutus es nomen, quod ad alium transire non possit, nisi vt appareat in bono Principe alienum, in malo falsum: quod licet omnes posteà vsurpent,

X sem-

ſemper tamen agnoſcetur vt tuum. Etenim vt nomine Auguſti admonemur eius, cui primum dicatum eſt: ita hæc Optimi appellatio, nunquam memoriæ hominum ſine te recurret, quotieſque poſteri noſtri optimum aliquem vocare cogentur, toties recordabuntur, quis meruerit vocari. Quanto nunc diue Nerua gaudio frueris, cùm vides & eſſe optimum, & dici, quem tanquam optimum elegiſti? quàm lætum tibi, quòd comparatus filio tuo vinceris? Neque enim alio magis approbatur animi tui magnitudo, quàm quòd optimus ipſe, non timuiſti eligere meliorem. Sed & tu pater Traiane (nam tu quoque, ſi non ſidera, proximam tamen ſideribus obtines ſedem) quãtam percipis voluptatẽ, cùm illum Tribunum, illum militem tuũ, tantum Imperatorem, tantum Principem cernis: cumque eo qui adoptauit amiciſſimè contendis, pulchrius fuiſſe genuiſſe talem an elegiſſe? Macte vterque ingenti in rempublicam merito, cui hoc tantum boni contuliſtis! Licet alteri veſtrûm filij virtus triumphalia, cælum alteri dederit: non minor tamen veſtra laus, quòd iſta per filium, quàm ſi ipſi meruiſſetis.

FELICEM VOCARE.] *Senecam vide, De Clem.* I. *cap.* XIIII.

ALIENVM.] *Quia à te tranſſumptum ſcilicet.* PROXIMAM TAMEN.] *Supremum aërem, vbi heroës. Lucanus:*

Quodque patet terras inter, Lunæque meatus;
Semidei manes habitant. quos ignea virtus,
Innocuos vitâ, patientes ætheris imi
Fecit.

Stoïcorum opinio eſt, ἥρωας εἶναι τὰς ὑπολελειμμένας τῶν σπουδαίων ψυχάς: Heroas eſſe, animas, relictis corporibus, ſapientum. *Ad Senecam plura.* TRIBVNVM.] *Ergo ſub patre Legato (in Iudæa fortaſſe) Tribunus filius fuit.* PVLCHRIVS FVISSE.] *Vellem*, fueritne.

TRIVMPHALIA.] *Initiò:* Cùm puer admodum Parthicâ lauro gloriam patris augens.

Scio

Scio Patres Conſcripti, cùm ceteros ciues, tum præcipuè Conſules oportere ſic affici, vt ſe publicè magis quam priuatim obligatos putent. Vt enim malos Principes rectius pulchriusque eſt ex communibus iniuriis odiſſe, quam propriis: ita boni ſpecioſiùs amantur, ob ea quæ generi humano, quàm quæ hominibus præſtant. Quia tamen in conſuetudinem vertit, vt Conſules publicâ gratiarum actione perlatâ, ſuo quoque nomine quantum debeant Principi, profiteantur; concedite me non pro me magis, munere iſto, quàm pro collegâ meo Cornuto Tertullo C. V. fungi. Cur enim non pro illo quoque gratias agam, prò quo non minus debeo? præſertim cùm indulgentiſſimus Imp. in concordiâ noſtrâ ea præſtiterit ambobus, quæ ſi tantùm in alterum contuliſſet, ambos tamen æqualiter obligaſſet. Vtrumque noſtrûm ille optimi cuiuſque ſpoliator & carnifex, ſtragibus amicorum & in proximum iacto fulmine afflauerat: iiſdem enim amicis gloriabamur, eoſdem amiſſos lugebamus: ac ſicut nunc ſpes gaudiumque, ita tunc communis nobis dolor & metus erat. Habuerat hunc honorem periculis noſtris diuus Nerua, vt nos & ſi minus, vt bonos, tamen promouere vellet: quia mutati ſæculi ſignum & hoc eſſet, quòd florerent, quorum præcipuum votum antè fuerat, vt memoriæ Principis elaberentur. Nondum biennium compleueramus in officio laborioſiſſimo & maximo, cùm tu nobis optime Principum, fortiſſime Imperatorum, Conſulatum obtuliſti, vt ad ſummum honorem gloria celeritatis accederet. Tantum inter te & illos Principes intereſt, qui beneficiis ſuis commendationem ex difficultate captabant, gratioreſq; accipientibus honores arbitrabantur, ſi priùs illos deſperatio & tædium, & ſimilis repulſæ mora, in notam quandam pudoremque vertiſſent. Obſtat verecundia, quò

 minus

minus percenseamus, quo vtrumque nostrûm testimonio ornaris, vt amore recti, amore reipublicæ, priscis illis Consulibus æquaueris: merito nécne, neutram in partem decernere audeamus, quia nec fas est affirmationi tuæ derogare, & onerosum confiteri vera esse, quæ de nobis præsertim tam magnifica dixisti. Tu tamen dignus es, qui eos Consules facias, de quibus possis ista prædicare. Tribuas veniam, quòd inter hæc beneficia tua gratissimum est nobis, quòd nos rursus collegas esse voluisti. Ita caritas mutua, ita congruens tenor vitæ, ita vna eadémque ratio propositi postulabat: cuius ea vis, vt morum similitudo concordiæ nostræ gloriam minuat, ac perinde sit mirum, si alter nostrûm à collegâ, ac si à seipso dissentiat. Non ergo temporarium & subitum est, quòd vterque collegæ Consulatu, tanquam iterum suo gaudet; nisi quòd tamen qui rursus Consules fiunt, bis quidem, sed temporibus diuersis obligantur: nos duos Consulatus accipimus simul, simul gerimus, alterque in altero Consules, sed iterum & pariter sumus.

COLLEGA MEO.] *Vide epistolam* XV. *libri* V. AMICORVM.] *Heluidij, Rustici, Senecionis, Maurici, plurium: quos in Epistolis ipse nominat, cæsos aut pulsos à Domitiano.* IACTO FVLMINE.] *Ipse pariter:* Tot circa me iactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque impendére idem exitium certis quibusdam notis augurabar.

ETSI MINVS.] *Hæc in vitio sunt, ægrè sine libris tollendo. Nitebar:* etsi minùs notos, vt bonos. *Pro virtute, non ex amicitiá promouit. Quibusdam etiam libris mox illud*, tamen, *abest.* ELABERENTVR.] *Ne noti & cogitati, perturbarentur.* NONDVM BIENNIVM.] *Quando igitur, aut à quo, electi ad hoc officium? Vt hæc verba palam volunt, à Neruá. Atqui epistolam Plinij video, quæ repugnat, & ad Traianum ipsum refert. Ita enim tertia epistola, lib* X *habet:* Vt primùm me domine indulgentia vestra promouit ad Præfecturam ærarij Saturni. *Satin' hoc clarè ad Traianum? Respondeo,* vestram indulgentiam *ibi legi, non* Tuam: *itaque ad vtrumque referendum,*

&

& Neruam & Traianum. Sic enim & in epist. VIII. Posteà curis delegati à vobis officij retentus : *de ipso hoc officio, & de vtroque illo auctore. Neque enim aliter hoc numero ad Traia:.um solum vti solet. Meo igitur iudicio, electus Plinius cum Tertullo ad hoc munus, adoptato iam Traiano & imperij consorte: atque ita vtrumque (etsi Traianus absens) promotorem agnoscit. Hoc euenit paucis ante Neruæ obitum septimanis, an mensibus : nec opinor, etsi designatos, munus obiisse ante Ianuarium mensem. Benè ergo hic*, nondum biennium *in officio expletum : quia* Consulatus ei oblatus (*ita & hic loquitur*) *ante Ianuarium mensem. Oblatus inquam à Principe, qui reuera solus faciebat Consules: sed posteà tamen in Senatu suffragiorum aliqua species, & in campo comitiorum. vt sequentia declarant; quæ vide ne aliter acceperis, & ne te fallant.*

OFFICIO LABORIOSISSIMO.] *De quo ipse ep. x. lib. 1.* Distringor officio, vt maximo, sic molestissimo. Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas, sed illitteratissimas, litteras. *Post quam epistolam tamen mortem Virginij Rufi memorat: quæ diu anterior. vt appareat, seriem temporum, in disponendis, non vbique seruatam.* EX DIFFICVLTATE.] *Ars nec ignota nostris Aulicis. quibus* hoc vitium est (*vt cum Senecá dicam*) ambitione prauâ differendi promissa, ne minor sit rogantium turba. *Plura ille de hoc genere, II. De Ben. f cap.* V. IN NOTAM.] *Ignominiam.* ITERVM SVO.] *Non quòd alteruter antè Consul: sed acumen est, quòd vterque in collegæ Consulatu videatur sibi Consul. Itaque bis, & eodem tempore atque anno.*

ILLVD verò quàm insigne? quòd nobis Præfectis ærario Consulatum antè, quàm successorem dedisti. Aucta est dignitas dignitate, neque continuatus tantùm, sed geminatus est honor: finemq́ue potestatis alterius, tãquam parum esset excipere, præuênit. Tanta tibi integritatis nostræ fiducia fuit, vt non dubitares te saluâ diligentiæ tuæ ratione esse facturũ, si nos post maximum officium priuatos esse non sineres. Quid, quòd eundem in annum Consulatum nostrum contulisti? Ergo non alia nos pagina, quàm te Consulem accipiet, & nostra quoque nomina addentur Fastis, quibus ipse præscriberis. Tu comi-

tiis nostris præsidere, tu nobis sanctissimum illud carmen præire dignatus es, tuo iudicio Consules facti, tuâ voce renunciati sumus: vt idem honoribus nostris suffragator in curiâ, in campo declarator existeres. Nam quòd eum potissimùm mensem attribuisti, quem tuus natalis exornat, quàm pulchrum nobis! quibus edicto, quibus spectaculo celebrare continget diem illum, triplici gaudio lætum: qui Principem abstulit pessimũ, dedit optimum, meliorem optimo genuit. Nos sub oculis tuis augustior solito currus accipiet, nos inter secunda omina & vota certantia, quæ præsenti tibi conferentur, vehemur alacres, & incerti ex vtrâ parte maior auribus nostris accidat clamor. Super omnia tamen prędicandum videtur, quòd pateris Consules esse quos fecisti. quippe nullum periculum, nullus ex Principe metus, consulares animos debilitat & frangit: nihil inuitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet manebitque honori veneratio sua, nec securitatẽ auctoritate perdemus. Ac siquid fortè ex Consulatus fastigio fuerit diminutum, nostra hæc erit culpa, non sæculi: licet enim quantum ad Principem, licet tales Consules agere, quales ante Principes erant. Vllámne tibi pro beneficiis referre gratiã parem possumus? nisi tamen illam, vt semper nos meminerimus Consules fuisse, & Consules tuos. Ea sentiamus, ea censeamus, quæ consularibus digna sunt. Ita versemur in repub. vt credamus esse rem publicam. non consilium nostrum, non operã subtrahamus: nec disiunctos nos, & quasi demissos Consulatu, sed quasi astrictos & deuinctos putemus: eundemque locum laboris & curæ, quem reuerentię dignitatisque, teneamus.

PRAEVENIT.] *Non ipse Consulatus, quem tardiùs gesserunt: sed ipsa designatio.* PRIVATOS ESSE.] *Non quòd reuera designati magistratus, iam magistratus sint: sed quodammodo, & quia dignitatis suæ iam*

iam securi & certi. EVNDEM IN ANNVM.] *Nihil deest, nec muto. Eundem in annum, nempe in quem tuum contulisti.* PAGINA.] *Fastorum.* PRAESCRIBERIS.] *Benè. in eius nempe capite, vt primus anni Consul: & nos suffecti tum, ex ordine.* PRAESIDERE.] *Hæc iam post oblatum Consulatum facta, vt tetigi: & dicis caussâ, comitia velut habita: præseditque iis Consul Traianus.* CARMEN.] *De quo suprà:* Perpessus es longum illud comitiorum carmen. TVO IVDICIO] *Commendatione & suffragio, in Senatu.* RENVNCIATI.] *Declarati, in campo. Obserua ordinem tunc comitialem.* NAM QVOD EVM POTISS.] *Mihi nihil clarius aut verius. vir tamen doctus nuper ex vet. codice legit & emendat,* nam quòd eos, *& mox* mensi. *Eos, inquit, nempe honores. Quid opus est nebulam suffundere? sententia liquida: Dedisti nobis eum mensem (nempe Septembrem) in quo celebritas & decus adiici posset nostro Consulatui. Quia ex Kalendis Septembribus designati, in Nouembres.* EDICTO.] *Quo festiuitas Natalis tui indicabitur, itémque in eo ludi.* SPECTACVLO.] *De more, iaminde ab Augusto. Nam* eius natalem annuis Circensibus, idque decreto in perpetuum, celebratum, *Dio tradit lib.* LIIII. & LV. *Suetonius, Tiberium per modestiam omisisse, &* natalem suum, plebeiis Circensibus intercurrentem, vix bigæ vnius adiectione passum honorari. *Sed alij deinde fecerunt, & plura exempla.* CELEBRARE.] *Frequentem reddere. Diuus Maximus, in Natali Dominico:* Lætitia quanta sit, quantusque concursus, cùm Imperatoris mundi istius natalis celebrandus est, benè nostis*: & plura, quæ addit.* TRIPLICI GAVDIO.] *Mirus satis, & à fato concursus.*

ABSTVLIT.] *Domitianum. qui mortuus* XIIII. *Kal. Octobr.*

DEDIT.] *Neruam, illo ipso die lectum Principem.* GENVIT.] *Traianum.* SVB OCVLIS.] *Cùm sis in vrbe, te spectante & sedente.* AVGVSTIOR SOLITO.] *Quia hactenus Tribuni, inquiunt, aut Pretores: at nunc Consules in sellâ altiore, & curuli. Logi, vt statim dicam: nunc illud, videri rescribendum* augustiores. *Ipsi, qui sic vehuntur, crescere videntur, & maiestatem ab illo splendore assumere. Quod si de* curru tamen, & augustior *placet: benè, augustior vulgaribus, quia triumphalis.* CVRRVS.] *Ipse currus; non sella curulis, quâ in Capitolium (ita volunt) ad vota nuncupanda ferantur. Mos sic habet. Circenses istos Prætor aut Consul edebat: atque is curru sublimis, & in habitu triumphali. Iuuenalis:*

Quid,

Quid, si vidisset Prætorem in curribus altis
Exstantem, & medio sublimem in puluere Circi,
In tunicâ Iouis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ?

En Prætorem tibi in curru, in Circo, in veste triumphi. *Symmachus lib.* VI. *epist.* XLI. Illud ante omnia interpretatio tristis horrescit, quòd natali vrbis suffectum Consulem, currus quo vehebatur euoluit, per ferociam bigarum, quæ triumphum vehebant. *Tacitus* I. *Annal. de Tribunis plebis, qui* Augustalia *celebraturi*: Curru vehi, haud permissum: *ne scilicet Consulibus aut Prætoribus æquarentur. Vide me ibi. Possit tamen etiam simpliciter aptari ad ritum, quò primo die Consules in curru vehebantur sublimes. Cassiodorus lib.* II. *epist.* II. Celsos currus (*sic legendū*) nisi confidentia magna non aperit. *Et mox*: Respice te supra omnium humeros, atque ora volitare: *quæ omnia ad Consulem designatum scribuntur. Ammianus lib.* XXV. Adhibito in societatem trabeæ Varroniano filio, admodum paruulo. cuius vagitus pertinaciter reluctantis, ne in curuli sellâ veheretur, ex more; id quod mox accidit, portendebat. SECVNDA OMINA.] *Læta tibi nobisque precantium.* VTRA EX PARTE.] *Ex vtro latere Circi.* SECVRITATEM AVCTOR.] *Id est, nec periclitabimur, si auctoritatem loci magistratusque tenebimus: vt antè sub tyrannis.* CONSVLES TVOS.] *A te tales creatos, quod est super ipsum Consulatum.* DIMISSOS.] *Quasi iam vltrà non opus vacare reip. vt emeritos, & rude donatos. quia scilicet culmen honorum scandimus.* EVNDEMQVE LOCVM.] *Primum. sicut in reuerentiâ & dignitate primi sumus, iam Consulares: ita & in labore curâque simus.*

IN fine orationis præsides custodesque Imperij deos, ego Consul pro rebus humanis, ac te præcipuè Capitoline Iupiter, precor; vt beneficiis tuis faueas, tantisq; muneribus addas perpetuitatem. Audisti quæ malo Principi precabamur, exaudi quæ pro dissimillimo optamus. Non te distringimus votis. non enim pacem, non concordiam, non securitatem, non opes oramus, non honores: simplex cunctaque ista complexum vnum omnium votum est, SALVS PRINCIPIS. Nec verò noua tibi iniun-

iniungimus. tu enim iam tũc illum in tutelam recepisti, cùm prædonis auidissimi faucibus eripuisti: neque enim sine auxilio tuo, cùm altissima quæque quaterentur, hic, qui omnibus excelsior, inconcussus stetit. præteritus est à pessimo Principe, qui præteriri ab optimo non potuit. Tu clara iudicij tui signa misisti, cùm proficiscenti ad exercitum tuo nomine, tuo honore cessisti. Tu voce IMPERATORIS quid sentires locutus, filium illi, nobis parentem, tibi Pontificem maximum elegisti. Quo maiore fiduciâ, iisdem illis votis quæ ipse pro se nuncupari iubet, oro & obtestor, si bene remp. si ex vtilitate omnium regit, primùm vt illum nepotibus nostris ac pronepotibus serues, deinde vt quandoq; successorem ei tribuas quem genuerit, quem formauerit, similemque fecerit adoptato; aut si hoc Fato negatur, in consilio sis eligenti, monstresque aliquem quem adoptari in Capitolio deceat. Vobis P. C. quantum debeam publicis etiam monumentis continetur. Vos mihi in Tribunatu quietis, in Præturâ modestiæ, vos in istis officiis etiam quæ è studiis nostris circa tuendos socios iniunxeratis, cuncti constantiæ antiquissimum testimonium perhibuistis. Vos proximè destinationem Consulatus mei his acclamationibus approbauistis, vt intelligam etiam atque etiam enitendum mihi, vt hunc consensum vestrum complectar & teneam, & in dies augeam. etenim memini tunc verissimè iudicari, meruerit quis honorẽ, néc ne, cùm adeptus est. Vos modò fauete huic proposito, & credite, si cursu quodam prouectus ab illo insidiosissimo Principe antè quàm profiteretur odium bonorũ, postquam professus est, substiti; cùm viderem quę ad honores compendia paterent, longius iter malui; si malis temporibus inter męstos & pauentes, bonis inter securos gaudentesque numeror; si denique intantum diligo optimum Princi-

pem, inquantum inuisus pessimo fui. Ego reuerentiæ vestræ sic semper inseruiam, non vt me Consulem, & mox Consularem, sed vt candidatum Cōsulatus putem.

PRINCIPI PRECABAMVR.] *Aptius*, imprecabamur, *litterá finali geminatá. Est autem de Domitiano.* VNVM OMNIVM VOTVM] *Vide Suetonium in Aug. cap.* LVIII. *Senecam de Clem.* I. *cap.* XIX. *Martialis illud nec absimile, ad Iouem:*

Nil pro me mihi Iupiter petenti,
Ne succensueris, velut superbo.
Te pro Cæsare debeo rogare,
Pro me debeo Cæsarem rogare.

AB OPTIMO.] *In eligendo, & adoptando.* TVO NOMINE.] *Imperatoris, vt explicaui sub initium*: Omnis turba, quæ limen insederat, te consalutauit Imperatorem. *Et Iupiter communiter sic agnominatus. Plautus*: Qui est imperator diuûm atque hominum Iupiter. ADOPTATO.] *Sibi.* PVBLICIS MONVMENTIS.] *Actis Senatus, vbi elogia super Plinio.* E STVDIIS.] *Eloquentiæ, & forensium caussarum.* CVM ADEPTVS EST.] *Veteri dicto, ἡ ἀρχὴ τὸν ἄνδρα δεικνύει*: magistratus virum probat. PROVECTVS.] *Ad Tribunatum & Præturam: epist.* XI. *lib.* III. COMPENDIA.] *Per malas artes, & delationes.* PESSIMO FVI.] *Videtur pendere tota hæc periodus: nec tamen pendet. Modus ita rogandi est*, Si hoc feci, dixi, *&c: faueto & credite.* CONSVLEM.] *Qui nunc hæc dico.*

CANDIDATVM.] *Qui obnoxij semper, reuerentes, supplices. Finem meum scribendi habeo. vtinam illum alterum, vt legant, capiant, audiantque hæc Principes, cum æterno suo & publico bono! Da ô tu Æterne.*

APPRO-

APPROBATIO.

DISSERTATIVNCVLA I. LIPSI apud PRINCIPES, *quòd erudita sit & Christianæ cònsentanea pietati, quæ superiores non potestate dominante, sed Charitate seruiente felices vere prædicat, digna est quæ typis excudatur ac diuulgetur. Item, de* Plinij Panegyrico eiúsque Commentario: *luce hanc lucem dignam censeo.*

Gulielmus Fabricius Nouiomagus, Apostolicus ac Archiducalis librorum Censor.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ &c. Comes Tirolis, &c. Nostro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quę DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illustria inprimis illa & quasi diuina sunt, quæ in literis liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, vt tanquam Dij quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque dignam illi præstant, qui diligentem iis ipsis in literis ac disciplinis operam ponunt, præclarissimam verò & Reipub. vtilissimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex ignorantiæ tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio, concessuque sumus, inprimis pertinere existimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, quique iudicare de Literis possint, accepetimus, insignes te animi ingeniique tui dotes tibi à natura insitas à primis temporibus ætatis tuę ita literarum ac disciplinarum studiis excoluisse atque exornasse, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara florescentis minimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in antiquis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituisti, dum vetusta Latinæ antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singulari artificio eleganter conuertisti; ad exquisitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitarit, peruenisse, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, vt in eo quod tam feliciter tractes scriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magisque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia scribere, quæq. à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à mendis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assiduè verseris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamentā conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis, animādum magis patrocinioq. nostro defendendum pro benigna nostra in te susciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuilegioque te & Typographum tuum aduersus quorumcunque fraudem, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decernimus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum,

aut

aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumq. ac Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorúmve hæredum consensu audeat: Hac autem lege addita, vti tria vt minimùm cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solùm eiusmodi libris, tibi, hæredibúsue tuis, auxilio Magistratus, vbicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius semissis quidem Fisci nostri Procuratori, fraudis vindici: alter verò semissis, tibi hæredibúsue tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscumque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiámue exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuscunque modis coërceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, cônfirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo secundo: Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

Subsign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ M^{tis} proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. M^{tis} in cerâ rubrâ.

PHILIPPVS Dei gratia Hispaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate suo sanxit, nequis, Iusti Lipsij Historiarum in alma Vniuersitate Louaniensi Professoris, & item Historiographi sui libros quoscunque, à Censoribus legitimis approbatos, præter ipsius, heredúmve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima singulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venalésve habeat. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur. Vti latiùs patet in litteris, datis Bruxellæ XIV. Feb. M.D.XCVII.

Signat.

Verreycken.

Tibi IOANNES MORETE, *pro amicitiâ qua mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti* DISSERTATIVNCVLAM *meam* apud PRINCIPES, *vnà cum* COMMENTARIO in PLINI PANEGYRICVM, *typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar & Rex meus dixerunt.*

Iustus Lipsius.